

UR DAGENS KRÖNIKA

TIDSTAFLOK

UNDER MEDVERKAN AF

FREDRIK L***G, A. CANTOR,
HELEN ZIMMERN, CLAUDIUS

M. FL. SVENSKA OCH UTLÄNDSKA FÖRFATTARE

UTGIFNA AF

ARVID AHNFELT

FJERDE HÄFTET

STOCKHOLM
OSCAR L. LAMMS FÖRLAG.

UR DAGENS KRÖNIKA

Totalt utgångens innehåll

TIDSTAFVOR

FREDRIK L. G. W. CANTOR

HELEN ZIMMERN, CLAUDIUS

E. L. STEGEM OCH HILFORSKA FÖRETAGET

AVTIDNINGEN

NYHETS HÄFTET

Första årgångens innehåll.

Första häftet.

	Sid.
Den politiska ställningen och dess uppkomst, af <i>Marcellus</i>	1
Rörelsen mot israeliterna i Tyskland, af <i>Georg Brandes</i>	46
Politiska partier och partinamn, af utgifvaren.....	55
Allt för samhällets bästa. Af <i>Halfdan Mörk</i>	72
Ur W. F. Dalmans korrespondens, jemte notiser ur Dalmans lefnad, af utgifvaren	110
Anekdoter och karaktersdrag: riksens ständer på sommarnöje. Af <i>Upsaliensis</i>	111

Andra häftet.

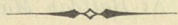
Parlamentariska kontroverser och hugskott från 1881 års riksdag, afhandlade af <i>Marcellus</i> . I.	1
Anders Fryxells barndomshem. Af utgifvaren	76
En påyrkad reform i svenska tullstadgan. Af <i>Ernst Bring</i>	83
Den religiösa partiställningen i Danmark. Af <i>Karl Gjellerup</i>	109
»Politiske Kandestøbere» i ny upplaga. Af <i>Gustaf Gullberg</i>	125

Tredje häftet.

Parlamentariska kontroverser och hugskott från 1881 års riksdag, afhandlade af <i>Marcellus</i> . II.	1
Våra konstförhållanden, af en okänd konnässör.....	37
Den nuvarande politiska ställningen i Danmark. Af <i>A. Cantor</i> ...	71
Vår djerfvaste samtida. Af utgifvaren	95
Anekdoter och karaktersdrag: Sommarbilder från Skåne för 50 år sedan	108

Fjerde häftet.

	Sid.
Ett manuskript från Baden, öfverlemnadt med anledning af förmäl- ningshögtidligheterna. Af <i>Fredrik L***g</i>	1
Kampen för samhällsidealen. En blick på Herbert Spencers bety- delse. Af <i>Helen Zimmer</i>	43
De senaste politiska förvecklingarne i Danmark. Af <i>A. Cantor</i> ...	77
Studier öfver Gambetta. Iakttagelser på ort och ställe af en svensk	90
Huru man blir riksdagsman. Ett skämt af <i>Claudius</i>	109
Karaktersdrag och anekdoter: Ett hittills okänt skaldestycke af <i>Bernhard Elis Malmström</i> . Ett infall af <i>Tegnér</i>	112

Ett manuskript från Baden.

Öfverlemnadt med anledning af förmälningshögtidligheterna.

Ofta går det här i verkligheten mera »romantiskt» till, än i romanerna. En vacker dag, under läraremötet sistlidet år, inträdde till mig en äldre, rätt ståtlig herre, som på god norska förklarade sig hafva hört att jag sysselsatte mig med de aristokratiska ätternas historia, och han ville nu att jag skulle taga reda på, från hvilken af de i Gustaf III:s mord inblandade svenska friherrliga slägterna *han*, norrmannen, härstammade. Det föreföll mig vara en något egen begäran och jag kom ofrivilligt att tänka på den lärde doktorn under medeltiden, om hvilken Thomander i ett bref till Dahlgren berättar, att han var så lärd, att han tviflade på ingenting, utom på hvem som var hans far (»ut de nulla alia re, quam de patre dubitaret»). Ungefär samma förhållande tycktes ega rum med min norske gäst, overlärer från Bergen, som upprullade en besynnerlig historia för mig om repstegar, dolkar, försvunna sarkofager m. m. dylikt, hvilket stod i sammanhang med den person han tänkte sig såsom sina dagars upphöf och som skulle hafva emigrerat till Norge i början af vårt århundrade, men hvars verkliga namn han icke lyckats komma under fund med. Redan innan han vände sig till mig, hade han anställt förfrågningar hos innehafvarne af flera svenska adliga arkiv, till och med å allerhögsta ort hade han haft audiens för samma forskningssyfte, han hade äfven hänvändt sig till tjenstemän vid kgl. biblioteket m. fl. Jag lofvade att för min-

ringa del göra mitt bästa, men har icke kunnat finna något ljus i denna sak, hvilken jag därför öfverlemnar åt andras skarpsinnighet; möjligheten af ett lyckligare resultat för andra forskare är ett af skälen hvarför jag nu berättat denna tilldragelse, i afseende hvarpå jag enskildt kan meddela några närmare upplysningar åt dem som önska det. — Hvad jag nu med dessa rader egentligen ville komma till, är emellertid det, att, då jag i somras på en resa till Helgoland uppehöll mig någon tid för arkivforskningar i Köbenhavn, hände mig ungefär samma sak — Jean Paul säger: »Två gånger händer det samma och tredje gången motsatsen» — som jag nyss haft äran berätta, blott med den skilnaden, att mannen i fråga var denna gång icke norrmann, utan tysk, ehuru i sjelfva verket härstammande från Sverige. Nu lyckades det mig bättre än i afseende på norrmannen — ehuru jag i detta fall är tills vidare bunden af tysthetslöfte — och ett resultat har äfven på det sättet vunnits, att efterföljande manuskript blifvit mig meddeladt såsom ett slags honorarium för min möda.

A. W. A.

Till redaktionen af Dagens krönika!

Jag vänder mig till red. först och främst för att afbördas en tacksamhetsskuld sedan sistliden sommar, vidare på den grund, att hvad jag vill meddela, fastän till en del mer än *sjutioårigt*, onekligen står i samband med den glädjande tilldragelse, som, efter hvad jag vill hoppas, vid min skrifvelses framkomst sysselsätter uppmärksamheten i Sverige och fyller dess inbyggare med fröjdefulla känslor, slutligen också därför, att Dagens krönika, efter hvad jag funnit, ty äfven hit ned i Tyskland har den publikationen hittat vägen, visat sig vilja respektera anonymiteten, och *den* är just hvad

som passar mig, gamle man, som är utan namn för mina landsmän. Ljufligt är att, om ock osedd och okänd, kunna hafva samband med dem som borde vara mina landsmän och hvilkas språk jag alltid vetat bevara, fastän omständigheter, som icke bero af mig sjelf, hindrat mig från att göra landsmanskapet riktigt gällande. Den käre och mycket nära anförvandt, som förde mig, då ett litet barn, från fäderneslandet, ville af orsaker, som icke höra hit, men icke sakna samband med Sveriges politiska historia, ej dit återvända och därför blef äfven jag fastväxt vid den tyska jorden och kan deruti nu icke göra någon ändring.

Men äfven på aflägsen ort kan man följa med fäderneslandets literatur, och då jag aldrig försummat detta, tror jag mig ock vara tämligt hemmastadd i Sveriges inre förhållande och har med stor glädje funnit, att svenska folket skänkt sitt hjertliga deltagande åt dess kronprins' förlofning med storhertigens af Baden enda dotter, en vasaättling i rätt nedstigande led. Den hvilken såsom jag är öfvertygad om atavismens giltighet* måste med uppriktig fröjd betrakta den gamla vasaättens inympande på en konungastam, hvilken leder sitt ursprung från helt annat håll.

Bandet mellan Sveriges och Badens furstehus kan icke vara en följd af någon tillfällighet, om det ock har sin

* I satsbildningar och äfven i användandet af ett och annat enstaka ord, som hos oss mera sällan förekommer, åtminstone i populär stil, visar det sig att förf. är naturaliserad utlänning. Efter som vi icke äro säkra på, att alla våra läsare förstå den ofvan använda termen, anmärka vi, att fenomenen af atavism, eller som Darwin kallar densamma »reversion» (återfall, bakslag), hafva genom denne naturforskarens undersökningar på senare tid fått en större betydelse såsom länkar i kedjan af bevisen för de organiska varelsernas härkomst. Hvad angår »homo sapiens» — och således äfven kungliga människor — så kunna de karakteristiska egenskaperna, enligt denna teori, hänvisa på de allra närmaste förfäderna, eller på dem, som funnits mycket långt tillbaka i tiden.

närmaste, synliga orsak i personligt tycke de höga kontrahenterna emellan. Huru lifligt stod icke detta för mig då jag den 13 Mars i år erfor, att kronprinsen af Sverige och Norge, hvilken uttalat sin bestämda önskan att, såsom det på officielt språk kallas, få nalkas hennes storhertiglga höghet, prinsessan Victoria, trolofvat sig med denna unga och älskvärda furstinna!

Den 13 Mars!

Det är en märklig dag. Det var på den dagen som en annan af Badens älskvärda furstinnor upphörde att vara drottning i Sverige. Och nu (förlofningen egde rum den 12 Mars, den nyss nämnda furstinnans födelsedag för hundra år sedan!) tager en af hennes yngre fränkor, sjuåttioårig efter den förra tilldragelsen, första steget på den väg som skall leda till svenska tronen!

Försynens planer äro outransakliga. Det *kan icke* vara någon tillfällighet . . . Mars 1809.—Mars 1881. Utan att vara någon matematisk mystiker, ännu mindre någon fanatisk kabbalist, kan man dock icke utan djup förvåning, finna, att kvadraten (9×9) härvid spelar en roll som ej kan bortresonneras.

Den 13 Mars var också för den som skrifver detta en vändpunkt, fastän den spåde då icke förstod det. Men mina enskilda förhållanden må förblifva i dunkel. Det är blott om det som står i närmare samband med det offentliga jag här velat meddela något, dels efter hvad jag sjelf under unga år ofta hörde i min omgifning berättas, dels efter papper som jag genom arf eger. Det är ålderdomens företråde att lifligt erinra sig hvad som inträffat för länge sedan. Jag hoppas att detta skall komma mina läsare till godo.

Eder ödmjuka tjänare

*Fredrik L***g.*

Karlsruhe, September 1881.

Början af 1809 hade varit ganska orolig i politiskt afseende. Sverige var hotadt från flera håll, och missnöjet med Gustaf Adolf tycktes vara i stigande, åtminstone bland adeln. Frondörerna begagnade sig af tillfället för att fiska i grumligt vatten. Det var fallet med f. d. gardesofficerarne.

Inom Stockholms sällskapslif märktes dock icke mycket, ty der roade man sig som vanligt, åtminstone så mycket man varit van vid under de senare sjutton åren, hvilket visst icke var så mycket som under högstsalig kungens tid, men dock mer än den då varande kungens fiender funno passande. Men just i sällskapsnöjena, som Gustaf Adolf egentligen icke tålde, tycktes somliga vilja göra opposition. I den oppositionen funno de verksamma allierade i hufvudstadens damer af den högre societeten. Det fans sådana som dansade hvar enda qväll och som spelade societetsspektakler, fastän de viste eller kanske just för att de viste, att kungen icke fördroge teatraliska tillställningar, vare sig publika eller privata. Detta var egentligen opassande, men man menade i sjelfva verket icke så illa.

Värdshuslifvet visade sig ej heller tynande, och på utvärdshusen åt norra sidan gick det i synnerhet lustigt till. Då och då företogs äfven en *piquenie* på Liljeholmen eller på Tallkrogen, mest af officerarne med sina flickor, men också af verkliga damer och för tillfället anständiga kavaljerer. Med ett ord, man roade sig och hörde ej så mycket på de oroande notiserna från kriget, der allt gick vind för våg, hvilket man naturligtvis skyldde på kungen, som dock var ganska oskyldig.

På någon fullständig revolution tänkte ingen, om icke de som utgjorde själen i konspirationen, ty att en konspiration funnes, det var ingen hemlighet, kanske knapt för kungen sjelf, men han kunde minst af alla föreställa sig, att de sammansvurne skulle kunna uträtta något farligt för honom och hans hus.

Genom sin ställning till kungen å ena sidan och sina vänskaps- och släktförbindelser med flera af de samman-svurne var *F.* (den egentlige upphofsmannen till dessa meddelanden) visserligen i en föga behaglig ställning, men han ansåg sig icke kunna göra något åt saken, och att det skulle gå så långt som sedan vardt fallet, kunde han lika litet som någon annan föreställa sig.

En dag, det var i slutet af Januari, mötte *F.* (vi begagna allt framgent blott initialen af hans förnamn) en gammal bekant, possessionaten Liungfelt, en landtjunkare, men som var mycket bekant i det gladare stockholmslifvet, en goddagspilt, som under vintermånaderna uppehöll sig i Stockholm, och bodde på Dufvan, han rådde visst om huset, och var gerna sedd hvar han kom.

Liungfelt var visst son eller kanske sonson, åtminstone på något sätt slägt med den gamle amiralitetsfiskalen under frihetstiden och stod i nära förbindelse med många af de högre embetsmännen, allt sedan han sjelf i sin ungdom tänkte poussera sig på carriären och någon tid tienstgjorde i presidentskontoret. Han var intim med högt uppsatta, och *la chronique* ville veta, att han i yngre dagar stått på förtrolig fot med sjelfva mamsell Hagman, sannolikt bara förtal, men som gjorde honom intressant och var af nytta för hans bekantskaper.

Den dagen såg Liungfelt mycket besynnerlig ut och något hemlighetsfull. Han var blek, något mycket ovanligt. Sannolikt hade han fått veta något närmare, något som högligen affigerade honom, ty han som annars var så rödlett och gladlynt syntes nu askfärgad, och öfver ögonen låg ett drag af djup oro. *F.* märkte genast att något ovanligt var på färde, men, discret som vanligt, ville han ej söka lura hemligheten ur den upprörda possessionaten. Det slapp emellertid ur denne, att kungen skulle hafva varnats af fru X. (här torde, ännu sjutio år efter de märkliga till-

dragelserna, förtegenhet vara en oeftergiflig pligt), som var en ganska förtjenstfull efterträderska till mamsell Arfvidson, ehuru sjelf af god familj och gift med ett aristokratiskt namn.

Det var för Mars månad som hon uttalade sin varning, ehuru kungen ej ville tro derpå, enär han icke funnit någon antydning om den saken i Uppenbarelseboken, hvilken han studerade med djupt allvar och en religiositet som just icke var vanlig bland hans omgifning.

Denna varning hade *F.* förut hört omtalas på societeten vid Rosenbad, men sjelf fördomsfri, ehuru mycket intresserad af allt som kunde stå i samband med det fördolda i lifvet och naturen, hade han icke lagt saken just särdeles på minnet. Nu kom Liungfelt och upplifvade hågkomsten, och då fann *F.*, att situationen utan tvifvel vore ganska allvarsam. Man var redan i slutet af Januari. Om få veckor skulle Mars månad ej längre kunna undvikas.

Men med historien om varningen var saken icke uttömd. Liungfelt proponerade, att *F.* skulle soupera med honom på Mon Bijou i Kungsbacken. Han ville slå bort sina oroliga tankar, sade han, ty han var extremt konungsk, och Mon Bijou hade alltid haft ett godt inflytande på honom. Mest för den vackra Annettes skull, påstodo de som kände förhållandena något närmare.

De båda vännerna spatserade till Kungsbacken, trädde in på värdshuset och fingo ett enskildt rum, der just Annette passade upp. Liungfelt var van att äta godt, och de spisade en delikat soupé. Champagne togs in, och Annette drack med de begge herrarne. Man drack glas om glas. Liungfelt var icke längre askgrå, han var knapt blek. Efter en stund såg han åter helt rödlett ut. Han förtrodde sin vän *F.*, att han för ett par dagar sedan varit på samma ställe, då i allmänna salen, men att han sett Jakob Cederström, Henning Wrangel och Magnus Björnstjerna, alla

hans bekanta, till och med hans vänner för icke så länge sedan, men att de förehade saker som förskräckte honom, hvarför han icke lyssnat till deras öfvertalningar att vara dem behjelpig i en, såsom de kallade det, »för fäderneslandets välsignelserik angelägenhet».

Annette skrattade och påstod, att hon viste mer än possessionaten. Baron Jakob — det var friherre Cederström hon menade — hade sagt, att hon mycket väl kunde få vara inne vid den middag som den baron jämte de två andra herrarne ställt till för många andra fina herrar. De ville icke att någon betjening skulle höra på dem, men Annette var ett undantag. Hon passade upp så snällt.

Det var flickans egna ord. Baron Jakob tycktes vara närmare bekant med henne, och det förargade Liungfelt, hvilken inbillat sig vara den mest gynnade och icke kunde begripa huru en person som gick på träben kunde hafva framgång hos det täcka könet, om det också vore bara en värdsbusjänta; men Annette bara skrattade och brydde honom. Slutligen talade hon om, att kungen skulle afsättas.

Så långt hade det gått redan i Januari. Värdsbusflickor talade öppet om kungens afsättning. Annette sade för öfrigt, att hon och ett par af flickorna hos Beckers samt några andra »med bindmössa» varit bjudna af officerarne på en *piquenique*, då de dansat på Sniekarkrogen och då officerarne icke talat om annat än att afsätta kungen. Det hade alla flickorna hört, och att de icke voro starkt tyglåtna, kunde man väl förstå.

F. var mer än häpen öfver hvad han så der öppet erfor på ett offentligt ställe. Han började fundera öfver hvad som vore att göra. Skulle han vända sig till Wannqvist, polismästaren, eller till Edelcreutz, underståthållaren, eller skulle han gå direkte till majestätet? Men männe icke alltsammans vore ett skämt? Icke kunde en verklig samman-

svärjning bedrifvas på det sättet, att värdshusflickor och dylikt folk invigdes i hemligheten.

Han sökte få veta mer af den pratsamma Annette, men hon kallades in i ett annat rum, hvarifrån *F.* snart hörde henne skratta och klinga med de gäster som tagit in der. Liungfelt lyssnade och tyckte sig höra ett träben som marscherade i andra rummet. Det förargade honom och han sade sig ej kunna härda ut längre på detta ställe, och då Annette icke infann sig för att mottaga betalningen för hvad de förtärt, lade Liungfelt några specier på bordet och drog *F.* derifrån.

F. följde endast motvilligt, icke emedan han längtade att återse Annette, men emedan han tyckte sig hafva hört kända röster tala i det andra rummet och han önskade få höra hvad de hade att säga. Han hade alltid afskytt spioneri och lyssnande, men denna gång trodde han sig hafva rätt att söka taga reda på hvad som sades på andra sidan väggen, ty han var öfvertygad, att flere af de sammanvarne funnes der. Liungfelt ville dock icke höra talas om att stanna längre, och *F.* ansåg sig icke hafva någon förvändning att blifva ensam qvar.

De gingo därför utför Kungsbacken, men i början af vägen tycktes ingen af dem böjd att begynna ett samtal. Natten var mulen och det blåste tövind ned från Drottninggatan. Allt var tyst. På trappstegen utanför Westmanska huset satt en brandvakt och sof. Allt var således som det borde vara. Och likväl funnos några oroliga hufvud i granskapet, hvilka visade sig uppfyllda af ganska vådliga intentioner! Hvad borde man göra? Det var derom Liungfelt och *F.* började samtala när de passerade Barnhuskällaren, men det hade troligtvis stannat vid bara konversationen, ty så extremt konungskt Liungfelt än var och så starkt han tycktes affligerad af hvad Fru X. skulle hafva yttrat om Mars månad, var han dock mera engagerad af

tanken på Annette och det förargliga träbenet, det vill säga baron Jakob Cederström, än af politiken och den fara som några extravaganta hjernor kanske spunno ihop mot majestätet, och *F.* ville helst blanda sig i intet under så fatala omständigheter, då man ingenting kände med någon visshet — således hade det troligtvis stannat vid det nattliga tankeutbytet mellan de båda vännerna, om ej något inträffat som var dem totalt oförväntadt.

De voro utanför Barnhuskällaren, hade kanske gått ett par steg förbi dörren och supponerade icke att någon gäst funnes derinne så sent på natten, då dörren hastigt öppnades och några personer, fem eller sex, kanske ännu flera, rusade ut och sprungo rakt på de båda vandrarne, hvilka, mycket surprenerade af denna högst oväntade attack, icke hunno sätta sig till motvärn förr än de kände sig fångslade af ganska hårda näfvar. Mörkret och häpenheten nekade de attackerade att se med hvad slags folk de hade att göra, men af angriparnes rop och skymford kunde *F.* märka, att han och hans vän togos för ett par af det sällskap som i samma stund ännu satt qvar på Mon Bijou och hvars förehafvande *F.* så gerna önskat uppdaga.

Bland angriparne var en man som talade mycket dåligt svenska, men han tycktes vara chef för de öfriga och kommanderade sina följeslagare att icke släppa tag utan föra de fördömda kungamördarne — det var på ren svenska hvad han på sitt brutna mål ville hafva sagdt — ned till Kastenhof eller vakten vid torget.

F. trodde sig känna igen den kommenderande herrn och frågade, om det ej vore baron v. Bensheim, hvilket den tillfrågade visst icke nekade, men sporde tillbaka hvad det vore för en kanalje, som nämde honom vid namn.

Baron v. Bensheim hade egentligen ett annat namn, men af orsaker, som icke voro kända, ville han helst heta Bensheim. Han var från Baden och hade i några år uppehållit

sig i Stockholm. Ändamålet med hans vistande der var fullkomligt okänt och likväl umgicks han i de bästa societeter och hade ofta, det viste man mycket väl, audienser alldeles privat hos hennes majestät drottningen. Det berättades, att denne så kallade baron v. Bensheim visst icke usurperat en adlig titel, utan egde rätt till och med att bära ett ännu förnämre namn, som han dock ville kaschera för sitt umgänge i Stockholm. Han var mycket konungskinnad och i synnerhet ifrig beundrare af den graciösa drottningen, hans landsmaninna, hvars särskilda *ange gardien* han sade sig vara, ehuru man log åt denna något anspråksfulla titel och menade, att hennes majestät visst icke vore i behof af någon annan skyddsengel än sin egen nådiga älskvärdhet och den glans som omgaf hennes börd såsom en äkta vasaättling.

Högst besynnerligt fann man dock, att denne baron v. Bensheim, som icke blott affischerade, utan verkligen *var* en uppriktig beundrare af drottningen samt varm vän af den kungliga familjen, äfven hade umgänge med hertig Karl, på hvilken naturligtvis ingen af de konungske riktigt litade. Detta umgänge hade dock sin origine, som *F.* sedermera trodde sig finna, mer i den omständigheten att baronen innehade en hög grad inom frimurareorden och derigenom icke kunde undgå att komma i nära beröring med hertigen af Södermanland. *F.* var sjelf frimurare, men hade aldrig bekymrat sig om att poussera sitt advancement, hvarför han endast på något afstånd kunde observera förhållandet mellan hertigen och den tyske baronen — eller prinsen, såsom några trodde sig hafva upptäckt vara hans rätta titel. Baron v. Bensheim var en mycket högdragen person och umgicks aldrig med ofrälse, så vidt de icke innehade någon högre grad inom frimureriet, men den afton, då uppträdet utanför Barnhuskällaren egde rum, tycktes han hafva omgifvit sig

med ganska simpelt folk, som på det gröfsta förolämpade *F.* och hans sällskap.

Ursinniga öfver detta brutala öfvervåld, protesterade *F.* och Liungfelt på det häftigaste, men som protesten icke kunde afgifvas med annat än ord, enär deras kroppar voro fastskrufvade mellan våldsverkarnes grofva händer, hade den sannolikt icke hafvit någon påföljd, om icke v. Bensheim plötsligt igenkändt *F.*'s röst. Han kommenderade sitt folk att stanna, nalkades *F.* inpå lifvet och tog, så godt mörkret tillät, hans ansigte i nära betraktande. Derpå frågade han, om herrarne icke kommo från Mon Bijou och om de ej varit i sällskap med f. d. gardesofficerare.

Den förra delen af frågan kunde ej förnekas, den senare refuserades deremot på det kraftigaste. Bensheim syntes villrådig, och *F.* begagnade tillfället för att uttrycka sin förvåning öfver att en så nobel gentilhomme kunde tillåta sig på eget bevåg arrestera fredliga personer af hans eget stånd. Liungfelt, som druckit mera champagne än *F.*, var rasande i högsta grad och sökte slita sig lös.

Det var ett ganska bullersamt tuñult, men någon ordningsmaktens tjenare syntes icke till, och brandvakten väcktes icke af så litet.

Efter ett par minuters hesiterande, sporde v. Bensheim, om herrarne kunde gifva sitt hedersord på, att de icke deltagit i f. d. gardesofficerarnes lag på Mon Bijou. Den försäkran var lätt gifven, ehuru, såsom *F.* anmärkte, de egentligen icke vore baron v. Bensheim skyldiga någon redogörelse.

Baronen medgaf detta, men ansåg, att omständigheterna vore af den grava beskaffenhet, att hvar och en egde rätt att på eget bevåg vidtaga de kraftigaste mått och steg för att förekomma stora olyckor. Han hade fått veta, att de sammansvurna skulle träffas äfven den aftonen på Mon Bijou, hvarför han genast infunnit sig hos underståthållaren

Edelcreutz och anhållit, att en polisstyrka måtte skickas till värdshuset och arresteras konspiratörerna.

Edelcreutz hade visat sig ytterst surprenerad, men icke trott saken vara så farlig, och då han hörde *hvilka* som skulle deltaga i konspirationen på Mon Bijou, hade han ej på några vilkor velat gifva några arresteringsorder eller ens blanda sig i saken, hvilket föreföll v. Bensheim så mirakulöst, att han glömde sig och frågade, om Edelcreutz sjelf vore deltagare i konspirationen, hvarpå han, utan att afvakta hvad verkan denna oförsynta fråga kunde hafva, rusade derifrån och sprang till öfveradjutanten, öfverste af Melin, men ej heller denne ville lyssna till v. Bensheims framställningar, hvarför baronen, i full förtviflan öfver att icke lyckas göra sig hörd, beslöt att helt ensam infinna sig på Mon Bijou och med värjan i hand ställa konspiratörerna till rätta, ett något dumdrigt beslut, som ej heller utfördes, men förvandlades deruti, att v. Bensheim på vägen till Mon Bijou gick in på Barnhuskällaren, der han aldrig förr satt sin fot och som han ansåg som en alltför plebejisk plats för att han kunde frekventera den.

Nu gick han dit in i full afsigt att se sig om efter hjälp. Han glömde sin stolthet och gaf sig i samtal med personer som han alldeles icke kände och som ganska visst ej voro af adel, men som han snart fann hafva rätt undersåtliga känslor och som han genom riklig traktering öfvertalade att vara sig behjelpiga. De ville dock icke på några konditioner begifva sig upp till Mon Bijou för att öga mot öga kämpa mot gardesofficerare. Deremot föreslogo de att passa på, när konspiratörerna begåfvo sig från Mon Bijou och gingo ned åt staden. Baron v. Bensheim fann förslaget icke så oäfvat, hvarför han lyckades öfvertala kyparen att hålla dörren på glänt och stå på utkik. Följden blef att *F.* och Liungfelt anhöllos, och att v. Bensheim först

trodde sig hafva gjort ett godt kap af åtminstone två bland de sammansvurne.

När han fann sitt misstag, blef han både flat och förargad, men hans medhjelpare ville icke låna sig till några vidare försök i samma väg och smögo sig bort, utan att v. Bensheim kunde göra sig hörd i sina bemödanden att öfvertala dem att stanna.

Hvarken *F.* eller Liungfelt kände sig mildt stämda mot den brutala baronen, hvilken dock slutligen genom sina ursäkter och sin bekanta stora tillgifvenhet för den kungliga familjen nedstämde deras vrede. Hans försök att öfvertala dem att återvända till Mon Bijou och tillsamman med honom gå konspiratörerna på lifvet, strandade dock mot deras bestämda afslag. Det var icke på det sättet en sammansvärjning skulle tillintetgöras. Hvem viste dessutom om det verkligen vore en sammansvärjning?

F. fann allt dunkelt, och den häftige v. Bensheims uppträdande minskade icke det outredda i alla dessa omständigheter. v. Bensheim tycktes dock vilja försvara sitt brutala uppträdande mot två personer, hvilka han förut alltid hört yttra sig med den största vördnad om hennes majestät drottningen. Han frågade i en mycket artig ton och med tydligt bemödande att söka utplåna intrycket af den obehagliga scenen, om herrarne ville mottaga hans djupa ursäkter samt till bevis på hans kordiala afsigter soupera med honom nästföljande afton, och föreslog han att soupén skulle intagas på Mon Bijou, som han funnit vara det bästa världshuset i Stockholm. Sjelf kunde han, såsom ungarl, icke mottaga dem i sitt logis.

Sannolikt hade han några särskilda afsigter med bjudningen just till Mon Bijou, men hvarken *F.* eller Liungfelt hyste någon motvilja mot stället. De ville begge kanske söka komma konspirationen litet närmare på spåren, och om det kunde ske under ett angenämt sammanträffande med den

vackra Annette, så vore detta visst icke emot Liungfelts planer. De tackade därför, ursäktade v. Bensheim för hans trohet mot den kungliga familjen och lofvade att infinna sig aftonen derpå.

Löftet hölls ganska riktigt, och v. Bensheim var redan tidigt på stället för att taga emot sina gäster, hvilka ej heller läto länge vänta på sig. De hade samma rum der *F.* och Liungfelt qvällen förut souperat. Annette passade äfven nu upp, men hon var icke så glad och språksam som vanligt. Ehuru inga andra gäster tycktes den qvällen vilja infinna sig, sprang hon oupphörligt ut, och när hon någon kort stund stannade inne, stod hon lyssnande vid dörren eller fönstret.

F. frågade, om hon icke hört något af officerarne, men hon svarade kort och snäsigt. Liungfelt hade icke förargelsen att höra träbenet i rummet bredvid, der allt var graflikt tyst, men hans rivals frånvaro hjälpte honom icke det ringaste hos Annette, hvilken knapt såg åt honom. Hon fortfor att lyssna, men inga andra ljud hördes än några steg från de vandrare som hade sin väg förbi värdshuset. Ingen stannade och kom in. Plötsligt hördes en stark bjällerklang. Annette spetsade sina små rosenfärgade öron och ilade ur rummet, men snart kom hon in igen och såg mycket surmulen ut. Bjällrororna hade klingat förbi och hördes nu i fjärran nedåt Norrtullsgatan. Så blef det åter tyst.

Men det var icke Annette allena som svikits i sina förhoppningar. Liungfelt såg missnöjd ut för att den vackra uppapperskan visade sig så fière. *F.* hade hoppats få några tillförlitliga upplysningar, om en konspiration funnes eller icke, men han fick intet veta. Baron v. Bensheim hade utan tvifvel trott sig träffa på de af honom starkt misstänkta och därför djupt hatade f. d. gardesofficerarne, men inga infunno sig. Han var dock en artig värd och trugade gästerna att göra heder åt den verkligt fina anrättningen.

När man slutat soupera och satt vid en liten god bål samt hade fått piporna tända, glömdes för en stund de svikna förhoppningarna, och konversationen blef gladare och mera oafbruten. Annette hade dock försvunnit, sedan hon förklarar, att hon icke tyckte om att sitta i så stark tobaksrök.

Baronen blef småningom ganska språksam och berättade ungdomshistorier från Karlsruhe och Bruchsal samt många historiska minnen, sådana de ännu i århundradets början lefde och intresserade de förnämre klasserna i Baden, om de gamla markgrefvarne till Baden-Hochberg och Baden-Sausenberg samt om markgrefven Kristoffer, som stiftade linjen Baden-Rodemachern och var gift med Cecilia af Sverige, Gustaf Vasas dotter, fastän det giftermålet just icke var bland de lyckligaste och den markgrefvinnan ej var af de anständigaste. Hedersammare var onekligen det giftermål, sade v. Bensheim, som tycktes vara en skicklig historiker, hvilket ingicks mellan pfalzgrefvinnan Kristina Magdalena, Karl den tiondes syster samt Karl den niondes dotterdotter, och markgrefven den sjette af Baden-Durlach. Det var hennes sons sons sondotter som blef Sveriges drottning Fredrika Dorothea Wilhelmina, den skönaste och mildaste engel, såsom v. Bensheim fullkomligt riktigt uttryckte sig.

Det måste vara tydligt, menade han, att hon hade giltiga anspråk på svenska tronen. Gustaf Adolf, hennes gemål, var också en vasaättling, men släktskapen var dock af större vikt på drottningens sida, af orsaker som v. Bensheim, åtminstone enligt *F:s* åsigt, ej kunde riktigt utreda, men som tycktes grunda sig på några mystiska förhållanden, kanske förklarliga endast för de högsta graderna i frimureriet. Baronen menade, att det vore Guds egen vilja och allvisa beslut, att någon ättling af det badenska furstehuset skulle sitta på Sveriges tron, så länge en sådan tron

existerade. Derför kunde Gustaf Adolfs hus omöjligt ut-sättas för vådorna af brottsliga konspirationer.

Baronen var synbarligen rörd, då han yttrade detta. Han skådade med hemlighetsfull min ned i bålen, der ännu några droppar betäckte den vackert målade botten. Blic-ken tycktes söka en djup hemlighets uppdagande i dessa gyllene droppar. Då v. Bensheim åter lyfte hufvudet och såg på sitt sällskap, var hans uttryck inspirerad. Han såg icke ut som vanligt, en högdragen, ofta häftig och mindre um-gängessam man, utan visade nu ett ädelt uttryck med spiri-tuel ingivelse. Han lät i inspirationens ögonblick undfalla sig ord som han troligtvis aldrig yttrat åt någon annan och som *F.* derför åtminstone efter den stunden aldrig glömde. Han talade om sin egen kallelse, om sin uppgift att skydda det svenska kungahuset, men framför allt den svenska drott-ningen. Det uppdraget hade försynen gifvit honom, men genom markgrefvinnan eller rättare arffurstinnan — ty mark-grefve blef aldrig hennes gemål — Amalia Fredrikas man, då dennes dotter skulle lemna sitt barndomshem för att blifva ett främmande folks drottning.

Arffurstinnan tycktes, efter hvad v. Bensheim försäk-rade, icke hafva riktigt lugnt samvete, så vida man får nyttja ett slikt uttryck om en furstlig personnage, emedan hon assisterat markgrefven i dennes bemödanden att ur prinsessan Fredrikas unga hjerta utplåna en tidig kärlek. Baronen beskref, icke utan en anstrykning af jalousie, fastän inom de undersåtliga känslornas begränsade område, huru den unga, charmanta prinsessan förälskat sig i Henri de Bourbon, hertig af Enghien, den siste af den berömda Condé-ätten, en ung, intagande furste, som revolutionen fördrifvit från Frankrike och hvilken funnit ett gästvänligt bemö-tande vid hofvet i Karlsruhe.

Denna kärlek kunde dock icke få utveckla sig, enär försynen kallat vasaättlingen till vasatronen, men den unga

prinsessan var likväl djupt beklagansvärd. Baron v. Bensheim hade varit vittne till hennes tårar och rörts af dem, ehuru han visst icke unnat Enghien någon succès. Men tårar hjelpa icke, då det är fråga om troner, och den älskvärda Condé-ättlingen, öfver hvars förlust prinsessan sörjde på ett sätt, att det måste vinna medömkan, måste vika för konungen af Sverige. Arffursten och arffurstinnan samt öfriga höga anförvandter, bland hvilka äfven prinsessans syster, storfurstinnan Elisabeth i Ryssland, använde all den makt som ligger i ett lika kärleksfullt som myndigt öfvertalande, och det unga hjertats röst *måste* nedtystas.

När prinsessan skulle lemna Karlsruhe, efter det hon sett konungen af Sverige och trolofvat sig med honom, tycktes hon likväl icke kunna glömma sin varma ungdomskärlek. Den höga modern fattade medlidande med henne, icke för att bryta förlofningen, hvilket hade varit lika opolitiskt, som stridande mot försynens rådslag, ty så mycket medlidande man än må hysa med ett stackars qvinnohjerta, är detta dock ingenting då det gäller högre syften; men arffurstinnan kunde icke genast lemna henne, utan följde den älskade dottern till Stralsund.

Dit hade baron v. Bensheim också begifvit sig. Så lifligt han än önskade det, hade han dock ingen giltig anledning att söka få komma om bord på den svenska eskader som under grefve Wachtmeisters kommando förde den kungliga bruden från hennes fädernesland, men han fann en annan lägenhet för att komma öfver till Sverige och gick innan han embarkerade att göra sin afskedsuppvaktning hos arffurstinnan, hvilken då med tårar i ögonen bad honom vaka öfver hennes dotter. En högtidlig ed att aldrig förgäta ett så gloriöst uppdrag var v. Bensheims uppriktiga svar, hvilket tycktes något lugna den upprörda arffurstinnan.

Baronen hade också sökt att troget hålla sin ed. Han hade genom medel, hvilka han dock icke omtalade för *F.*

och dennes vän, lugnande inverkat på den unga drottningen, då hon vid flera tillfällen haft ännu större anledning till sorg än vanligt. En gång hade han sett henne riktigt glad. Det var då hennes föräldrar kommo på besök till Sverige. Arffursten och hans gemål åtföljdes af två af sina öfriga barn, nemligen prins Karl Ludvig Fredrik, som då var femton år, och prinsessan Maria Elisabeth Wilhelmina, den yngsta af drottningens systrar, nyss fyllda nitton år. De kommo till Stockholm i början af Oktober 1801 och stannade till slutet af November samt vistades derefter ett par veckor i konungens och drottningens sällskap på Gripsholm, der hofflivet då var mera animeradt än någonsin under Gustaf Adolfs regering.

F. hade sjelf varit bland hofkretsen på Gripsholm, en högst lysande krets, der Axel Fersen, Johan Gabriel Oxenstjerna, Rosenstein m. fl. både förnäma och qvicka herrar gjorde sin galanta uppvaktning och lifvade sällskapsnöjena tillsamman med grefvinnorna Brahe, Fersen, Löwenhjelm och många andra af de utmärktheter som utgjort hofvets prydnad under högstsalig kungens tid. Drottningen strålade ej blott af skönhet och behag, utan af ren och innerlig fröjd, då hon dagligen fick njuta af sina kära anförvandters sällskap.

Ehuru *v.* Bensheim mycket väl visste, att *F.* kände alla dessa omständigheter lika bra som han sjelf, fortfor han dock att med de bjertaste färger måla den lycksaliga tiden på Gripsholm i slutet af 1801, drottningens skönaste tid, ty värr allt för kort. Den 15 December reste de höga herrskapen, och afskedet var lika bittert, som samvaron varit ljuf.

Både *F.* och *v.* Bensheim kommo mycket väl ihåg och erinrade hvarandra, att drottningen haft någon vision som gjorde henne mycket nedslagen. Så hade det åtminstone berättats på hofvet, och *v.* Bensheim sade sig nu veta, att

så verkligen förhållit sig. Han kände till och med, försäkrade han, de närmare omständigheterna, men ville af skyldig discretion icke yppa dem. Visst var, att drottningen sjelf förklarade, att hon aldrig mera skulle få återse sin far. Dagen derpå var arffursten död.

Arffursten körde ihjäl sig, såsom bekant är. Denna olycka grep drottningen på det sorgligaste, men märkvärdigt fann hvar och en, att hon sjelf kunnat förutsäga den, en särskild, men visst icke behaglig förmåga, hvilken också sedermera, som *F.* många gånger hade tillfälle observera, efter statshvälfningen yttrade sig, ehuru sjelfva revolutionen 1809 icke var af henne förutsedd, möjligtvis emedan den icke rörde henne så personligt som t. ex. faderns död och, tre år derefter, hertigens af Enghien afrättning, hvilken äfven förutsetts af den olyckliga furstinnan, så mycket ohyggligare som hennes försök att genom sin gemål förekomma det grymma dådet voro helt och hållet vanmäktiga.

De tous les Voisinages le vôtre est le plus dangereux, deklamerade Gustaf Lagerbjelke, då komedien »Grannarne» uppfördes såsom afskedsspektakel på Gripsholm, och vände sig till den sköna drottningen. Den prins hon älskat arkebuserades; den kung hon räckt sin hand drefs från tronen och fäderneslandet. Och sjelf såg hon stundom detta långt förut, utan att kunna förekomma olyckan, en ännu värre pina. Hennes milda sinne och djupt känslofulla hjerta ledo deraf i dubbelt mått.

Baron v. Bensheim höll denna afton många loftal öfver drottning Fredrika, men sjönk slutligen utmattad ned på sin stol. Liungfelt sof redan. *F.* fann det vara tid att bryta upp, väckte den sofvande och tackade baronen för det utmärkta värdskapet. Herrarne skildes dock icke denna afton, förr än v. Bensheim tagit de två andras löfte att några qvällar derefter sammanträffa hos fru X., den berömda sierskan, med hvilken baronen umgicks på förtro-

lig fot och med hvars man han äfven var god vän och kamrat.

Fru X. höll ett godt hus, der hufvudstadens förnäma verld gerna infann sig och der en intressant och qvick konversation alltid utgjorde la pièce de resistance. Vid dessa réunioner lät fru X. aldrig märka något af sin profetiska gåfva, utan var endast den älskvärda verldsdamen och den uppmärksamma värdinnan, hvilken på det mest charmanta sätt sörjde för gästernas nöje och för deras goda förplägning. Det behöfdes en mycket liten och högst förtrolig krets för att förmå henne att lyfta någon flik af den slöja som för vanliga dödliga dolde framtiden.

Först flera veckor efter det *F.* hört talas om att fru X. skulle hafva varnat kungen för Mars månad och då omständigheterna tycktes göra narr af hennes varning, blef *F.* i tillfälle att erfara huru ifrigt hon fasthöll vid sina förutsägelser i det afseendet. Under tiden hade konspirationen, såsom det tycktes, helt och hållet upplöst sig. Sammankomsterna på Mon Bijou hade afstöts af middagssällskap och aftonsamqväm på Beckers värdshus vid Norrtullsgatan. Der var i synnerhet Skjöldebrand den verksamme, han som året derpå blef öfverståhållare och kungl. teaterdirektör och redan hade författat dramen »Riddareordet» samt sedan skref »Herman von Unna», slutligen en af excellenserna i svenska akademien.

F. mindes Skjöldebrand som en talangfull, men mycket hetlefrad man, hvilken alltid ville rusa i väg utan att se sig före. Hans fantasi var mycket liflig och aldrig tvekade han att göra upp nya planer, den ena äfventyrligare än den andra. Stundom lyckades han, t. ex. då han i December 1813 utförde mästerkuppen vid Bornhöft. I Februari 1809 öfvervanns han dock af Hans Järta.

Liungfelt, hvilken *F.* icke sett till på några dagar och därför trodde vara på landet, kom en morgon i början af

Februari upp till honom och började ett konfidentiellt samtal, i hvilket han lät undfalla sig, att han föregående afton varit i stort sällskap på Beckers värdshus. Han tillade, att Annette hastigt öfvergifvit Mon Bijou och tagit tjänst hos Beckers, hvilket mycket litet intresserade *F.*, ehuru han började ana, att uppasserskan icke trifdes längre på det förra stället, sedan det ej mera frekventerades af officerarne, hvilka han hört skulle hafva flyttat sina middagar och supéer till det andra värdshuset. Men det bekymrade honom bra litet hvar en värdshusflicka uppehöll sig.

Liungfelt berömde den utmärkta maten och de goda vinerna hos Beckers och fann dem vida öfverträffande hvad han fått på Mon Bijou, men han tycktes ej vilja tala om i hvilken societet han tillbragt aftonen. Småningom började han dock låta undfalla sig ett och annat om landets olyckliga ställning och om medlen till dess afhjelpande. Han talade alldeles som konspiratörerna, hvilket väckte *F.*'s förvåning och oro samt framkallade hans ogillande.

Det slapp slutligen ur Liungfelt, att han qvällen förut varit i sällskap med Skjöldebrand, Cederström och andra frondörer och konspiratörer. *F.* ville knapt tro sina öron, men Liungfelt talade på fullt allvar och nämde flera af sällskapet, hvilka förut varit lika konungske som han, men somliga småningom och andra plötsligt öfvergifvit kungens sak och ingått på den åsigten, att kungen borde på ett eller annat sätt rödjas ur vägen.

F. ryste öfver den utbredning som dessa meningar fått, men kunde dock ej ännu tro, att vildhjernorna skulle våga företaga något på fullt allvar. Det var likväl högst betänkligt, då *sådana* royalister som Liungfelt öfvergingo till fienden. Hvart skulle det då taga vägen? Att en fullständig operationsplan uppgjorts qvällen förut, trodde *F.* sig märka af Liungfelts i det afseendet halfqvädna visor, men något fullt upplysande kunde han ej få ur honom.

Konspiratörerna gingo likväl fortfarande till väga med en öppenhet som måste väcka den största förvåning, men hos *F.* och många andra, hvilka blefvo kungahuset trogna, styrkte åsigten, att ingenting allvarsamt kunde resultera af alla dessa fanfaronader. Åtminstone hade historien aldrig förr omtalat dylika konspirationer. *Verkliga* sammansvurne bruka väl icke springa omkring i husen och basuna ut sina planer.

De som så trodde tycktes äfven få rätt. Tre dagar efter sin förra visit infann sig Liungfelt å nyo hos *F.* Den gången tycktes han nästan lugnare än förut. Nu var saken alldeles öfvergifven, påstod han. Hans Järta hade satt sig på tvären, och då kunde Skjöldebrand och de andra brushufvudena ingenting företaga. Det var rätt så godt det, menade Liungfelt och föreslog, att de skulle fara ut till Blå Porten. Annette hade flyttat dit, af hvilken orsak viste han icke, men han ville tro, att hon på allvar brutit med träbenet eller hvilken det än var af de herrar, som allvarligast egnat henne sin dyrkan och nu på något sätt förverkat hennes ömhet.

F. började finna sin vän goddagspilten allt för lättsinnig, men i glädjen öfver att Liungfelt åter ville draga sig från det farliga umgänget samt i ännu större förtjusning öfver att hela konspirationen tycktes hafva kreverat, följde han possessionaten ut till Blå Porten.

Under ett par veckor derefter hörde man icke talas om några mot konungen hotande planer. Fäderneslandets belägenhet var ytterst precaire och beroende på fiendernas gunst och nåd, men i Stockholm tycktes man dock, oakadt all oro, icke låta störa sig i sina nöjen. *F.* hade på den senare tiden varit bjuden flera gånger till Fru X. och alltid träffades den tyske baronen der.

En afton i slutet af Februari befunno *F.* och v. Bensheim sig åter i fru X:s förmak. Utom dem var der endast

ett par andra gäster af värdinnans intimaste umgängeskrets. Hon var af ett agreabelt lynne och skämtade behagligt med sina vänner, men helt plötsligt tystnade hon, bleknade och stirrade mot dörren, hvilken förde till matsalen och stod öppen. Det öfriga sällskapet blickar följde samma direction, men man såg ingenting. Från salen föll skenet af ett par lampetter. Allt var tyst och stilla i hela våningen.

Fru X. fortfor att stirra mot dörren, famlade efter sin luktvatensflaska, som låg på bordet midt för hennes ögon, men kunde ej finna den. *F.* stod upp och räckte henne flaskan, hvarvid han kom att vidröra hennes hand. Hon ryckte häftigt till, såg med förskräckta blickar på *F.* och drog sig bort i det andra hörnet af kanapén. De öfriga sutto tysta och viste icke hvad detta skulle betyda.

Scenen räckte väl ett par minuter, kanske tre, men derefter vände fru X. sig åter till sina vänner och försökte återknyta konversationen. Detta lyckades dock icke. Hon trasslade in sig och tycktes hafva förlorat tråden samt fortfor att vara mycket tankspridd, kastade då och då en blick mot salsdörren, reste sig slutligen ur kanapén och ämnade, såsom det tycktes, gå ut i salen, men stannade och såg på *F.*

Denne fann situationen mindre behaglig, helst som de öfriga personerna i rummet också började betrakta honom, sannolikt för att se hvad som i hans anlete tilldrog sig värdinnans uppmärksamhet. Slutligen dolde hon för ett par sekunder sitt ansigte i näsduken och blickade derefter med sitt vanliga älskvärda uttryck på sin omgivning, bad om ursäkt för ett hastigt illamående, som dock åter gått öfver, och satte sig vid sitt clavecin, i hvars trakterande hon var mästarinna.

Efter att hafva spelat en stund och just som hennes gäster beredde sig till de applåder som hon så väl meriterade, afbröt fru X. plötsligt sitt spel, stod upp och förklarade, att hon ej förmådde längre förstålla sig för sina kära

vänner samt omtalade, att hon måste ännu denna afton uppsöka drottningen och för henne yppa en sak af yttersta vigt. Baron v. Bensheim, hvilken med mycken uppmärksamhet följt hela denna scen, förklarade, att det olyckligtvis vore omöjligt för fru X. att samma afton få företräde hos drottningen, hvilken fortfarande bodde på Haga, der hon vistats under hela vintern och icke varit utom dörren, hvarken åkande eller gående. Hennes majestät var sjuk.

Fru X. sade sig veta allt detta, men det vore af högsta vigt, förklarade hon, att hon genast finge tala vid drottningen. Man hade blott en dag kvar af Februari månad, och så snart Mars gått in, kunde de förskräckligaste olyckor inträffa, om man ej prevenerat det. Hon ringde för att höra efter om hennes man kommit hem, men betjeningen svarade, att han ej väntades förr än sent, och då bad fru X. sina vänner ursäktas, att hon jagade dem på dörren samt frågade, om någon af herrarne ville vara så obligeant och följa henne till Haga. Hennes vagn skulle snart vara förspänd.

Baron v. Bensheim och *F.* erbjödo sig samtidigt att fara med henne, men då *F.* steg fram för att gifva detta erbjudande, ryggade fru X. tillbaka och vände sig bort med en rysning.

Ingen af de närvarande kunde förstå hvad detta skulle betyda. Fru X. öfvervann också sin rörelse, vände sig åter till *F.* och tackade honom för hans vänlighet, men sade sig icke behöfva mer än baronens sällskap. Han vore också närmast bekant med hennes majestät och den kavajjer som derför bäst passade för den affär, hvarom nu vore fråga.

Det var med mindre agreabla känslor *F.* den qvällen gick från fru X:s boning. Den exalterade damen hade sannolikt haft eller ansett sig hafva någon vision, möjligtvis af samma slag som de, hvilka plögade hemsöka hennes majestät, och att denna vision stode i samband med den sistnämnda, tycktes också vara tydligt, men *F.* kunde omöjligt utgrunda, hvarför fru X. betraktat *honom* med så be-

synnerligt uttryck, nästan en expression af fasa, samt hvarför hon afböjt hans tillbud att följa henne till Haga.

Men snart veko tankarne på honom sjelf för att lemna plats åt farhågorna för den kungliga familjen. Hade fru X. verkligen uppenbarelser från andeverlden, som ville skydda kungahuset? Eller viste hon mera kanske än flertalet af dem som intresserade sig för konungen och drottningen samt de kungliga barnen och begagnade hon den siareförmåga man tillade henne för att gifva starkare vigt åt sina varningar?

Det var omöjligt att utfundera. *F.* hade åter uppskattats. Några timmar förut hade han dock varit fullt öfvertygad om att »ingen konspiration mera existerade». Henning Wrangel hade rest till trupperna på Åland; Björnstjerna hade också lemnat Stockholm och begifvit sig till Vestmanland, sedan konungen, såsom ett uttryck af sitt nådiga välbehag med den raske officern, utnämnt honom till major, och sjelfve Skjöldebrand, som på den senaste tiden spelat en så framstående roll, hade också aflägsnat sig, ungefär vid samma tid som Anckarsvärd återvände till vestra armén.

Att Skjöldebrand före sin afresa haft ett märkligt samtal med hertigen af Södermanland hade *F.* fått veta, den gången af Liungfelt, hvilken underhöll de mest olika liaisoner med konspiratorerne, allt efter som fina middagar och vackra flickor samt glada supéer vankades på det ena eller andra hållet. Liungfelt försäkrade, att Skjöldebrand rent af offererat hertigen att blifva den som skulle sauvera Sverige, det vill med andra ord säga taga tronen från Gustaf Adolf, en gemen offert, hvilken hertigen, om också blott för syns skull, upptog ganska onådigt, och som hertiginnan besvarade med kallt förakt, då äfven hon derom fått notis.

Borta voro de emellertid, och baron v. Bensheim, hvilken mycket umgäts med hertig Karl i senare delen af

Februari, försäkrade, att hertigen vore en god släkting och loyal undersåte. Om baronen menade ärligt och sjelf var duperad, eller om han ville, af orsaker, som voro ganska svårfattliga, skydda hertigen och ordensbrodern var omöjligt att afgöra.

Orostiftarne voro borta, det är visst, och derfor hade *F.* ansett sig kunna lugna alla dem som ännu hyste farhågor. Men då kom det besynnerliga uppträdet hos fru X. Hvad skulle resultatet blifva af allt detta?

F. var mycket nyfiken att få veta hvad som passerat på Haga, när fru X. och v. Bensheim anlände dit sent på aftonen, men baronen var under de följande dagarne mycket tystlåten, att icke säga mystisk, och då *F.* gjorde visit hos fru X., blef han ej mottagen.

Så kom början af Mars och dermed ryktet om att vestra armén vore stadd i marsch mot Stockholm för att göra revolution. Det ryktet hviskades först inom den finare societeten, men spred sig snart ute bland folket och hade en riktig mirakulös verkan. Hela staden kom i rörelse. *F.* skyndade till slottet för att begära audiens. Under vägen träffade han öfverstelöjtnant Radais, en fransman som flytt från sitt fädernesland sjutton eller aderton år förut och varit i hertigens af Enghien sällskap i Karlsruhe samt der blifvit nådigt mottagen af dåvarande prinsessan Fredrika och nu i några år vistats i Stockholm och njutit så väl drottningens som kungens nådiga välvilja. Radais hade fått reda på konspirationen, hvilken ingalunda upplösts, fastän Wrangel, Björnstjerna och Skjöldebrand m. fl. aflägsnat sig från Stockholm, utan tvärtom flitigt opererat, om ock något försigtigare än förut, samt stått i liflig korrespondens med vestra arméns chef. Hvad han trott sig hafva upptäckt, anförtrorde Radais åt Stedingk, ambassadören, och denne skyndade sig genast till Haga för att anmäla saken för kungen.

Det var den 8 Mars på aftonen. Kungen for genast med Stedingk in till staden. De sammansvurne skulle arresteras. Det var den 9 på morgonen som *F.* mötte Radais. Den senare talade oförbehållsamt om situationen och nämnde, att det nu gälde många ädla herrars hufvud. *F.* sade sig vara på väg till kungen för att sanningsenligt meddela allt hvad han om konspirationen erfarit under de senaste månaderna, men Radais menade, att den berättelsen skulle nu komma allt för sent och endast blottställa *F.* sjelf. Baron v. Bensheim vore af samma åsigt, förklarade Radais, hvilken förstod att lägga sina ord så väl, att *F.* afstod från att begifva sig till slottet och hoppades, att konspiratörerne nu mera skulle göras fullkomligt oskadliga. Han var ganska nöjd med att sådant kunde ske utan att han behöfde anklaga personer, med hvilka han vore lierad genom till och med släktband.

Någon arrestering blef emellertid icke af. Det var snart ingen hemlighet i staden och på hofvet, naturligtvis med undantag för kungen sjelf, som aldrig fick veta något med besked, att rikets högsta embetsmän, och bland dem regeringens egna ledamöter, en Rosenblad, en Wachtmeister, en Lagerbring m. fl., icke varit okunniga om stämplingarna samt i minst ett dygn för majestätet dolt vestra arméns uppror. Så stod det till bland kungens allra närmaste omgifning.

Då Hans Järta, hvilken var lika god konspiratör som någon af de öfriga, blott han sjelf fick hålla i trådarna, skrämde de höga embetsmännen och lät dem se sig sjelfva ett hufvud kortare, öfvertalade en af dem kungen att återtaga arresteringsorderna, hvilket var ett oförlåtligt misstag.

Huru många gånger under de kommande åren ångrade icke *F.*, att han ej genast i Januari för kungen yppat hvad han viste samt understödt fru X:s på öfvernaturlig eller

kanske ganska naturlig väg vunna kännedom om förhållandena och derpå grundade varningar!

Ännu en gång fördes Gustaf Adolf bakom ljuset. Edelcreutz anställde ett förhör i grefve Gyllenborgs, den under riksdrotsen tjänstförrättande justitiekanslerns närvaro, men man fick ingenting veta. Radais, som satt hela den delen af maskineriet i rörelse och hvilken flitigt umgåtts med v. Bensheim under de dagarne, förstod att nästan göra om allt hvad han nyss förut ställt i ordning. Och v. Bensheim förde Radais dagen derpå till hertigen af Södermanland, hvilken mycket nådigt mottog fransmannen och länge underhöll sig med honom.

Det var momenter då *F.* misstänkte ej blott Liungfelt, hvilken var helt och hållet oberäknelig, men som tycktes användas som en mellanlöpare, utan till och med v. Bensheim, ehuru denne otvifvelaktigt var drottningen obrottsligt tillgifven. Att baronen haft sin hand med i spelet, då arresteringsorderna så hufvudlöst, men så nobelt från kungens sida annullerades, var för *F.* alledes obestridligt. Hvert han skådade såg han endast förräderi.

Hvar uppehöll sig emellertid vestra armén? Derom tycktes ingen i Stockholm veta något, och då kungen ännu ett par dagar efter första underrättelsen ingenting vidare försporde samt icke något kunnat i Stockholm upptäckas, fattades han af ganska förklarliga misstankar, att alltsammans vore en gemen tillställning som komponerats för att narra honom att förlöpa sig. Hvem kan undra på, att han under sådana omständigheter vredgades och att hans vrede bröt ut mot dem som först upptäckt en komplott, som han nu trodde icke alls existerade? Det var Stedingk som gjordes till föremål för kungens vrede. Dagen derefter, då kungen fått veta, att Stedingk verkligen haft rätt, var han genast beredd att gifva honom all möjlig upprättelse och skickade en adjutant till den gamle krigaren för att bedja

om ursäkt. Det är icke alla monarker som handla på det sättet.

Den 12 Mars var drottningens födelsedag. Kanonerna dundrade som vanligt på den dagen, och ett stort antal af hennes majestäts tillgifna foro ut till Haga för att i all underdånighet gratulera. Drottning Fredrika hade varit länge och farligt sjuk, men hennes skönhet var fortfarande lika stor, och de hyllningar som egnades henne gälde icke blott den höga furstinnan utan äfven den intagande qvinnan. Bland dem som gratulerade henne på den dagen funnos också personer som konspirerade mot hennes gemål, men ingen af dem tänkte väl på att någonsin skilja hennes son från tronen.

Den unge kronprinsen vann också allas hjertan, och bredvid sin mor och sina systrar kompletterade han den vackra familjetaflan, i hvilken drottning Fredrika utgjorde hufvudpartiet. Hennes hår var bart den dagen och fölk i lockar öfver tinningarna, men utan att dölja de obeskrifligt sköna och intressanta, fastän ganska melankoliska ögonen, hvilka ofta voro nedslagna, men som när de slogos upp liknade den öppna himmeln och ganska visst afspeglade himmeln i hennes rena själ.

Den 12 mars 1809, en vacker söndag, firades öfver hela landet, liksom motsvarande dagen under de senaste tolf åren, allt från att arffurstinnan af Baden hade satt sin fot på svensk mark, också en stor högtidsdag för riket. Sällan har väl firandet af en furstlig bemärkelsedag varit allmänare bland folket, aldrig har det varit uppriktigare.

Den 13 mars 1809 var Fredrika icke längre drottning! De som dagen förut lyckönskade gjorde nu ingenting för att bevara tronen åt den skönaste, den vänaste och ädlaste bland fruntimmer.

På Haga var stor middag den 12, men just som man skulle sätta sig till bords, fick kungen en depesch, på hvars innehåll han icke kunde tvifla. Depeschen hade öfverlem-

nats af ett ilbud från landssekreteraren Cassel i Örebro, hvilken underrättade, att vestra armén inryckt der och skulle fortsätta marschen till Stockholm.

Kungen förbannade sin förra godtrogenhet. Nu kunde han ej tvifla längre på de fatala omständigheter, hvilka han ännu kort tid förut kunnat besegra och som lättast undanröjts, om han låtit de brottsligas hufvud falla.

Det var detta som *F.* yttrade, då kungen kastade sig upp på en häst och ilade i sporrstreck till staden. De bland gästerna som fingo veta eller anade hvarom frågan var, begåfvo sig skyndsamt efter kungen. Några stannade dock för att hålla sig i den olyckliga drottningens närhet. Bland dem var v. Bensheim.

När kungen kom till Norrtull, gaf han order, att tullporten skulle stängas och ingen släppas hvarken ut eller in. Oaktadt denna stränga order, lyckades de gäster från Haga, som infunno sig strax efter majestätet, likväl att slippa igenom, och det säges äfven, att personer från staden öfvertalat tullvakten att låta dem fara ut. Detta var onekligen vådligt och orätt handladt.

Det var en vacker våreftermiddag, och många söndagsspatserande syntes på Drottninggatan och Nya Bron. Då kungen i brusande fart for förbi dem, blottade de sina hufvud och helsade honom med all den undersåttliga vördnad, som de voro vana att visa den af Gud tillsatta öfverheten.

Tilldragelserna på den 13 mars äro allt för bekanta för att i detalj skildras. Stockholms invånare voro i sjelfva verket ganska lugna — revolutionen gjordes af några få militärer — men omkring slottet såg det tidigt på morgonen ganska bråkigt ut. Der ilade adjutanter och ordonnanser om hvarandra bland trossvagnarna och allt det bagage som gjorts i ordning till kungens resa, ty resan var beslutad söder ut. Möjligtvis skulle kungen förena sig med Lifregementets grenadierer, som voro på vägen till östra kusten,

och med denna corps möta de revolutionära trupperna. För att kunna draga till sig Lifregementets grenadierer, måste han taga vägen söder ut.

Detta hade låtit göra sig, om kungen afrest natten mellan söndagen och måndagen. Ännu vid den tiden dansade Adlercreutz på Amaranthen, hvilken orden med en lysande bal firade drottningens födelsedag. På måndagsmorgonen var det för sent. Klockan 9 skulle den vanliga måndagsparaden ega rum, och den dagen skulle borgerskapets militärcorpser aflösa de tyska regementena, som gjorde vakt vid slottet, men hvilka kungen ämnat taga med sig. Tyskarne hade fått order att på Skeppsbron förena sig med kyrassiererna och artilleriet. Adlercreutz och Klingspor skulle mottaga kungens befallningar. Allmänt bekant är, huru dessa officerare motsvarade kungens nådiga förtroende. Hvad som deremot icke torde vara mycket känt, är, att *F.* så snart han fått kunskap om hvad som tilldragit sig på slottet, genast sökte på Haga förmå drottningen att i sin sons namn utfärda en proklamation för att bevara tronen åt Gustaf V.

Dessa bemödanden kröntes icke med framgång. Drottningen gjorde ett löfte, att intet företaga samt att icke ens sätta sin fot utanför Haga slott, förr än hon kunde återförenas med kungen. Kronprinsen uppfattade kanske icke fullt klart hvad det gälde, men förhöll sig ganska tranquil samt sökte till och med att soulagera sin höga moder så mycket i hans barnsliga förmåga stod.

F. var utom sig af harm och sorg. Han kunde aldrig förlåta sig att icke hafva långt förut yppat hvad han erfarit om konspirationen. Nu ville han icke renoncera från en allvarlig föresats att våga det yttersta för att bevara tronen åt kronprinsen. Han sökte inverka på så många af sina vänner och embetsbröder som han kunde få tag i, men så stor indolens rådde hos alla funktionärer, äfven bland dem

hvilka liksom *F.*, genom sin tjenst ofta kommit i beröring med majestätet, att ingen rörde ett finger för att bistå *F.* i dennes bemödanden som god undersåte.

Bland *F.*s försök var också att åstadkomma en motdemonstration, då vestra armén tågade in i Stockholm. Det var en onsdag, och på föregående söndagsafton hade *F.* lyckats få ihop ett tjog patrioter, som samlades på Claes på Hörnet och höll till godo med den bål som *F.* der bestod dem. Men innan bålen var tömd infann sig polisen. Edelcreutz visade sig då mycket mer nitisk än under kungens tid att spåra upp hvad han kallade konspirationer. Så snart gevaldigern och ett par polisbetjenter syntes i dörren, sprungo patrioterne från bålen och lemnade *F.* i sticket. Han arresterades, men släptes åter fri, synnerligen genom Klingspors välvilliga mellankomst, ehuru hertigen af Södermanland visade sig ganska förgrymmad för denna réunionen på Claes på Hörnet.

På onsdagen red hertigen sjelf mot vestra armén utanför staden och stälde sig i spetsen för hären, för att med alla militäriska ärebetygelser föra den in i Stockholm och visa den för hufvudstadens invånare, hvilka hurrade och skrånade, liksom hade de välkomnat tappra krigare som gjort sig förtjenta af fäderneslandet genom att besegra dess fiender, i stället för att de nu egentligen icke voro annat än en viljelös hop, som af några konspiratörer eggats till uppror mot deras legitime konung. Detta var verkligen ett nytt slags ära. *F.* skummade af raseri, och ännu många år derefter kom hans blod i häftig svallning, när han talade om vestra arméns intåg i Stockholm.

Gustaf V:s sak var förlorad, en af de största orättvisor historien någonsin företett. *F.* sökte flera gånger att nalkas drottningen, men den olyckliga kungliga familjen hölls under sträng bevakning på Haga. Ingen vågade sig fram i närheten, ty soldater med skarpladdade gevär stodo på post-

rundt omkring. Slutligen lyckades det baron v. Bensheim, hvilken under några dagar varit försvunnen, men återkommit, att bana sig väg till hennes majestät, detta dock endast genom sin goda bekantskap med hertigen af Södermanland. Denne hade befalt, att ingen skulle få tillträde till de kungliga mer än de som hade hans uttryckliga tillåtelse.

Baronen kom tillbaka till hufvudstaden, och en afton var han närvarande vid en sammankomst hos fru X. Denna hade icke kunnat uträtta något hos drottningen, hvarken före eller efter revolutionen och likväl borde hennes majestät hafva funnit att fru X:s förutsägelser inträffat till punkt och pricka. *F.* hade dock åter kommit till nåder hos den älskvärda sierskan. Hvad som vållat hennes ovänlighet mot honom fick han aldrig veta, men han förestälde sig sjelf, att hon kanske haft någon uppenbarelse, hvilken visat honom som en af orsakerna till det kungliga husets olycka, något som hans eget samvete förebrådde honom, emedan han lefvat midt uppe bland konspiratorerne och likväl icke gjort hvad hvar och en trogen undersåte borde hafva gjort — angifvit stämplingarna. Orsaken hvarför fru X. åter visade sig vänlig, fick han ej heller veta.

Hvad som beslöts hos fru X. den aftonen har *F.* aldrig omtalat — en ed band hans tunga, sade han — och i hans papper fans ej heller något som derom kunde lemna upplysning. Så mycket vet man dock, att om de få som voro kungahuset tillgifna blott funnit medel att föra hennes majestät och kronprinsen till Stockholm, hade en kontra-revolution der utbrutit. Att *F.* gjorde hvad i hans förmåga stod, har han ofta försäkrat. Men vännerna voro sannolikt allt för ljumma eller allt för fega. Den ständigt ombytliga Liungfelt, på hvilken mången litade mer än han förtjente och af hvars rikedom man väntat så mycket, när det gälde att för kontanter värfva handfast folk, reste hals

öfver hufvud från Stockholm och lär sedermera aldrig der hafva visat sig. Baron v. Bensheims nit tycktes vara utomordentligt, men det slog icke felt, att hans förbindelse med hertigen-regenten satt som handklofvar på honom.

• Ännu i början af juni, således nära tre månader efter revolutionen, hade ingenting uträttats, och för hvar dag som gick blef saken allt svårare. I början hade royalisterne otvifvelaktigt fått folket på sin sida. Nu var allmänheten van att betrakta kungen såsom fånge och såsom den hvilken genom afsägelseakten af den 29 mars — på dagen sjutton år efter högstsalig kungens död! — sjelf uteslutit sig från tronen, utan att hans laglige arfvingars rättigheter ihågkommas. Den 5 juni fördes hennes majestät med de kungliga barnen från Haga till Drottningholm, och omedelbart derifrån till Gripskolen, der konungen hållits fängslad redan i tolf veckor.

Nu tycktes allt hopp förloradt. Det var så för alla, utom för *F.*, hvars mod och ihärdighet växte i jernbredd med de faror för hvilka han utsatte sig. Han har dock aldrig skrutit öfver hvad han företog sig, icke ens låtit någon få närmare insigt i det mörker som döljer en god del af hans förehafvanden efter revolutionen. Att dessa haft ett stort mål till syfte, är höjdt öfver hvarje tvifvel. Att de fullkomligt misslyckades, är också ganska visst. Om det var sorgen öfver det förfelade ändamålet och samvetsförebåelserna öfver att för sent hafva börjat handla som drefvo *F.* i landsflykt eller om han genom flykten undandrog sig den hämnd, som de då maktegande otvifvelaktigt förberedde mot hvar och en som sökte verka för Gustaf V:s rättigheter, det har han aldrig fullt uppdagat, och hvad som i hans omgifning sedermera derom troddes, kan vara temligen likgiltigt för nutidens allmänhet, liksom det namn hvilket han omsorgsfullt dolde för äfven dem som sedermera blefvo hans allra närmaste. Han ansåg kanske detta namn hafva förverkats, emedan han icke i rätt tid upp-

trädde till försvar för vasahuset. Att han begått någon handling som skulle sätta fläck på namnet är icke antagligt.

Då den kungliga familjen i Februari 1810 inträffade i Bruchsal, var *F.* redan der förut, begärde och erhöll genast audiens. Baron v. Bensheim syntes deremot icke. Han, som af drottning Fredrikas mor fått i uppdrag att vaka öfver dottern, hade kanske mera på sitt samvete än *F.*, som endast var en vanlig undersåte. Men om v. Bensheim icke längre skötte sitt kall som *ange gardien* — han fans dock i Tyskland — var det *F.* som frivilligt öfvertog att vara den kungliga familjens skyddsande.

De fångvaktare som följt de kungliga från Sverige, Skjöldebrand och von Otter, af hvilka den förre dock under resan lärt sig värdera och högakta hennes majestät, reste åter hem, när deras fångvaktartjenst icke längre kunde fortsättas inom drottningens eget fädernesland. Stallmästaren Eichstädt, doktor Sjöbeck och pastor Holm, kronprinsens lärare, samt några af betjeningen stannade dock kvar, och i Bruchsal kunde hofetiketten någorlunda uppehållas. Då det var cercle hos deras majestäter, herskade djup tystnad bland uppvaktningen. Endast de kungliga talade och de som hade nåden att af dem tilltalas svarade i djup vördnad utan att tillåta sig några egna högljudda reflektioner. Hvar och en höll sig stilla, stående på sin plats. Kungen tillät aldrig att uppvaktningen satte sig. Denna etikett, som kanske klandras och förlöjligas af dem hvilka aldrig fått tillträde till ett hof, tyvärr i våra dagar äfven af de moderna sjelfsväldiga hofmännen, är dock fullt berättigad och betryggar aktningen för de furstliga personligheterna. Utan denna etikett hade det sannolikt varit ganska svårt att upprätthålla det lilla hofvets anseende, så nödvändigt för sjelfva dess existens.

Men hofvet kunde icke alltid stanna i Bruchsal. Nu mera storhertigen Karl Fredrik, drottningens farfar, bjöd

de kungliga att bo på Meersburg vid Bodensjön, men hans majestät tyckte icke om den planen, utan reste i största hast till Schweiz, och drottningen samt de kungliga barnen flyttade till Scheibenhart, helt nära Karlsruhe, egentligen bara en mejerigård i en träskartad och ingalunda vacker nejd. Fram på sommaren reste drottningen till Schaffhausen, för att träffa kungen. Senare på året träffades deras majestäter i Altenburg i Sachsen, och kungen ville då, att de skulle sätta sig ned i Herrnhut och lefva som goda medlemmar af Brödraförsamlingen, hvilket hennes majestät dock fann allt för ennuyant. Det var då som hans majestät, en morgon klockan fem, for ifrån hennes majestät och reste sin väg, utan att gifva någon notis om hvart han ämnade sig.

Detta inträffade redan 1810. Från den tiden sågo deras majestäter aldrig hvarandra. Hans majestät for under de följande åren ofta genom Karlsruhe och stannade för att byta om hästar, men frågade aldrig efter sin familj. Drottningen hade legat sjuk i följd af det fall hon gjorde, då hennes vagn stjelpte, när hon rest efter kungen från Altenburg till Leipzig, utan att hinna honom, och sedan skulle begifva sig till sin syster i Darmstadt. Hon led mycket, men med stor undergifvenhet för Guds vilja. Efter sitt tillfrisknande flyttade hon till Karlsruhe.

Under denna tid stod den kungliga familjen i korrespondens med enkedrottningen i Sverige, kronprinsens höga farmor och äfven med Karl XIII. Det var i synnerhet kronprinsen som skref till Sofia Magdalena, men äfven hans syster, prinsessan Sophie Wilhelmine, skickade bref till sin *chère Grand' Maman*, och det är ännu rörande att läsa koncepten till dessa familjbref från de höga barnen.*

* De bref, hvilka ofvan meddelas dels i original, dels i öfversättning, hafva — enligt hvad vi tilltro oss att afgöra — aldrig varit offentliggjorda. Dock förefaller det oss, som om vi sett dem tillvaratagna i någon svensk handskriftsamling — vi kunna för tillfället icke afgöra, i

Ma chère Grand' Maman. Je vous félicite de tout mon Coeur pour la nouvelle Année, et prie le bon Dieu que ma chère Grand' Maman soit heureuse et bien portante, et n'oublie pas celle qui sera toujours avec l'attachement le plus respectueuse de ma chère Grand' Maman la très humble et très obeissante Petite fille

*Carlsruhe le 1 Janvier 1811. Sophie Wilhelmine.**

På hösten samma år afsände kronprinsen följande om hans barnsliga känslor för enkedrottningen vackert vittnande bref:

*Min nådiga Farmor.** Jag tackar min goda Farmor för det som Hon varit så nådig och skickat mig genom Baron Ende, hvilket gör mig mycket nöje, och visar att Farmor intet har glömt bort mig, ehuru det redan är så länge sedan jag har sett Farmor; jag glömmet också visst aldrig bort den stora godhet som min Farmor alltid och ännu visar mig. Jag hoppas att Julie Griel har redan öfverlemnadt mitt bref till Farmor. Jag förblifver alltid min goda Farmors lydiga och beskedliga*

Carlsruhe den 28 Okt. 1811. sonson Gustaf.

Ett par dagar derefter var det åter prinsessan Sophie som skref till samma höga föremål och tackade för ett par örhängen samt öfversände då en cadeau som hon sjelf förfärdigat:

*Min nådiga Farmor.*** Jag tackar min goda Farmor för de vackra örhängen Hon har varit så nådig skick-*

hvilken. Om så verkligen är fallet, strider detta dock icke emot förf:s uppgift, att han varit i tillfälle att taga kännedom om koncepten. Breven från och till kungliga personligheter vid ifrågavarande tid cirkulerade i afskrifter vid hofven och spriddes äfven på diplomatisk väg, hvarpå vi just i sommar haft tillfälle att i danska utrikesdepartementets arkiv se ganska egendomliga exempel.

Ann. af red.

* N. v. kronprinsessan Viktorias farmor.

»

** Skrifvet på svenska.

»

*** Skrifvet på svenska.

»

kat mig; jag tycker mycket om dem, isynnerhet för det att det är ett nytt bevis af min Farmors stora godhet för mig. Jag hoppas att min goda Farmor tagit nådigt emot mitt lilla arbete, som är visst inlet så vackert som jag önskade, men jag har gjort det så väl jag har kunnat, i hoppet att min Farmor ville vara så god och nyttja't ibland. Amelie och Cecile tackar också min goda Farmor rätt mycket för det Farmor har skickat dem. Farväl min söta Farmor, kom alltid ihåg med samma godhet som hitintills Sin underdåniga och lydiga Son-Dotter

Carlsruhe den 30 Okt. 1811.

Sophie.

Samma dag aflät hennes majestät drottning Fredrika sjelf följande bref till enkedrottningen:

*Min höga svärmoder!** Jag skulle icke inför Eders Majestät kunna uttrycka de känslor jag rönt af det bref ni haft den godheten att tillskrifva mig. Gud vare lof, att jag fått denna visshet, som är så nödvändig för mitt lugn, att ni, min kära svärmoder, alltid bibehåller samma godhet för mig; jag känner mig så tröstad öfver att våga benämna E. M. så. Ack, värdigas alltid förblifva lika välvillig mot mig, det är en lindring i mitt betryck, hvaraf jag har så stort behof!

Eders Majestät är säkert öfvertygad om min tacksamhet för de vackra gåfvor, ni haft godheten skicka till mina barn; de äro förtjusta deröfver och hafva gjort allt hvad i deras förmåga står, för att bevara sin tacksamhet mot sin goda farmor, nemligen genom två bref som medfölja. Tillåt, att jag redogör för det sätt hvarpå jag fördelat E. M:ts gåfvor. Gustaf har fått sigillet och guldpenntiftet; Sophie örhängena, Amelie ringen och guldhjertat; och Ce-

* Detta bref är ursprungligen skrifvet på franska, men vi hafva ansett oss böra återgifva det i öfversättning. *Anm. af red.*

cilia knifven och guldetsuiet. De äro samtliga nöjda, hvar för sin del och berättat för alla hvad de fått. — —

Konungen är alltjemnt i Basel. Ni kan tänka er hvad jag skall lida af att veta honom vara så nära mig, utan att dock få se honom. Ack, min kära svärmöder, ni vet huru högt jag älskar honom, och ni kan alltså bättre än någon annan förstå hela vidden af min olycka. Gifve Gud, att jag ännu en gång i mitt lif finge den lyckan att återse honom och återfinna honom god och vänlig, sådan han förr visat sig mot mig! Minnena af det förflutna äro mig mycket ljufva, men jemförelsen med min nuvarande lott söndersliter mitt stackars hjerta. Jag kände ingen annan lycka, än den, att få egna mig åt min make och mina barn, och nu är den väsentligaste delen af denna lycka beröfvad mig. Om jag icke hade barnen, skulle jag icke önska att lefva längre, men jag känner att jag är nödvändig för dem, och de belöna mig, Gud vare lof, för mina omsorger; de äro förståndiga och lofva mig att uppfylla de förhoppningar jag sätter till dem.

Min goda moder, som ber mig frambära hennes hyllning inför E. M., är förtrogen med alla mina sorger och delar dem med mig; hennes tillgifvenhet för E. M. är lika stor som för konungen; vid genomläsningen af E. M:s bref till mig kände hon en listig rörelse, och jag har rönt en ljuf tillfredsställelse af att kunna säga till mig sjelf att jag har två så goda mödrar. Förlåt att mina tankar falla sig så fritt, men det är så tröstande för mig, att åtminstone skriftligen kunna samtala med Eders Majestät. — —

Carlsruhe den 30 Okt. 1811.

Det var året derpå som deras majestäters äktenskap lagligen upplöstes. Drottning Fredrika var deraf djupt affigerad. Om hon, följande naturens röst och en qvinnas känslor, sedermera ingick nytt äktenskap, glömde hon dock aldrig att hon varit en konungs gemål. År 1814 återsåg

hon sin syster, ryska kejsarinnan, hvilken med den äldsta ogifta system, Amalia, som var tvillingsyster med Fredrika Wilhelmina Karolina, förmäld med Maximilian Joseph, Pfalz-grefve af Zweibrücken, tillbragte någon tid hos sin fru moder på slottet Bruchsal, der för öfrigt många höga herskaper gästade, såsom konung Max af Bayern med sin gemål och arfstorhertigen af Hessen med sin familj, hertig Wilhelm af Braunschweig-Oels m. fl., en mycket lysande samling i hvilken drottning Fredrika dock var den genom sin skönhet och sitt graciösa behag mest förtjusande.

Påskhögtiden året derefter konfirmerades kronprinsen. Den högtidliga akten förrättades af hofpredikanten Walz, och kronprinsen läste trosbekännelsen både på tyska och svenska. Då ännu hoppades väl de flesta trogna undersåter, att han, oakadt den nya ätt, som då redan stod vid foten af Sveriges tron, skulle en gång bära detta lands krona. Konfirmationsdagen var en icke blott högtidlig, utan äfven i naturen synnerligt vacker dag, en ytterligare anledning att hoppas det bästa. Man erinrade sig mycket väl, huru naturen mottagit Karl XIII. Då de i Stöckholm samlade trupperna skulle svärja honom trohetseden, hade himlen på det kraftigaste deremot opponerat sig. Det var den 7 Juni 1809. I samma ögonblick som eden skulle afläggas, utbröt ett fruktansvärdt oväder, med fasansfulla ljungeldar och en rysligt dånande åska. Trupperna fingo order att marschera till sina kvarter, och trohetseden kunde ej svärjas förr än den följande dagen. De som den 7 Juni voro i Stockholm intygade allmänt, att de aldrig upplefvat eller ens hört talas om ett så förskräckligt oväder. I samma ögonblick öfverlemnades högstsalig kungens ring till Karl XIII, och denne visade sig ganska rörd samt skref till sin brorson, att han tog emot ringen som ett dyrbart minne, som han skulle alltid bevara. Hvert den ringen sedermera tog vägen, vet ingen. Det är möjligt att den begrofs med Karl XIII.

Oaktadt de förhoppningar som vid påsken 1815 hemtade ny näring i naturens bevågenhet, hade Försynen dock annorlunda beslutit. Om redaktionen af Dagens Krönika och dess läsare skulle en annan gång vilja lyssna till en gammal mans arfsägnar, skulle jag kunna meddela åtskilligt, hittills sannolikt föga bekant om vasaättlingarnes i Tyskland inre historia under åren 1815—1826, då den ädla drottning Fredrika lade sitt hårdt pröfvade hufvud till ro för alltid. För närvarande har jag blott dragit fram några enskildheter från i synnerhet revolutionstiden i Sverige, dertill manad af det underbara sammanträffandet, att Sveriges nu varande kronprins, som ju också är ämnad att blifva Gustaf V, på *dagen jemnt hundra år* efter Fredrikas födelse, som inträffade den 12 Mars 1781, trolofvade sig med hennes ättling, samt att dessa data sammanfalla med 12—13 Mars 1809, drottning Fredrikas sista födelsedagsfest i Sverige och hennes gemåls samt äfven hennes sons utslutande från Sveriges tron. Må de som se endast tillfällighet och hazard i verldshistorien likgiltigt eller kanske till och med raljerande betrakta dessa data, men för andra måste de vara af icke ringa betydelse.

Kampen för samhällsidealen.

En blick på Herbert Spencers betydelse af Helen Zimmern.

(Originalbidrag till Dagens Krönika, öfversatt från författarinnans engelska handskrift.)

Såsom våra läsare torde erinra sig, innehöll tredje häftet af denna tidskrift, jemte några inledande anmärkningar om Herbert Spencer, löftet om en utförligare uppsats i det vigtiga och intressanta ämnet. Innan vi nu lemna den ärade författarinnan ordet, torde några notiser om hennes ställning och verksamhet vara välkomna, i synnerhet som en särskild märklighet är förenad med den artikel vi erhållit. Det är nämligen en temligen allmänt utbredd föreställning — äfven bland dem som eljest äro benägna att tillerkänna qvinnokönet samma rättigheter och i hufvudsak äfven samma begåfning som skapelsens herrar — att det dock finnes ett område som icke bör beträdas af andra än manliga varelser, vi mena den egentliga tankeverksamhetens fält. Miss Helen Zimmern synes oss hafva gifvit en lysande dementi åt denna inbillning, i och med det originalbidrag, som oss vederligen är det inom svenska litteraturen för första gången framträdande filosofiska — nu är det svåra ordet utsagdt! — alstret af en qvinnopenna.

Helen Zimmern — skrifver en biograf i en engelsk tidskrift — har inom våra dagars litteratur gjort sig ganska bemärkt, i det hon framställt Schopenhauer inför den engelska allmänheten. Hon intager den egendomliga ställningen att under en engelsk uppfostran äfven hafva förvärfvat sig en helt och

hället tysk bildning, att i hög grad beund den tyska literaturen och filosofien, men dock vara i alla andra afseenden engelsk till sina sympatier. Hon är född 1846 i Hamburg. Vid fyra års ålder följde hon med sina föräldrar till England och har sedan alltjemt varit bosatt der, från 1850 till 1856 i Nottingham, sedermera i London. Läsning var alltid hennes högsta nöje och hon fick obehindradt följa sin böjelse. 1868 började hon lemna bidrag till engelska tidskrifter och utgaf i midten af förra årtiondet ett par samlingar berättelser, hvarpå 1876 följde hennes förnämsta arbete: »Schopenhauer, his Life and Writings». Härvid företer sig den ganska egendomliga omständigheten, att sal. Schopenhauer lär högligen önskat att bli bekant och uppskattad i England, men att han säkerligen allra minst tänkte sig, att detta skulle i tidens fullbordan komma att ske genom ett fruntimmer. Han hyste nämligen i intellektuelt afseende allt annat än höga tankar om det täcka könet, och Miss Zimmerens bok var därför ett slags Nemesis på hans graf. — Författarinnan vistades i Rom, då hennes arbete lemnade pressen; vid sin återkomst fann hon sig vara en celebritet: boken hade väckt uppseende och blifvit omtalad af kritikens målsmän med allmänt erkännande. Ett senare verk om Lessing är ock väl upptaget, och såsom medarbetarinna i *Athenæum*, *Spectator*, *Pall Mall*, samt åtskilliga andra engelska och äfven tyska tidskrifter jemte den italienska *Rassegna Settimanale*, har Helen Zimmern äfven inom den journalistiska verlden uppnått en särdeles aktad ställning.

Vi låta nu våra läsare göra bekantskap med henne sjelf, i det vi nu omedelbart återgifva den uppsats hon skrivit åt Dagens Krönika. Till mera bekvämlighet för dem, som möjligen kunde finna en så vidlyftig framställning i förlöpande följd alltför respektningifvande, hafva vi indelat artikeln i kapitel.

I.

Ett hålverk mot en hotande öfversvämning; allmänna anmärknin-
gar om Herbert Spencers filosofi och det erkännande den vunnit i utlan-
det. — Sammanställning med Darwin; data för evolutionsläran och dar-
winismen; åtskilnaden mellan dessa teorier.

Ett af de intressantaste och märkvärdigaste drag hos
vårt tidevarf utgöres kanske af det faktum, att sida vid
sida med den pessimistiska filosofien reser sig äfven en ve-
tenskaplig filosofisk optimism. Vi begagna med flit ordet
vetenskaplig, eftersom vår moderna optimism just i denna
punkt skiljer sig från det 18:de århundradets, en skilnad så
stor, så vidtomfattande i sina orsaker och följder, att det
icke är möjligt att för högt uppskatta densamma. Af denna
växande vetenskapliga optimism är Herbert Spencer en fram-
stående ledare, i vissa afseenden ledaren *par excellence*. Som
en stor tänkare, kanske en af de största i nyare tid, har
han gjort sitt namn vida känt, icke endast i sitt eget land
och i Amerika, der han var läst och värderad tidigare än
i England, utan äfven på Europas kontinent. I Frankrike
aktas han högt, något som är lätt att förstå då man på-
minner sig huru stort värde fransmännen sätta på ett kon-
kret, klart och logiskt tänkande, och Herbert Spencer är en
verkligt logisk tänkare, som icke rör sig i abstrakta och
oupphinneliga töckenregioner. Utanför England är hans
rykte ojemnt. I Tyskland — förmodligen på grund af de
politiska åsikter han hyser, hvilka äro diametralt motsatta
dem som mest hyllas der — är han ännu föga känd, medan
Italien och till och med Spanien, som vanligen anses till-
höra den europeiska civilisationens arriergarde, håller honom
högt i ära, öfversätter hans arbeten så snart de utkomma
och egna mycket studium åt hans idéer och system. Na-
turligtvis vilja vi icke påstå att han är ofelbar eller att
hans verk nått fullkomligheten, men vi äro rustade att för-

fäkta den åsigten, att då alla afräkningar äro gjorda är Herbert Spencer och skall förblifva den man, som jemte Darwin gjort det djupaste intryck på det allvarliga tänkandet i detta vårt nittonde århundrade. Det medgifves i samma grad af både vänner och motståndare, att intet stort ämne för modernt tänkande kan på ett uttömmande sätt behandlas, utan att taga honom med i räkningen. Särskildt vetenskapsmän hålla honom högt i ära, och intet bättre vitnesbörd kan gifvas åt hans noggranhet och utmärkta egenskaper, ty vårt tidevarf är ett vetenskapens tidevarf, och den filosofi som icke är bygd på vetenskaplig grund kan icke hoppas på någon varaktighet. Dock behöfver det knapt sägas, att Spencer blifvit grundligt kriticerad, literaturen pro och contra är vidlyftig och lofvar blifva det ännu mera. De häftigaste anfallen hafva naturligtvis kommit från det ortodoxa partiet, som i denna punkt måste betraktas såsom varande »utom räkningen», ehuru några af partiet sent omsider kommit till den slutsatsen att evolutionsteorien måste tålas som ett faktum, under det att opartiska kritici, äfven då de finna brister, äro enstämmiga i att prisa Herbert Spencers förmåga och originalitet.

Denne store tänkare, som för åtskilliga år sedan arbetade ensam uppe på spekulationens alphöjder, öfverskådande de ideela problemen, liksom från ett högt och svalt vaktorn, är nu, då han nått en viss grad af popularitet, öfver sitt 60:de år. Han är född i Derby, i Derbyshire, den 27 april 1820. Hans fader var skollärare*, om hans moder är ingenting bekant. Gossen befans regelbundet sysselsätta sig med fångandet af insekter, hvilkas förvandlingar han studerade jemte det han tillvaratog och aftecknade föremålen. Äfven invigdes han af sin fader i tankeexperiment. 13 år

* En något utförligare skildring af Herbert Spencers ungdom och förhållanden i hemmet meddelades redan i förra häftet, och hänvisa vi nu härtill.

gammal sändes han för studiers idkande till en onkel, tillhörande kyrkans män. Hos denne stannade han tre år och gjorde i synnerhet framsteg i matematik. Vid 16 års ålder meddelade han i en facktidsskrift ett nytt och fyndigt geometriskt teorem. Sjuttonårig tog han anställning som civilingenjör vid London—Birmingham-jernvägen. Efter några tekniska uppfinningar, återtog han 1843 i London sina litterära sysselsättningar och offentliggjorde i en tidskrift en artikelserie under titeln »The proper sphere of government», som redan bebådade några af hans grundåsigter. Äfven lemnade han andra bidrag, som voro genomträngda af den idé, hvilken han sedermera klarare utvecklat, evolutionsläran, hvartill han uppgjort schemat innan han ännu kände någonting alls om Darwin och dennes verk. Han vann snart den fulla och fasta öfvertygelse, att alla organiska väsenden uppkommit genom utveckling. Så tidigt som 1840 hade han börjat tänka öfver detta ämne, men det var icke förr än 1854 han först fattade evolutionen som en allmän process samt kom till den slutsatsen, att detta måste bli grundvalen för ett filosofiskt system som framställer och öfverensstämmer med naturens allmänna metod. Vi omnämna dessa data så noga, därför att stor förvillelse råder och mycket meningsbyte uppstått rörande anspråken på prioritet mellan Spencer och Darwin. Båda tänkarne kommo oberoende af hvarandra till samma slutsats, men under det den ene tillämpade evolutionsläran blott på biologien, har den andre sträfvat att vetenskapligen och harmoniskt ordna principerna för biologi, psykologi, samhällslära och sedelära. Vidare har man alltför mycket glömt, att evolution är den mera omfattande termen — motsvarande förhållandet med universum — hvilken inbegriper darwinismen såsom en af sina delar. Under ett lugnt öfvertänkande och begrundande af sitt system, dröjde Herbert Spencer ända till 1860, innan han offentliggjorde sin plan samt öfvergick till dess förklarande. De

särskilda styckena af detta verk hafva blifvit periodiskt offentliggjorda för subskribenter och äro ännu icke fullständigt utkomna. Må han lefva och få skåda fullbordandet af detta storartadt planlagda och logiskt utförda verk.

Det begränsade utrymmet i en tidskrift tvingar oss att fatta oss kort, ehuru det är omöjligt att under sådana förhållanden gifva en adeqvat föreställning om detta ofantliga system, som omfattar vetenskapens och metafysikens hela område. Vi skola därför söka att fästa uppmärksamheten på de mera konkreta, populära och allmänt tillämpliga synpunkterna i denna filosofi, till hvilka ock hela planläggningen småningom men säkert leder. Ty Herbert Spencer är ingen hegelsk drömmare, han förkastar alla töckniga teorier, han vill taga befattning endast med sådant som kan bevisas, han älskar det konkreta, han skyr det abstrakta och han skulle döma ett system från lifvet, för så vidt det icke hinner längre än till det obestämda och gagnlösa. Den praktiske engelsmannen uti honom gör under sådana förhållanden uppror, det måste vara ett syfte i spekulationer, så väl som i allting annat, eljest äro de fåfånga, onyttiga, ingenting annat än fäktningar med ord. Men då vi skola bestämma samhällslärens egentliga begrepp, måste vi som hastigast taga i betraktande den mark hvarur det uppvuxit.

II.

Öfversigt af Herbert Spencers filosofiska system. — Försoning mellan religion och vetenskap; bestämmande af religiös och vetenskaplig sanning. — Skilnaden mellan Spencers lära och positivismen.

Följande det utkast, som gifvits af Herbert Spencer sjelf i hans program, må vi söka att vinna en allmän föreställning om mål och afsigt med hans system. Detta delar sig i fem afdelningar, hvilka han gifvit titlarne: *First Prin-*

inciples, Principles of Biology, Principles of Psychology, Principles of Sociology och *Principles of Morality*. »De första grundorsakerna» innehålla fröet till hans teori om universum och delas i det outransakliga samt lagarne för det som kan utforskas. Till inledning anmärker han, att man ofta glömmet icke endast, att »det bor en själ af godt i onda ting» (Shakspeares Henrik V, fjerde akten), utan ganska ofta äfven en själ af sanning i villfarelsen. Detta måste särskildt vara fallet i afseende på föreställningar som äro oförgängliga och nästan eller helt och hållet universela. Den metod vi måste iakttaga vid sökandet efter denna sanningsgnista ligger i en jemförelse af alla åsigter af samma slag samt i ett aflägsnande af alla de speciela och konkreta elementer, som åstadkomma brist på öfverensstämmelse, och till slut i en iakttagelse af hvad som återstår, sedan det disharmoniska afräknats, jemte ett bestämmande af det abstrakta begrepp som visar sig passande för återstoden under alla modifikationer. En klar uppfattning af denna allmänna grundprincip och ett erkännande af den riktning som den angifver är till stor hjälp i häfvandet af den kroniska antagonism, hvarigenom människor här i verlden äro söndrade. Af all meningsolikhet är den äldsta, den djupaste och den viktigaste den som eger rum mellan religion och vetenskap. Den tog sin början då uppfattningen af den enklaste öfverensstämmelse i de omgifvande förhållandena satte en gräns för den föregående fetischismen. Den visar sig öfverallt, genom hela området af menskligt vetande och utöfvar sitt intryck på vår uppfattning af så väl de enklaste mekaniska företeelser, som af de mest invecklade tilldragelser i nationernas historia. Men å båda sidor om den stora tvistepunkten *måste sanning finnas*. Religionen öfver allt tillstädes, såsom ett inslag sträckande sig genom hela den menskliga historiens väf, uttrycker ett evigt sakförhållande, medan vetenskapen endast är namn för en ordnad massa fakta. Och om båda hafva

grund i förhållandenas realitet, så måste dem emellan råda en fundamental harmoni. Från sammanväxande af stridiga idéer framgår alltid en djupare utveckling, och uppfattningen huruledes vetenskap och religion uttrycka motsatta sidor af samma sak — den ena dess närliggande och synliga sida, den andra dess aflägsna eller osynliga sida — måste djupt modifiera vår allmänna teori för företeelserna här i världen. Eftersom det emellertid är tydligt, att religion och vetenskap endast i en högligen abstrakt mening stå på gemensam botten, måste vetenskapens abstraktaste sanning vara just den punkt der föreningen mellan de två kan ega rum.

På detta sätt söker Herbert Spencer åstadkomma en försoning i fråga om den äldsta af alla antagonismer, den mellan vetenskap och religion. Religiös tro bestämmer han såsom en *a priori*-teori om universum. Vare sig, att den uppträder såsom den råaste fetischism, hvilken antager en särskild personlighet bakom hvarje fenomen; eller såsom polyteism, hvaruti dessa personligheter blifvit till en del generela; eller såsom monoteism, hvaruti de blifvit fullständigt generela; eller såsom panteism, hvaruti den generel vordna personligheten blifver ett med fenomenet — så finna vi lika fullt en hypotes, som är tänkt för att göra universum begripligt. Ja, till och med positiv ateism inbegripes i definitionen, eftersom äfven den, i förfäktandet af sjelftillvaro för materia, rum och rörelse — som den betraktar såsom de egentliga orsakerna till hvarje företeelse — hvilat på en *a priori*-teori, från hvilken den anser att sakförhållandena kunna deduceras. Emellertid innehåller hvarje teori mellan raderna två saker: för det första, att det är någonting som skall förklaras, för det andra att så och så är förklaringen. Religioner, som äro hvarandra diametralt motsatta i sina uppenbarade dogmer, äro dock alldeles ense i den tysta öfvertygelsen att tillvaron af världen, med allt hvad den innehåller och allt som omgifver den, är ett mysterium som

alltid kräfer tolkning. I denna punkt, om icke i någon annan, är det en fullständig endragt. Och än mera, hvarje religion, som framträder, ehuru med den tysta öfvertygelsen om att röra sig kring ett mysterium, fortgår till att vilja gifva någon lösning af detta mysterium och förfäktar sålunda omsider den uppfattningen att det icke skulle vara ett människobegrepp öfverstigande mysterium. Men analysen af hvarje möjlig hypotes visar, icke helt enkelt att ingen hypotes är tillfyllestgörande, utan till och med att ingen hypotes är i egentlig mening hållbar för tanken. Och således öfvergår det mysterium, som alla religioner erkänna, i att blifva ett vida mera transcendentalt mysterium, än någon af dem tänkt sig.

På detta sätt kommer Herbert Spencer till hvad han anser såsom *ultimatum* af religiös sanning med den högsta möjliga visshet, att nämligen den makt, som universum uppenbarar för oss, är alldeles outransaklig, omöjlig att lära känna. På samma sätt är *ultimatum* af vetenskapliga idéer, att de äro representanter af realiteter som i egentlig mening icke stå att komma under fund med. Med antagande, att man i hvarje fall vore i stånd att förklara denna verdens utseende, egenskaper och rörelser såsom manifestationer af kraft, rum och tid, skulle man dock finna att rum och tid öfvergå allt begrepp. Objektiva och subjektiva företeelser visa sig lika outransakliga i sin beskaffenhet och uppkomst. Sålunda föra oss våra forskningar i alla riktningar ansigte mot ansigte med en olöslig gåta, och forskaren får i sanning mer än någon annan *inse, att till sitt egentliga väsende kan ingenting bli känt*.

Detta är en synnerligen viktig punkt i Herbert Spencers filosofi, och ofta har den varit föremål för missförstånd. Comte erkänner ingenting, förutom det som låter sig utforskas; Spencer erkänner det utforskliga såsom ett positivt. Den bristande kännedomen hos Herbert Spencer sluter till

okända möjligheter och accepterar en positiv tro inför det otillräckliga i en mekanisk och materialistisk hypotes, och detta är ett betydande och bestämdt resultat. Det erkänner en allt framalstrande, ehuru outransaklig makt. Alltså, att tala om Herbert Spencer — såsom ofta sker — såsom en materialist, en ateist, är att i grund och botten misskänna honom. Han intager den mest vördnadsfulla ställning af alla, den af en agnostiker, d. v. s. en som icke eger vetskap, därför att det man icke kan veta går till sitt väsen utöfver det menliga förnuftets förmåga. Men denna okända makt, sådan den är uppenbarad i naturen och lifvet, blifver möjlig att lära känna, och är i sjelfva verket det enda föremål för kunskap, och detta leder Herbert Spencer till den andra indelningen af de första grunderna, omfattande lagarne för det som kan lära kännas. Vi kunna icke här ingå i enskildheter, men det är tillräckligt säga, att dessa kapitel innehålla ett bestämmande af de yttersta synliga grunder uti alla det absolutas manifestationer — dessa högsta generalisationer, som nu äro upptäckta af vetenskapen, hvilka äro strängt sanna, icke inom en klass af fenomen, utan i alla klasser af fenomen, och hvilka således äro nycklarna till alla klasser af fenomen. En af dessa generalisationer är den, som vanligen är känd såsom bibehållandet af kraft, fortvaron af kraft, hvilken utgör en verklig hörnsten för Herbert Spencers filosofi, så väl som för alla lärjungar af evolutionsteorien. Med denna bringas hvarje mindre sats i harmoni, och derifrån hemtar hvarje hjälptrupp sin mærg.

III.

Filosofiens tillämpning i åtskilliga praktiska frågor; Spencers uppfattning af öfverbefolkningen och den Malthuska teorien. — Öfvergång till samhällsläran: »The Study of Sociology».

»The first Principles» hafva ingenting att göra med metafysiken, och med fasthållande af den satsen att de yt-

tersta grunderna äro för oss omöjliga att lära känna, inskärpes den åsigten att andliga fenomen kunna vara föremål för vår undersökning endast för så vidt de betraktas såsom produkter af en okänd realitet, hvilken uppenbarar sig för oss under form af materia, rörelse och kraft. I logisk följd medgifver Spencer, att han nu borde tillämpa sina första grunder på den oorganiska naturen, men han förbigår denna stora afdelning, dels därför att hans system redan derförutan är alltför vidlyftigt och dels därför att tolkningen af den organiska naturen efter den angifna metoden är af mera omedelbar vikt. Han går därför närmast till undersökningen af biologiens grunder, inneslutande fysikens och kemiens allmänna sanningar, med hvilka den rationela biologien måste vara rustad, och detta leder till betraktelse af bevisen för utvecklingsteorien, sådan den vanligen är känd under namnen af evolution. Denna gren af ämnet gifver tänkaren anledning att belysa åtskilliga tillfälliga omständigheter; sålunda dröjer han vid lagarna för förökningen, sådana de framträda hos växter och djur, och detta leder honom till frågan om öfverbefolkningen, ett af vårt tidevarfs problem. Eftersom han hela sitt system igenom uttalar sig mot inblandningar, förkastar han äfven Malthus' doktrin. Hans egna åsikter äro grundade på lagarne för organisationen, d. v. s. jmförande anatomi och fysiologi, tillämpade på alla människors historia. Han betraktar en tendens till öfverbefolkning såsom en nyttig faktor i en viss period af människans historia, för att egga henne till utveckling, men i den mån människan blir mera civiliserad och söker höja sig öfver de blott materiella behofven, behöfver icke folknumerärens tillväxt öfverstiga den på naturliga orsaker beroende förminskningen. Detta förhållande skall sålunda modifiera sig, att intellektuel utveckling är ogynsam för fruktsamhet; med växande andlig förmåga aftager den fysiska produktiva kraften, och resultatet

af denna lags verksamhetsyttringar skall bli, att när civilisationen vinner seger öfver barbariet, så kommer det förhållande, som i första stadiet eggade till civilisation, äfven slutligen att bli dess skydd.

Under det att Herbert Spencers system förkastar metafysiken, förbiser det dock ingalunda psykologien, hvaråt den tredje afdelningen af hans verk är egnadt, deri han afhandlar de allmänna förbindelserna mellan själ och lif samt deras förhållande till andra uppenbarelseformer af det okända. Utrymmet förbjuder oss åter att dröja härvid, men i förbigående anmärka vi någonting för denne tänkare särskildt karakteristiskt, nämligen den förträffliga metoden i hela hans bygnad, i det hvarje ny del nästan af sig sjelf framväxer ur det föregående. Såsom vi redan angifvit, är det vårt syfte att sysselsätta oss med de mera konkreta sidorna af denna filosofi, hvilka vi skola möta i grunderna för samhällsläran, hvarför vi nu skynda öfver till denna afdelning.

Fjerde delen af Herbert Spencers system är egnadt åt vetenskapen om det menliga samhället ur synpunkten af evolutionsläran, sådan den blifvit förklarad och tillämpad i de föregående delarna.

»Lif», säger Herbert Spencer i sina *First Principles*, »är inre relationers fortgående afpassning efter yttre relationer». Hans *Principles of Sociology* äro egnade åt att visa, huruledes den sociala organismens lif icke är ett undantag från denna regel. Han behandlar samhället såsom en organism, och de evolutionslagar han uppställt för organismer i allmänhet tillämpas äfven på människoslägtet samt gifva en vetenskaplig grund åt samhällsläran. Idéen om det menliga samhällets enhet, om laglikmätighet i dess rörelser har hunnits med mer eller mindre klarhet af tänkare från Vico till Hegel, hvarjemte Strauss formulerat åsigter öfver den organiska och oorganiska utvecklingen i samma riktning som Herbert Spencer. Dock éger dem emellan en betydlig

olikhet rum både i afseende på den kraft som varit i verksamhet vid samhällets daning och i afseende på karakteren af dess högsta form. Det var med Comte, som de oklara och osammanhängande tankar, hvilka förut framstälts i ämnet, först togo positiv form såsom en vetenskap; han är verkligen den sociala vetenskapens fader, och för samhällslärens bestämning har man honom att tacka. Den hufvudsakliga skilnaden mellan Comte och Herbert Spencer är, att medan den förre betraktar den intellektuella faktorn såsom hufvudsak i den sociala utvecklingen, fäster den senare lika mycken vikt vid andra faktorer, såsom sinnesrörelser och moral. I sin »Study of Sociology»* syftar han tydligt på Comte, ehuru han icke nämner hans namn,** då han i kraftiga ordalag framhåller behovet af sedliga så väl som af intellektuella förutsättningar. Den stora praktiska olikheten dem emellan är, att Comte ifrade mot läror, som medgifva ett *laissez faire* och begärde en sträng positiv kontroll öfver samhället genom en *elitcorps*, hvaremöt Herbert Spencer hyser afgjord motvilja för en sådan öfverstyrelse, räknande på de sociala krafternas egen förmåga af utveckling. I afseende på deras respektiva metoder, tager Comte den historiska undersökningen till hjälp, medan Herbert Spencer utgår från principer *a priori*, lika tillämpliga på sociala frågor som på andra fenomen, med andra ord han lägger större vikt vid deduktionen och begagnar induktionen blott till fullständigande och verifikation. Herbert Spencer har så ofta oeffertänksamt blifvit kallad en lärjunge af Comte, att han skrivit en broschyr, hvaruti han visar, huru han skiljer sig från honom. Bland annat vill han icke antaga Comtes klassifikation af vetenskaperna, en indelning som enligt Herbert

* Öfversatt på svenska af Victor Pfeiff under titeln »Inledning till samhällsläran» och utkommen på A. W. Björcks förlag 1880—1881.

** Se härom äfven uppsatsen om Spencer i förra häftet af Dagens krönika.

Spencers öfvertygelse hvarken motsvarar deras logiska eller historiska förhållande. Han medgifver att Comtes uppfattning var storartad och värd allt erkännande, om man betraktar vetandets ståndpunkt på hans tid, men denna ståndpunkt har nu blifvit högre och Herbert Spencer anser därför att Comtes klassifikation icke kan hålla streck. I vissa afseenden äro likheterna dem emellan större än olikheterna, om man behåller i minnet att Comte icke kände till evolutionen i nyare mening.

Den samhällsläran angående delen af Herbert Spencers stora verk är ännu ofullbordad. Han är dock för närvarande ifrigt sysselsatt dermed och man må hoppas att det snart skall fullständigt föreligga. Under tiden har han populärt behandlat ämnet i det för allmänheten beräknade mindre verket »Study of Sociology». Denna bok — som sammanskrefs af honom på begäran af samfundet för internationela vetenskapliga serieskrifter — har mera än något af hans större verk bidragit att sprida Herbert Spencers idéer och föra dem in i allmänhetens medvetande. Ett studium af denna bok, hvaruti de flesta af hans praktiska idéer äro *in nuce* gifna, meddelar en klar föreställning om denne tänkares lifsgerning. Vi tänka nu något detaljeradt inlåta oss på detta arbete, dervid i förbigående berörande hans »Social Statics» och mindre uppsatser, offentliggjorda i åtskilliga tidskrifter.

I första kapitlet af sin »Study of Sociology» påpekar Herbert Spencer behofvet af en vetenskaplig samhällslära, och med roande exempel — han är en mästare i konsten att lifligt exemplifiera — visar han den stora okunnighet som äfven bland bildadt folk råder i afseende på förhållandet mellan orsak och verkan i samhällena. Hur ofta — anmärker han bland annat — säga icke menniskor, att regeringen borde taga i tu med det eller det, åstadkomma en ändring i det eller det missbruket: »Det är sant, om

man frågar dem, skola de icke i tydliga ord påstå, att en lagstiftande eller styrande apparat kan utöfva en makt, vare sig andlig eller materiel utöfver den, som utgår från nationen sjelf. De nödgas medgifva, om man ansätter dem, att de krafter hvilka röra en styrelsemaskin äro krafter, de der skulle upphöra att verka i samma stund medborgarne upphörde att med sitt arbete underhålla desamma. Men icke dess mindre innebära deras förslag en hemlig tro på ett visst kraftförråd, som icke mätes efter beskattningen. När den frågan uppstår: hvarför gör icke regeringen detta för oss? åtföljes hon icke af den tanken: hvarför sticker icke regeringen sina händer i våra fickor och tager fram pengar och betalar tjänstemän, som göra det, i stället att låta oss göra det sjelfva; utan den åtföljande tanken är denna: hvarför beviljar oss icke regeringen i kraft af sina outtömliga tillgångar denna välgerning?

»Sådana politiska tänkesätt gå sålunda hand i hand med de gängse föreställningarne om fysiska företeelser. Likasom grubblaren öfver ett perpetuum mobile hoppas att genom en skicklig anordning af delarne kunna från ena ändan af sin maskin utveckla större kraft, än han tillför honom vid den andra; så är ock den alldaglige politiske förslagsmakaren öfvertygad, att ur en lagstiftande apparat, väl inrättad och skött med tillbörlig skicklighet, kan framkallas en välgörande statsverksamhet utan någon skadlig återverkan. Han väntar sig af ett oförståndigt folk förnuftiga handlingar och att lågt stående medborgare skola utveckla en högt gående verksamhet.»*

Det är en af Herbert Spencers grunddogmer, att regeringen är en afkomma af osedligheten. Vore sedligheten

* *Inledning till samhällsläran*, svenska öfversättningen, I, sid. 5—6. De af författarinnan i det följande här och der inflätade citaten hafva vi likaledes återgifvit efter den utkomna svenska tolkningen.

allmänt iakttagen, skulle regeringen icke existera. Re-
geringen är endast en profinrättning, härflytande af mensklig
ofullkomlighet och ej öfverensstämmande med fullkomlighets-
tillståndet. I den mån civilisation tilltager, aftager den-
samma. I England är lagstiftningen obetydliggjord genom
en ny och större makt, den allmänna opinionen, och då
menniskor hunnit till fullkomlighet — hvilket Herbert Spen-
cer icke misströstar om att de skola göra under loppet af
utveckling och civilisation — då sedelagen frivilligt lydes
af alla, då äro regeringens funktioner afslutade. Tydiligen
är staten icke der dyrkad med den blinda devotion, som i
några europeiska land, der den dyrkas i ljuset af ett *Ding*
an sich, ett förråd af kraft och allmakt, och Herbert Spen-
cers åsigter mötas på halfva vägen af en allmänhet som
icke hyser en omåttlig tro på det officiela i och för sig.

Denna oryggliga fordran derpå, att politisk förvaltning
bör vara ett slags kompromiss och att vi sjelfva i kraft af
förnuftet böra vara vår ledning, behandlas mera utförligt i
Social Statics, der Herbert Spencer gifver nyckeln till sin
etiska lära, hvilken står i motsats till den utilitarianistiska
skolan, som lär att allt förmånligt är äfven rätt. För gud-
domen, säger Herbert Spencer, måste det rätta och det för-
månliga vara termer som kunna konverteras, så att allt som
är rätt är äfven förmånligt. Men i vår komplicerade verld
är det för det ändliga förnuftet viktigare att veta hvad som
är rätt, än hvad som är förmånligt. Å andra sidan får
Herbert Spencer icke förblandas med intuitionens förfäktare,
eftersom han icke anser den moraliska känslan såsom oför-
änderlig och medfödd, utan betraktar den såsom oräkneliga
generationers samlade och ärfda erfarenhet, på samma sätt
som hvarje annan yttring af evolution.

Förutom dem som medgifva, att det bör finnas en ve-
tenskaplig tolkning af sociala fenomen, men som förneka
möjligheten af dess praktiska tillämpning, finnas dock äfven

personer som neka, att det i menliga angelägenheter kan gifvas någon utforskbar ordning och som tro i olika former på *deus ex machina*. I andra kapitlet af *Study of Sociology* afhandlar Herbert Spencer frågan, huruvida det fins en samhällsvetenskap. Han visar synnerligen klart och obestriddigt, att öfver allt, der det gifves förhållande af orsak och verkan, der gifves det ock vetenskap, och han bevisar att alla i tysthet medgifva detta i fråga om sociala fenomen, annars skulle regering och lagstiftning helt enkelt bli orimliga. »Parlamentsakter kunna i så fall gerna göras beroende af lottkastning eller af »krona och klafve» eller kan man helt och hållet undvara dem: om fenomen inom samhällslifvet icke följa någon bestämbar lag, kan ingen verkan beräknas — allt är kaos. Å andra sidan, om det gifves ett naturligt sammanhang mellan orsak och följd, då måste den förening af krafter, genom hvilken en förening af verkningar frambringas, frambringa denna förening af verkningar i enlighet med lagarna för dessa krafter. Och om så är, höfves det oss att använda all vår skicklighet för utrönandet af hvilka dessa krafter äro, hvilka deras lagar och på hvilka sätt de samverka med hvarandra».

På samma sätt, som vi i fråga om ett barn kunna förutsäga vissa biologiska fakta, angående dess tillväxt, utveckling och kroppsbyggnad, utan att vi derfor kunna säga, hvilka biografiska fakta som skola komma att tillhöra dess lefnadsbana, så äro ock i ett samhälle de allmänna förhållandena af tillväxt och byggnad ett område för vetenskapen. De ovigtiga detaljer, som utgöra bålen i de flesta historiska arbeten, kunna alltså jämföras med de oförutsedda tilldragelserna i individens lif. Herbert Spencer förkastar afgjordt det vanliga sättet, hvarpå historia studeras. Historien skall enligt hans uppfattning hafva en vetenskaplig grundval, skall vara hvad han någorstädes kallar beskrifvande samhällslära, i stället för att, såsom ofta är fallet, utgöra blott

ett magasin för anekdoter och personela uppgifter. Det är klart, säger han ironiskt, att ett sådant studium, som han begär, icke kan ställas i jernhöjd med dessa historiska studier, hvaraf man i allmänhet är så djupt intresserad. Det öfverlägsna värdet af en kunskap om konungalängderna, dynastiernas öden och hofvens trätor står utom all fråga. Om mordkomplotten mot Amy Robsart anstiftades af Leicester sjelf med drottning Elisabeth som medbrottsling eller icke, om den af konung Jakob lemnade berättelsen om Gowriesammansvärjningen är sann eller falsk, äro tydligen frågor som måste afgöras, innan man kan draga några förnuftsensliga slutsatser angående utvecklingen af våra politiska institutioner. Att Fredrik I af Preussen grälade med sin styfmoder, misstänkte henne för att vilja förgifta honom, flydde till sin tant och efter att hafva tillträdt kurfurstevärdigheten genom stämplingar och mutor arbetade för sin konungamakt; att en half timme efter hans död hans son Fredrik Wilhelm afskedade hans hoffolk, började en sträng hushållning, gjorde till sin lifsuppgift att rekrytera och öfva sin armé och att han började hata och förfölja sin son — dessa och dylika uppgifter rörande alla konungafamiljer i alla tider äro tydligen saker, utan hvilka civilisationen ej låter förklara sig. Ej heller kan man undvara en noggrann kunskap om tilldragelser, sådana som Napoleons krig — hans eröfringar och utpressningar i Italien, hans trolösa behandling af Venezia, hans expedition till Egypten, hans framgångar och massakrer derstädes, nederlag vid Acre och slutliga återtåg; hans olika fälttåg i Tyskland, Spanien, Ryssland o. s. v. inbegripande berättelserna om hans strategi, taktik, segrar, nederlag och blodbad — ty huru vore det under saknad af en sådan kunskap möjligt att bedöma, hvilka institutioner böra försvaras och hvilka förändringar inom lagstiftningen böra bekämpas?

Dock, sedan tillbörlig uppmärksamhet blifvit egnad

dessa högvigtiga frågor, torde måhända någon liten tid — menar Spencer — med fördel kunna uppoffras åt studiet af samhällenas naturhistoria. Någon ledning för det politiska handlandet torde möjligen kunna vinnas genom undersökningen af den frågan — hvilken är samhällsutvecklingens naturenlige gång och hvilket inflytande utöfvar den ena eller den andra politiken på den samma? Det skall må hända visa sig, att ingen lagstiftningsåtgärd, af hvad slag den vara må, kan vidtagas, som icke står antingen i öfverensstämmelse eller i strid med den naturliga gången af ett folks tillväxt och utveckling, och att dess önskvärdhet snarare bör bedömas efter denna högsta måttstock än efter de närmast liggande fördelarne. Utan att begära för mycket, kunna vi i alla händelser vänta, att om det gifves en lag för de vexlande organisations- och verksamhetsformer samhällena genomgå, kunskapen om denna lag svårigen kan undgå att inverka på vårt bedömande af hvad som är framåtskridande eller återgång — hvad som är önskvärdt, hvad som är praktiskt och hvad som är blott utopi.

Vår tänkare förbiser ingalunda, att studiet af samhällsläran förvirras genom åtskilliga subjektiva och objektiva svårigheter. Under de objektiva inbegriper han svårigheten att erhålla noggranna data, längden af den tid som så ofta skiljer orsak och verkan. De subjektiva svårigheterna delar han i intellektuella svårigheter och sådana svårigheter som bero på känslorna. Under intellektuella svårigheter exemplifierar han nödvändigheten, att vi i våra förhandlingar med andra varelser och när vi skola förklara deras handlingar, nödgas föreställa oss deras tankar och känslor i enlighet med våra egna; och svårigheten ligger deri, att vi vid ett sådant förfarande aldrig kunna träffa det rätta annat än delvis, men hafva ofta rent af orätt. Den föreställning, en person bildar sig om en annans sinne, varder oundvikligen mer eller mindre bildad efter mönstret för hans eget

— varder *automorfisk*; och i samma mån det sinne, hvarom han skall bilda sig en föreställning, skiljer sig från hans eget, i samma mån är det antagligt att hans automorfiska tolkning aflägsnar sig från sanningen.

Att detta mätande af andra personers handlingar efter måttet för våra egna tankar och känslor ofta förorsakar misstyding, är en allmänt känd erfarenhet. Men under det man inser att i fråga om medlemmar af samma samhälle, hvilkas naturer äro nära beslägtade, automorfiska förklaringar ofta leda till villfarelse, inser man icke med tillräcklig klarhet, huru långt mera vilseledande sådana förklaringar vanligen äro, när frågan gäller individer af en annan ras, med hvilken man står i ett jemförelsevis aflägsset frändskapsförhållande. I sjelfva verket märka vi detta, när förklaringarna icke äro våra egna, utan både de som förklara och hvilka föremålen äro för förklaringarna äro oss i andligt afseende främmande. När vi, såsom i den äldsta engelska literaturen, finna grekiska historien uppfattad efter feodalväsendets begrepp, när forntidens hjeltar talas om såsom furstar, riddare och väpnare, inse vi tydligen att föreställningarna om forntidens civilisation måste hafva varit ytterligt oriktiga. När vi i religiösa historier från medeltiden finna Virgilius omnämnd såsom en af de profeter, hvilka besökte Kristi vagga; när ett illustrerad psalterium återgifver scener ur Kristi lif, i hvilka alltid figurerar en borg med ett fällgaller; när till och med korsfästelsen af Langland skildras på riddarspråket, så att krigsknekten, hvilken stack upp Kristi sida med ett spjut, betraktas såsom en riddare, den der vanärade sin riddarevärdighet; när vi läsa om att korsfararne sjelfva kallade sig »Kristi vassaller» — behöfva vi inga vidare bevis för att se, till hvilka löjligen missuppfattningar våra förfäder förleddes, när de på judarnes samhällsskick och seder tillämpade sina egna föreställningar och begrepp. Men vi märka icke att vi sjelfva

alltjemnt bilda oss föreställningar, hvilka om än mindre klumpiga dock komma ganska långt från sanningen. »Underbara äro Allahs verk!» säger musulmanen i Indien. »Se den der franken går och stöflar omkring, när han kunde få sitta still, om han ville».

En annan intellektuel svårighet möter oss i de båda hvarandra motsatta trossatserna, att menniskonaturen är oföränderlig och att den låter lätt förändra sig. I stället böra vi göra oss hemmastädda med den satsen, att menniskonaturen genom samhällslifvets uppfostrande inflytande långsamt förändras under en följd af generationer.

De subjektiva svårigheter som bero på känslorna äro så många och intaga ett så vidsträckt fält, att Herbert Spencer eignar dem särskilda kapitel, hvilka han indelar under rubrikerna: fördomar, beroende af uppfostran, fördomar alstrade af fosterlandskänslan, klassfördomar, politiska fördomar och teologiska fördomar. Bland dessa kapitel är det som handlar om uppfostran synnerligen lifligt i framställningssätt och slående i bevis. Det skulle klara våra begrepp om många saker — säger han — om vi öppet ville erkänna den sanningen, att vi ega tvänne religioner. Den ursprungliga menskligheten har blott en, en fjerran framtids mensklighet skall ock ega blott en. De äro hvarandra motsatta; och vi som uppehålla oss på midten af civilisationens utvecklingsbana måste tro på båda.

Dessa båda religioner äro afpassade för två med hvarandra kämpande grupper af sociala behof. Den ena gruppen är förherskande i början, den andra skall varda det mot slutet; och man måste uppehålla en förlikning dem emellan under fortgången från början till slutet. Å ena sidan fordras social sjelfbevarelse gent emot yttre fiender. Å andra sidan fordras samverkan mellan medborgarne, hvilken endast kan uppstå i den mån en redbar handel ochandel man emellan skapar ett ömsesidigt förtroende. Så

fram det ena behovet icke tillfredsställes, går samhället antingen till ren undergång eller uppgår det i ett annat eröfrande samhälle. Denna arbetsfördelning, detta utbyte af tjenester och deraf följande industriel förkofran och tillväxt af folkmängden, genom hvilka ett samhälle vinner den för sitt bestånd erforderliga styrkan, kunna icke utvecklas, så fram det andra behovet icke uppfylles. I öfverensstämmelse med dessa båda stridiga behof uppstå tvänne stridiga pligtläror; hvilka båda tilläggas en öfvernaturlig sanktion. Och sålunda få vi de båda samtidigt existerande religionerna — hatets och kärlekens.

»Jag menar naturligtvis icke — anmärker härvid Spencer — att de båda kallas religioner. Jag talar här icke om namn utan om saker. Nu för tiden egnar man icke hatets kodex samma hyllning i orden, som man egnar kärlekens — den senare intar hedersrummet. Men i verkligheten egnar man den kodex, fiendskapen dikterar, stor, ja större hyllning. Nästan alla människor tro i verkligheten på hatets religion, på kärlekens religion åter tro de flesta blott att de tro. Erinra dem under ett samtal, angående t. ex. någon internationel fråga, om de föreskrifter, som innehållas i den troslära de bekänna, och det mesta ni skall afvinna dem är ett ljumt medgifvande — —.»

Eget nog hafva vi, för att kunna uppehålla dessa båda stridiga religioner, hvilka båda behöfvas under vårt närvarande öfvergångsskede, från tvänne olika människoraser upptagit tvänne olika kulter. Kärlekens religion hemta vi ur det judiska Nya Testamentets böcker, under det att romarnes hjeltedikter och historier tjena oss som evangelier för hatets religion. Under vår ungdoms uppfostran egnar vi en liten del af vår tid åt den ena och en stor del af tiden åt den andra. Och likasom för att göra förlikningen verklig, uppehållas dessa båda kulter på samma orter af samma lärare. Vid våra offentliga skolor så väl som vid många

andra äro samma personer prester inom båda religionerna. Hvar sjunde dag framhålles själförsakelsens ädla lära i bibelförklaringar och predikningar, och under de sex andra dagarne framställles i glödande ord det stora i att uppoffra andra. Blodshämndens heliga pligt, hvilken såsom vi se hos ännu lefvande vildar, utgör den äldsta formen af hatets religion, och som, enligt hvad vi lära af forntidens litteratur, stöder sig på guddomlig sanktion eller snarare guddomlig befallning jemte människornas allmänna mening, är en pligt, som under de sex dagarne djupt inpräglas i sinnen, högeligen lämpliga att mottaga sådana intryck; men sedermera göres något litet för att utplåna denna stämpel, i det hämnden på den sjunde dagen förbjudes.

A priori skulle man hålla det för omöjligt att människor under ett helt lif kunde fortfarande bekänna tvänne läror, hvilka ömsesidigt upphäfvade hvarandra. Men deras förmåga att medla mellan stridiga tros läror är ganska märkvärdig — märkvärdig åtminstone, om vi antaga att de uppställa sina stridiga trossatser i bredd med hvarandra; mindre märkvärdig, när vi upptäcka att detta icke är förhållandet. Likasom ett intelligent barn, hvilket upprepade gånger får snäsof äldre personer för sina besvärliga teologiska frågor, slutligen upphör att tänka på svårigheter, på hvilka det icke kan få någon lösning; så varder vid en litet senare period skolgossen så småningom van vid de till en början öfverraskande och oförklarliga motsägelser, som meddelas honom i skolan och kyrkan, och fäster icke längre någon uppmärksamhet vid dem. Sålunda förvärfvar han, under det han växer upp, i likhet med alla omkring honom vanan att begagna än den ena och än den andra af sina trosbekännelser allt efter som tillfället fordrar; och när han hunnit mogen ålder, har denna vana fullkomligt rotfäst sig. Nu utbreder han sig öfver nödvändigheten af att upprätthålla nationalläran och anser det vanhederligt att uppgöra

en oförrätt genom förlikning, i stället att hämnas den genom krig; och nu kallar han tillhoppa sina tjenare och läser en bön för dem, deri han beder, att Gud måtte förlåta oss våra skulder, såsom vi förlåta dem, hvilka förbryta sig emot oss. Det, hvarom han beder som en dygd på söndagen, föraktar han såsom en last på måndagen.

Kärlekens och hatets religion, i förening med de passioner de hvar för sig uppväcka, utgöra viktiga faktorer i fråga om samhällsvetenskapliga slutledningar, och endast då kunna förnuftsensliga slutledningar af detta slag dragas, när båda dessa ordningar af faktorer hafva tillbörligt spelrum. Vi måste betrakta hvarje grupp af sociala fakta såsom ett skifte i en fortgående metamorfos och de båda stridiga religionernas trossatser och känslor, hvilka innehållas i denna grupp, såsom grunddrag i detta skifte. Vi måste göra mera. Vi måste betrakta såsom öfvergående äfven dessa stridiga religionsläror och meningar, hvori vi blifvit uppfostrade och hvilka förringa vår uppfattning icke blott af de fenomen, som dagligen möta våra ögon inom vårt eget samhälle, utan äfven af dem, som andra samhällen och andra tidevarf framställa; och vi måste uppsöka och rätta de irringar de förorsaka i våra slutledningar. Af dessa båda religioner, hvori vi sålunda undervisas, måste vi städse komma ihåg att under civilisationens fortgång hatets religion så småningom försvagas, under det kärlekens vinner i styrka. Vi måste komma ihåg, att på hvarje stadium bör ett visst förhållande dem emellan ega rum, men ock att detta förhållande endast är öfvergående, samt att den här af alstrade förkastelsen för den ena eller andra åsigten i fråga om sociala angelägenheter likaledes är af tillfällig natur.

Spencer fortgår vidare till att anföra exempel på kontrasten mellan dessa båda tänkesätt* och sammanfattar se-

* I afseende härpå hänvisas våra läsare till uppsatsen i ämnet uti förra häftet af Dagens krönika. *Red.*

dermera sin framställning medelst de orden, att för att kunna fatta den sociala utvecklingens omätliga bana, måste man städse i minnet fasthålla de egoistiska och sjelfförsakande krafterna såsom samverkande, lika nödvändiga faktorer, af hvilka ingendera får förbises eller förkastas.

I kapitlet om klassfördomarne inlåter sig Herbert Spencer på de skefva omdömen som fällas af de högre klasserna om de lägre och tvärtom. Som exempel anför han ett utdrag ur ett tal af en arbetare,* hvilken yttrat: »Konsumenten med den höga civilisation, den utmanande lyx och de otåliga anspråk som karakterisera honom i vårt land och i vår tid, är i sjelfva verket alltid färdig att göra alarm och utgjuta sin vredes skålar öfver dem, hvilka han blott misstänker för en verksamhetsriktning, som skulle kunna beröfva honom en fjäder ur hans bädd, en krydda från hans bord eller ett kol ur hans härd; och till olycka för rättvisans gång faller tyngden af hans vrede sällan på kapitalisterna, utan slår oftast förkrossande ned på den ringe arbetaren, hvilken vågat stå på sin rätt och sitt oberoende».

Af detta, säger Herbert Spencer, skulle man kunna förmoda, att alla handverkare, skickliga som oskickliga, alla jordbruksarbetare, alla andra arbetare med alla sina hustrur och barn lefva af luft — att de hvarken behöfva föda eller kläder eller husgeråd eller bostäder, och därför äro oberörda af förhöjda varupris.

Å andra sidan gifver han äfven en illustration af de rikares känslor, i det han påpekar huru de arbetsgivande klasserna ådagalägga lika så starka fördomar af motsatt art. Från deras synpunkt visar sig deras fattigare medborgares uppförande under den pågående kampen alltigenom tadelvärdt. Att de af en strejk erfara ett mer eller mindre

* George Potter på arbetarekongressen i Leeds.

svårt obehag, är för dem ett tillräckligt bevis att strejken måste vara någonting orätt. De tycka att det ligger någonting odrägligt i denna sjelfständighet, som leder till en vägran att arbeta annat än för högre aflöning eller kortare tid. Att de många kunna vara så hänsynslösa för fåtalets välfärd, synes dem vara en oförrätt, som icke bör tålas. Ehuru George Potter, såsom ofvan är visadt, har orätt, när han talar om konsumenten såsom vore han alltid rik, då han likväl i nio fall af tio är fattig, har han rätt då han skildrar den rike konsumentens förtrytelse, när arbetarne våga vidtaga åtgärder, de der hota att höja priset på nödvändighetsvaror och ytterligare öka kostnaderna för lyxartiklar.

Detta de arbetsgifvande klassernas åskådningssätt visar sig dagligen i de ständiga klagomålen öfver tienstfolket. Hör hvarje husmoders jeremiader, och ni skall finna husböndernas och matmödrarnas sinnen så upptagna af deras egna intressen, att föga rum är öfrigt för de mäns och kvinnors hvilka de hafva i sin tienst. Man utbreder sig öfver tjenarnes tilltagande oberoende såsom en högst beklaglig förändring. Man vill icke erkänna att detta tilltagande oberoende innebär ett ökadt välstånd hos de klasser, ur hvilka tjenarne utgå, och att detta flertalets förbättrade vilkor är ett godt, långt öfvervägande det onda, som härigenom kan drabba ett fåtal. Man inser icke, att om tjenarne, då efterfrågan är stor och de hafva lätt att få platser, ej längre vilja underkasta sig sådana inskränkningar t. ex. i fråga om klädsel, som i forna tider, denna förändring är ett moment i utvecklingen till ett samhällsskick, hvilket, om det än skenbart förefaller mindre lämpligt för de små herskande klasserna, dock innebär ett höjande af de stora beherskade klasserna.* Den känsla de rika ådaga-

* Se härom och förra häftet af denna tidskrift.

lägga i sina tankar om och sitt umgänge med de fattiga är, enligt Herbert Spencers uttryck, i sjelfva verket blott en mildare form af den känsla, som gjorde sig gällande hos slafegarne.

Efter att i detalj hafva öfversett de olika rubriker, under hvilka han indelar den sociala vetenskapens svårigheter, egnar Herbert Spencer de sista kapitlen i sin *Study of Sociology* åt en utredning af de för detta ämne nödiga förstudierna, påpekande huruledes »att tänka rätt i en fråga beror mycket på sättet, huru man är van att tänka; och detta sätt, till en del natur, beror dock till en del på de konstmessiga inflytelser tankeförmågan varit underkastad».

Han avslutar boken med en kort sammanfattning af dess innehåll, och på samma gång han visar sig fullt medveten om alla de svårigheter, af hvilka detta studium är omgifvet, och omöjligheten att erhålla alla nödiga data för en riktig ledning, så påpekar han att det dock är väl värdt att minnas, att det fins en sådan vetenskap, och att man under all ofullkomlighet bör erinra sig detta faktum, inse »huru jemförelsevis litet kan göras, men ock att detta lilla är mödan värdt; sålunda parande människovännens energi med filosofens lugn». — Sådan är, i största korthet, beskaffenheten af Herbert Spencers »Inledning till samhällsläran», ett verk så vetenskapligt till anda och metod, så populärt till framställning, att det saknar motstycke inom den politiska filosofiens häfder.

IV.

Det slutliga mål, hvartill Herbert Spencer vill komma. — Etikens tillämpning i samhället och i den enskildes lif. — Skilnaden mellan Herbert Spencer och andra moralister. — Motsvarighet af Goethes definition på en lycklig människa.

I den ursprungliga planläggningen till sitt stora filosofiska verk har Herbert Spencer ställt i sista rummet grun-

derna för sedligheten, i det han med rätta anser att slutet och målet för spekulativa undersökningar bör vara att gifva människor ledning i att lefva sitt lif efter riktiga grundsatser. På grund af de slutledningar, som åstadkommits inom biologien, psykologien och samhällsläran, anser han att man bör kunna hinna till en sann teori för en riktig lefnad. Emellertid har han funnit sig föranlåten att afvika från sin första plan, af fruktan att ett fasthållande dervid skulle hindra afslutningen af det hela, eftersom nämligen hans helse visat sig svag.

Redan i sitt första utkast, öfver »The Proper Sphere of Government», angaf han hvad han ansåg vara de allmänna principerna för rätt och orätt, och ända från den stunden har det varit hans yttersta syfte att finna en vetenskaplig grund för principerna af rätt och orätt uti förhållandena i allmänhet. Att lemna detta syfte ouppfyldt, efter att hafva gjort så vidlyftiga förberedelser för dess vinnande, var en förlust, hvars möjlighet Herbert Spencer icke kunde underlåta att betänka. Derfor företog han sig författandet och utgifvandet af den bok, som egentligen skulle hafva utgjort första afdelningen af hans »Principles of Morality». Den har titeln »The Data of Ethics» och är ett af de klaraste, kraftigaste och mest tilltalande verk, som flutit ur hans penna, dock med undantag af »The Study of Sociology», som täflar om platsen i popularitet och begriplighet för enhver.

Herbert Spencer säger i förordet till denna bok, att han var så mycket mera angelägen att åtminstone i hufvuddrag behandla sitt ämne, som fastställandet af regler för ett riktigt handlingssätt på en vetenskaplig grund är ett trängande kraf i vår tid. Få företeelser, säger han, kunna vara mera bedröfliga, än ett reglerande system, som icke längre passar, innan något annat mera passande reglerande system vuxit upp till ersättning. De flesta af dem, som

förkasta den ännu gällande tron, tyckas antaga att ersättningen deraf kan läggas å sido och att tomrummet kan lemnas ouppfyldt. De som försvara den gällande tron förklara, att i saknad af den ledning som denna skänker ingen ledning finnas; guddomliga befallningar tänka de sig såsom de enda möjliga ledarne. Mellan dessa ytterligheter ligger ett visst gemensamt område. Ena parten anser, att det tomrum, som lemnas genom förlusten af den öfvernaturliga etikens kodex, kan icke fyllas med den naturliga etiken, och andra parten håller före att det alldeles icke kan fyllas. Båda se här ett vacuum, som den ene önskar och den andre fruktar. Herbert Spencer framhåller nu, att de som i likhet med honom tro att detta vacuum kan fyllas och att det måste fyllas, måste äfven göra något för att fullfölja sin tro. Till detta mera speciela skäl fogar han äfven ett mera generelt och påpekar, hvilken stor skada åstadkommits genom det afskräckande utseende som vanligtvis gifvits sedeläran af dess framställare. Han anteciperar de ofantligt välgörande inverkningsarna af en framställning af sedelagens bud under den tilltalande anblick, som blifvit detsamma beröfvad af vidskepelse och asketicism. Han yttrar: »Om en fader, som drifver strängt på med talrika befallningar, af hvilka somliga äro nödiga och andra onödiga, förutom sin stränga uppsigt använder ett alldeles osympatiskt beteende, om hans barn måste stjäla sig till sina nöjen eller, då de med rädsla blicka upp från sin lek, alltid möta en kall blick eller oftare en missnöjd, så skall hans regemente nödvändigt bli illa omtyckt, om icke hatadt, och syftet blir att undvika detsamma så mycket som möjligt. Tänkom oss å andra sidan en fader, hvilken är lika bestämd i upprätthållandet af de förbud som äro nödiga för hans barns eller andras välbefinnande, men hvilken icke endast undviker onödiga förbud, utan gifver sitt godkännande af alla passande nöjen och be-

traktar barnens luftsprång med ett upplifvande löje — han kan knappast annat än vinna ett inflytande som, icke mindre kraftigt för närvarande, äfven framgent skall göra sig gällande. Uppsigten af sådana två fäder åskådliggör förhållandet med moraliteten sådan den är och sådan den skulle vara».

Herbert Spencer öfvergår nu till att påpeka den skada som åstadkommits uteslutande af denna otillbörliga stränghet i etikens lära, hvilken blifvit oss testamenterad af den barska forntiden. Vidare har olägenhet uppstått af det opraktiska i detta ideal. I våldsam reaktion mot den ytterliga sjelfviskhet i lefnadssätt, som frodats i barbariska samhällen, har ett ytterligt osjelfviskt lefnadssätt blifvit fordradt. Men liksom den öfverhandtagande egoismen icke kunnat botas genom jagets absoluta underkastelse i kloster och munkceller, så kan icke heller nu rådande missförhållande inom menskligheten afhjelpas genom att höja en försakelsens fana utöfver mensklig förmåga. I stället blir verkan den, att man med förtviflan öfvergifver alla försök att höja sina lifssträfvanden. Och icke nog med, att en sträfvan att hinna det omöjliga slutar på detta sätt, så misskrediteras derigenom på samma gång det möjliga. Genom förning med regler, som icke kunna iakttagas, förlora äfven de regler, som kunna åttlydas, sin auktoritet.

Herbert Spencer öfvergår nu till att tala om uppförande i allmänhet och om uppförandets utveckling, beroende i första rummet på hopad erfarenhet om nyttan af att genom känslor som hafva afseende på mera aflägsna resultat utöfva en inskränkning af de känslor som leda till omedelbart nöje. När menniskor blifva mera fullständigt lämpade efter de sociala förhållandenas kraf, skola de klarare inse de onda följder, som dåliga handlingar helt naturligt framalstra, och de fördelaktiga följder, hvilka också helt naturligt alstras af goda handlingar. Ty här, om någorstädes, behandlar Herbert

Spencer vår berömda civilisation såsom endast de första tecknen att vi höja oss från barbariet, hvaraf spår och kvarlevor i alltför många idéer och vanor ännu vidlåda oss. Under titeln »Descriptive Sociology» har han utgifvit ett stort folio-verk, för hvilket han under åtskilliga år använt vetenskapliga biträden vid samlandet och klassificerandet af fakta hörande till alla samhällstyper, vilda stammar, utgångna raser, existerande civilisationsformer, och från denna massa af sakförhållanden deducerar han värdefulla iakttagelser. Han visar, att människan var ursprungligen danad för ett anti-socialt och rofgirigt lif, hvaraf kriget är en kvarleva. Hennes primitiva omständigheter medförde, att hon skulle uppoffra andras välfärd för sin egen. Men genom befolkningens tillväxt har det förhållande i tillvaron, hvilket vi benämna socialt, blifvit nödvändiggjordt. Under världens gång hafva människor blifvit ökade ända till dess de tvungits att lefva mer eller mindre tillsammans, och deras nuvarande omständigheter kräfva att de icke få uppoffra andras välfärd för sin egen. Men under sådana förhållanden fordrades en moralisk ordning till att dana människan för hennes ursprungliga tillstånd, och en annan behöfves till att dana henne för sitt nuvarande tillstånd; och hon har varit, är och skall länge ännu fortfara att vara i en jemkningsprocess; så länge ännu hennes gamla egenskaper vidlåda henne, är hon ännu icke lämplig för det sociala förhållandet. Men hennes progressiva afpassning därför är säker, modifikationen i konstitution och karakter, hvarigenom den åstadkommes, beror på en lag som genomgår hela den organiska skapelsen och som måste sluta med fullkomlighet. Under tidens lopp måste de mänskliga förmögenheterna formas till fullständig afpassning för samhället: hvad vi kalla ondt och osedligt, måste försvinna. Följaktligen är det den filosofiske moralistens uppgift att bestämma och förklara principerna för det uppförande som måste iakttagas

i ett idealsamhälle, under det han på samma gång bör omsorgsfullt fasthålla skilnaden mellan absolut etik och relativ etik, hvaraf endast den senare ännu kan af oss praktiskt tillämpas. Detta fasthållande vid etikens relativitet är den mest framstående punkten i detta verk och är just det viktiga drag som hittills varit förbisedt af alla moralister, i det de behandla godt och dåligt liksom om dessa termer voro de samma vid alla tider och under alla omständigheter.

Utrymmet tillåter emellertid icke, att vi närmare inlåta oss på detta tilltalande arbete. Ett af de mest intressanta dragen deruti är Herbert Spencers beskrifning af det sätt hvarpå, då lifvet blir mer och mer utveckladt, de särskilda funktionerna i vår natur, de fysiska, biologiska, psykologiska och sociologiska också skola hvar för sig hinna sin bästa utveckling. Sällhet uppstår af utöfvandet af våra förmågheter, och sällhet är resultatet af allt verkligt godt uppförande. Också antager Herbert Spencer att sällhet är ett vitnesbörd om godt uppförande. I två förträffliga kapitel, skrifna i hans bästa stil, framhåller han striden mellan egoism och altruism samt hinner till en försoning mellan dem båda. När människan blifvit mera utbildad för det sociala förhållandet, skall den skenbart permanenta kampen mellan egoism och altruism försvinna. Huru aflägs ett sådant tillstånd än må vara, föreställer sig Herbert Spencer att hvar och en af de faktorer, som skola frambringa det, måste redan vara i verksamhet hos de högst stående naturer, men det hvar till de bästa mänskliga naturer äro i stånd, det ligger i stort taget inom människonaturens förmåga. I kapitlet om relativ och absolut etik framställer Herbert Spencer en klar skilnad mellan det fullkomliga uppförande, som är ämne för den ena, och det ofullkomliga uppförande, som är ämne för det andra, i det han visar att människornas handlingar, under det nuvarande

öfvergångstillståndet, kan i många fall endast hinna till att bli mindre dåligt. Han håller före, att en stor del af förvirringen i den etiska spekulationen beror på det faktum, att människor anse att i hvarje fall ligger det absolut rätta inom vår förmåga. Han fortgår derpå till att gifva skäl för sin framställning af hvad han kallar den absoluta etikens nödvändiga öfverlägsenhet öfver den relativa etiken, och under formulerandet af en lag, hvars bud äro att betrakta såsom absolut riktiga eller mindre orätta, framhåller han att detta må betraktas såsom en fana för vår ledning vid den bästa möjliga lösning af problemerna för vårt uppförande.

Och här måste vi avsluta vår ofullständiga uppräkning, det enda som varit oss möjligt — af de olika ämnen, hvilka blifvit behandlade af Herbert Spencer i hans stora verk. Vi äro med ledsnad blott alltför medvetna derom, att vi icke kunnat skänka någon adeqvät föreställning om de olika frågorna, sådana de blifvit af honom behandlade. Han är en så koncis tänkare, att det är omöjligt att excerpera honom eller att sammanslå hans tankar. Han försvarar sin ställning med en kraft och en skicklighet, som framkalla beundran och öfverraskning samt nästan framtinga medgifvande. De talrika punkter, i hvilka hans slutledningar visa sig kraftigt öfverenstämmande, den oväntade färdighet, hvarmed företeelser i forntidens och samtidens historia, i vetenskap, litteratur och konst ordnas, förklaras och illustreras, äro egnade att taga läsarne med storm. Hans inflytande på det allmänna tänkesättet i England är utan fråga i tillväxt. Han har inträngt djupare i nationens anda, än man kanske ännu varsnar, ty han är både uttrycket för en speciel tidsriktning och faktorn som sätter densamma i rörelse. Det är frågan om aktion och reaktion, alltför djup för att analyseras, förr än tiden gifver oss det riktiga perspektivet. Då och endast då kan Herbert

Spencers verkliga ställning i det engelska tänkandets historia under nittonde århundradet anses bestämd. Emellertid har han för egen del nått, hvad Goethe bestämmer såsom den högsta sällhet hvilken kan uppnås af dödliga, då han säger: »Das schönste Glück des denkenden Menschen ist das Erforschliche erforscht zu haben, und das Unerforschliche ruhig zu verehren». Herbert Spencers läsare kunna njuta en afspegling af denna sällhet.

De senaste politiska förvecklingarne i Danmark.

Af A. Cantor.*

(Öfversatt från förf:s originalmanuskript.)

Det danska blad, som under de senaste dagarne af juni och första af juli månad skulle velat hålla sina läsare à jour med den politiska situationen, hade blifvit nödsakadt att ut-sända ännu flera extrablad, än de amerikanska efter atten-tatet på Garfield, helst ett pr minut. Så hastigt vaxlade utsigterna: än var man alldeles invid freden, än var kriget den enda möjligheten. Och likväl blef under allt detta virrvarr, som för den ytlige betraktaren tycktes vara utan mål och afsigt, mycket fast, som förut var flytande, myc-ket klart som förut var grumligt, och jag vågar tro att vi, i hvilket fall som helst, någorlunda börja att närma oss litet bättre politiska förhållanden.

I förhoppning, att den välvillige läsaren påminner sig min artikel i denna tidskrifts senaste häfte, skall jag börja der den slutade, vid den första upplösningen. Under den val-strid, som derefter begynte, uppenbarade der sig en splitt-ring hos högern, i det att på tre af tribunerna uppstälde sig så kallade »ekonomiska» kandidater, hvilkas högerstånd-punkt var en annan än den hittills kända. Det var den Kjöbenhavnska handelsklassen, som började att låta höra af sig. Den har hittills hållit sig starkt tillbaka, och dess intressen hafva därför icke heller blifvit bevakade. Men

* Som våra läsare torde erinra sig, börjar danska riksdagen åter sina sammanträden den 29 nov. En öfversigt af hvad som sedan sist pas-serat har därför i dessa dagar ett särskildt à propos. *Red.*

sedan ett års tid har det kommit något lif i den. Den har hållit ett par möten — »börsmötena» — nedsatt en kommission, som har utarbetat ett betänkande, och på grosshandlarsocietetens allmänna sammanträde talade den unge grosshandlare Hage i samma riktning som börsbetänkandet, hvarefter han blef invald i societetens komité.

Hela denna handelsrörelse hade, fastän utgående från högern, en afgjordt antiministeriel karakter. Konseljpresidenten och finansministern Estrup är starkt emot ekonomiska reformer, det har han ofta nog visat. Likaså många förutsättningar han har för att regera under en storpolitisk kamp, då karakter, ordkarghet, fasta principer och absolut hederlighet äro ungefär nog, likaså omöjlig är han som finansminister i en lagstiftande reformperiod, ty han känner blott föga till ekonomien, på hvilket område han intager en föråldrad, knapt nog halfbildad ståndpunkt.

Och en sådan reformperiod var det, grosshandlarna kräfde. De begärde, att käbblen en gång skulle upphöra och lagstiftningen börja. De begärde afskaffande af skeppsafgiften — den afgift som erlägges för hvarje last, hvilken ett från utlandet kommande fartyg lastar och lossar — de ville erhålla frilager och fridockor, nya transportlinier, kortligen: bättre vilkor för handeln. Estrup hade redan uttalat sig mot upphäfvandet af skeppsafgiften, och inrikesministern Skeel hade visat stor köld gent emot tanken på utvidgade transportförbindelser, medan han samtidigt gjorde allt för att underlätta den jylländska gödboskapens — han är sjelf godsegare på Jylland — export till England.

Allt detta var för handelsståndet för mycket af det goda. Hvad båtade det, att Estrup hade hållit venstern nere, då han också höll grosshandlarna nere. Hvad på dem berodde, kunde venstern gerna komma sig upp, om de blott sjelfva komma sig upp med detsamma. Derfor började man med att säga små qvickheter om Skeels fäkreatursintressen

och slutade med att genom Hage och Tietgen — handelsståndets främste man — uttala en skarp kritik öfver ministérens förhållande.

Så kom upplösningen och de nya valen; på Frederiksberg uppstälde sig en handlande, i Odense anmälde sig professorn i nationalekonomi, Falbe-Hansen, hvilken var medlem af börsutskottet och står handelsklassen mycket nära, och i Kööbenhavns 7:de visade sig Hage som kandidat. I tre afgjorda högerkretsar såg man alltså antiestrupska kandidater. Särskildt de två sista valen voro högst intressanta. Mot Falbe-Hansen och Hage uppträdde officerare, hvilka förklarade att de instälde sig för befästningssakens skull och att de ville följa Estrup i lust och nöd. Rundtomkring infunno sig officerare med samma program. Men denna uppvaknande militärism afskräckte alla. Med undantag af gods-egarebladet Dagens Nyheder, som emellertid på grund af den absoluta talanglöshet, hvarmed det ledes, icke har det allra minsta inflytande, togo alla Kööbenhavnstidningarne parti för Hage och Falbe-Hansen, hvilka begge blefvo valda, efter att hafva förklarat att de önskade reformer och att de kunde understödja Estrup blott så vida han var enig med dem häruti. Icke en enda officer blef vald. Härigenom hade Estrup lidit ett utomordentligt nederlag. Förutom den dolda oppositionen inom högern, hade en öppen uppstått ledd af begåfvade män, hvilka väl tills vidare torde vara något tillbakadragna, men som intet hellre önska, än kabinettets fall och bildandet af ett starkt mellanparti.

Men icke blott från högern visade sig vid valen mellanpartitendenser. Under det att förut ingen vensterman kunnat gå igenom, så vida han icke bestämdt förklarade sig för moderat eller radikal, uppdöko nu i flera kretsar kandidater som uttalade, att de voro venstermän och ingenting annat, de ville icke in i vensterns strid, som enligt deras förmenande borde upphöra, och rundt omkring i lan-

det hörde man omtalas anslutning härtill. Flera af dessa nya män — af hvilka åtskilliga voro väl egnade att spela en roll — förklarade dessutom, att de funno att äfven högern och venstern borde kunna mötas.

Der var alltså försonlighetstendens nog i det nya folketinget. Der voro venstermän, som tenderade mot höger, och högermän hvilkas blick sökte venstern. Det hvilat ett tungt ansvar på dem, hvilka voro skuld till, att dessa lika så oväntade som utmärkta chancer icke blefvo begagnade.

Jag skall försöka att visa, på hvem detta ansvar bör läggas. Det första, folketinget fick att göra med, var den finanslag, om hvilken det gamla folketinget icke kunde bli ense. Under behandlingen tog en nyvald medlem ordet och förklarade, att han fann det ministären borde vara en ärlig mäklare mellan tingen. Estrup svarade då: »Jag kan icke medgifva, att det särskildt åligger ministären att vara mäklare mellan de båda tingen». Detta är det märkligaste uttalande någon konstitutionel minister låtit undfalla sig här i landet. Under en spänd situation, då tingen hafva svårt för att draga jemnt, då är det ministären som skall visa sig såsom ledare af situationen genom att bringa de stridiga uppfattningarna till öfverenskommelse. I det ögonblick ministern Estrup vägrar att bidraga härtill, ställer han sig utanför all konstitutionel praxis, och är nära att omöjliggöra öfverenskommelse, i det att ministären, den enda faktor som har tillträde till begge tingen, vägrar att begagna detta förhållande till mäklare.

Det var därför alltså blott ringa förhoppning, då finanslagen lades inför gemensamma utskottet,* den sista utvägen. Högern afstod här från en del fordringar, men då de blott

* Gemensamma utskottet består af lika många medlemmar från hvardera tinget; det aflemnar till hvardera tinget en eller flera propositioner, som kunna antagas eller förkastas, men icke ändras.

voro uppställda för att kunna afprutas, betydde detta skenbara medgifvande ingenting: i hufvudsak fasthöll man sina fordringar. Man ville hafva ett fartyg af den af ministéren begärda storleken, och hvad universitetet angick erbjöd sig högern att låta dess brist betäckas genom ett af staten beviljadt räntefritt lån, men det var ju i sjelfva verket alldeles detsamma, som att låta statskassan betäcka deficit. På dyrtidstillägget erbjöd man sig att slå litet af Vensterns flertal stod fast vid sitt: ett mindre fartyg, dyrtidstillägg intill 2500 kr., och universitetet försörjdt med sin egen förmögenhet.

Jag skall ett ögonblick inlåta mig på dessa tvistepunkter. Genom lagen för flottan är det bestämdt, att vi skola ega 12 större (hvaraf ännu saknas 3) och »ett passande antal mindre» fartyg. Regeringen begärde nu medel till påbegynnandet af *ett större fartyg* till 5 millioner kronor. Venstern ansåg mera ändamålsenligt att först få de mindre fartygen att försvara oss med och uppskjuta det större — som dock först om 10 år kan blifva färdigt — så mycket mera som man icke ännu bestämdt, på grund af otillräckliga undersökningar, kunde fastställa typen för ett större och följaktligen måste öfverlemna detta åt ministerns godfinnande. Det är alltså afgjort, att vi skola få både små och stora fartyg. Striden gäller blott det högst underordnade, hvad vi skola erhålla först.

Universitetet fick i gamla dagar hela sin brist betäckt af statskassan: 1873 infördes en ny ordning, på det sättet att universitetet måste tära af sin egen förmögenhet. Då denna ju emellertid också är statens, är frågan huruvida universitetet i år som de senare åren blott skall hafva 50,000 kr. af staten — hvilket venstern vill — eller 136,000 kr. (såsom högern begär), blott en lådfråga. Högern anser emellertid, att universitetet, när dess särskilda förmögenhet är förtärd och allt skall beviljas, blifver mera beroende af

bevillningsmakten, alltså af venstern, och i kraft af denna något ogrundade tro begär man den särskilda förmögenhetens upprätthållande. I *frågan om dyrtidstillägget* kom man hvarandra temligen nära. Högern gick ned till gager på 3400 kr., venstern stod fast vid 2500 kr. Följden af att högern icke ville taga detta är, att alls ingen embetsman får tillägg.

Från begge sidor medgafs, hvad som heller icke kunde förnekas, att tvistepunkterna voro synnerligen små. En oberoende nyvald vensterman gjorde tillsammans med en landstingsman af venstern i gemensamma utskottet försöket att gå en mellanväg: dyrtidstillägg intill 3000 kr., universitetet ordnadt efter vensterns, fartyget efter högerns önskan. Det är icke omöjligt, att dessa anordningar kunde gått igenom, men i en konferens mellan gemensamma utskottet och Estrup förklarade denne dem för »absolut oantagliga». Härmed var oenigheten gifven, högern i gemensamma utskottet antog en, venstern en annan proposition; ett högst olyckligt försök att få finanslagen tillbakavisad strandade, folketinget tog vensterns, landstinget högerns proposition, folketinget upplöstes, och nya val utskrefvos till den 26 juli.

Det förefaller mig, som om regeringen bure skulden för denna vändning. I samma stund der visade sig tendenser till enighet, som kunde befordras under ett annat kabinett, borde det nuvarande ögonblickligen hafva dragit sig undan. Estrup borde gifva efter för landets skull, som framför allt begär slut på kampen, och för sin egen skull, därför att hans politiska bana är så vacker, att den bör sluta med ett frivilligt tillbakaträdande, icke med att han drifves bort. Men liksom de prester äro fåtaligast, som förstå att sluta, när församlingen är mest andäktig, så har Estrup heller icke kunnat förmå sig att träda tillbaka då hans politiska gloria strålade som bäst. Han stannar till dess den är utslocknad.

Ty det är alldeles förvånande, i huru hög grad dess ljus förmörkas. Under en årslång, onyttig strid, under hvilken intet resultat vinnes, skall i ett land alltid bilda sig stark opinion af oberoende individer utanför partierna. Den har hittills varit för Estrup, den är det afgjort icke mera; den har också med rätta i ett slag blifvit förändrad. I det ögonblick hans karaktersfasthet blir ett fasthängande vid taburetten, och hans jemnmått slår om i ett högmod, som förklarar att om tingen bli eniga eller ej, det angår honom icke, han ämnar icke mäkla, i det ögonblicket behöfves en partilänk, så vida man skall känna sig bunden vid Estrup. När han icke vill göra hvad han, konstitutionelt sedt, bör göra för att uppnå enighet, så vill han alltså strid, och detta är hvad en konseljpresident minst af allt bör vilja. Men — säger godsegarpartiet — ären I säkra på att det blir bättre under en ny ministér. Nej, naturligtvis är man icke det, hvem är i politiken på förhand säker, och medgifvas måste, att sådana de nuvarande politiska förhållandena äro, fins det blott en ringa sannolikhet, som man kan påpeka, men den fins der också. Alltså är det hela blott ett experiment, säga godsegarne. Men har de senare årens politik varit annat än experiment, till en del mycket farliga experiment. Provisoriet och de upprepade upplösningarne är det icke experiment? Minister Estrup har experimenterat med allt, utom med sig sjelf. Nu borde han göra det sista experimentet.

Jag har påpekat hufvudskälet till att stämningen i alla oberoende kretsar slagit så starkt om mot Estrup, men der äro flera orsaker; ministéren har i många fall gifvit hugg på sig. Liksom genom ett trolleri har hela dess förra förmåga att leda en situation försvunnit. Det fins för öfrigt de som tro, att det hela gått mycket naturligt till, i det att f. d. kultusministern Fischer, som förra sommaren drefs ur kabinettet genom nationalliberala chikaner, har varit

dess egentliga goda hufvud, som borde haft det mesta af den tack, som blifvit egnad åt Estrup. Säkert är, att kabinettet synes ojemförligt mindre dugligt än förut: Estrup har icke velat gifva ännu en provisorisk lag, och för att undgå detta, har han gått en särdeles olycklig väg. Grundlagen, som har tänkt sig, att finanslagen alltid skulle vara färdig i rättan tid, har därför icke uppgifvit, huru det skall gå när den icke är det. Då det så ett år visade sig, att den icke blef antagen inom finansårets utgång, hade man en såkallad »midlertidig» finanslag, som under en viss bestämd tid tillåter regeringen att upprätthålla »de nödvändiga, löpande utgifterna», efter »hittills gällande regler». Under de senare årens ändlösa debatter har denna nödfallsutväg kommit att begagnas flera månader och har fått en ny tidsgräns utöfver den ursprungliga. Men i år tilldrog sig det fullständigt nya: Estrup framlade och fick antagen en »midlertidig», som varar »till dess en ordinarie finanslag antages», alltså alldeles utan fast gräns, den bestämda tiden var öfvergifven. Oenighetstillståndet kan alltså fortfara så länge som helst, vi komma dock icke utanför lagen, få ingen provisorisk, ty den andra, »midlertidige», räcker till dess det blir enighet. Men liksom detta redan är en särdeles olycklig utväg, därför att så länge detta varar, blott nödvändiga, löpande utgifter kunna expedieras, och alltså intet större arbete påbegynnas, så är det ett mycket dåligt sätt, att vältra ifrån sig ansvaret för en bristande finanslag. Nu saknas hvarje tryck på riksdagen. Och äntligen: när dylikt kan gå för sig, hvarför skedde det icke år 1877 i stället för provisoriet? Det enda försvaret för detta, nödvändigheten, har hr Estrup nu sjelf beröfvat sig.

Vidare har ministären begått ett stort fel genom att ur postverkets tjänst afskeda redaktören af Dags-Avisen cand. polit. V. Secher: Dags-Avisen, som är det enda hufvudstadsblad, hvilket icke står i något bestämdt partis sold,

hade förut ställt sig mycket vänligt gent emot ministéren, men efter Estrups senaste märkliga uppträdande hade bladets redaktör i några artiklar med sitt namns underskrift förklarat att landet nu torde vara bäst tjenadt med att Estrup lemnade sin plats. Detta blef sagdt särdeles hänsynsfullt, lugnt och urbant — då motsatsen berättats i svenska blad, der det till och med talats om fanatism, så är detta gripet ur luften — men likväl blef han afskedad; en embetsman får alltså icke hysa, eller åtminstone icke uttala den uppfattningen att en ministérförändring skulle kunna vara förmånlig. Det ligger häri onekligen icke någon komplimang till embetsmannaklassen, och ministéren visar genom denna handling, hvars konsekvens är det amerikanska systemet — embetsståndet vexlar med regeringarne — att det icke är särdeles liberalt.

Blott en sådan rad af felsteg har kunnat framkalla den utomordentliga verkan, som Estrups senaste uppträdande redan har föranlett. Förutom det högst betydande omslaget i de oberoendes opinion, är att märka det särdeles väsentliga förhållandet, att venstern nu är faktiskt återförenad. Det hänsynslösa sätt, hvarpå Berg och Holstein-Ledreborg under söndringen hafva bekämpat hvarandra, omöjliggör för radikala och moderata att öppet sluta sig tillsammans i ett parti, men de hafva under det senaste korta riksmötet undvikit de dittills alltjemnt återvändande sammandrabbningarne; de gjorde gemensamma förslag och understödde hvarandra i debatten, och det är intet tvifvel underkastadt, att om icke Estrup afgår, skola de mer och mer närma sig hvarandra.

Så har det tillgått, att Estrup som började med att splittra venstern, slutat med att återförena den och — splittra högern. Det har icke kunnat annat än medföra ett sjunkande af hans prestige, att det som hittills framhållits såsom hans hufvudförtjenst — att reducera det starka, oppo-

sitionela flertalet till två svagare minoriteter — tillintetgöres af honom sjelf.

Man kan förstå, att de nationalliberala under denna något brokiga situation gjort icke obetydliga sträfvanden för att bli Estrup qvitt. Men de saknade mod att gå öppet till väga och därför utträttade de ingenting. Jag skall meddela en enstaka intrig, som icke var ofint spunnen. De omtalta ändringarna, som föreslogos af den oberoende venstern, för att mäkla mellan parterna, hade högern i och för sig ingenting emot; under gemensamma utskottets möte med Estrup tillfrågades denne om regeringens ställning till mäklingsförslaget. Estrup försökte först en undflykt, men utskottets ordförande, Krieger, begärde ett bestämdt uttalande, och så lät Estrup de utan tvifvel något öfverilade, ofvan omtalade orden falla: »Förslagen äro absolut oantagliga». Flere nationalliberala arbetade nu på att likväl få dem antagna; hade det lyckats att få landsting och folketing ense om något som Estrup förklarar oantagligt, hade han ju varit tvungen att afgå. Men icke hela partiet vågade inlåta sig härpå, och försöket strandade; vi fingo en valkamp och under denna nödgades de nationalliberala att följa Estrup.

De befinna sig emellertid icke i en afundsvärd situation. De måste upp på tribunerna och prisa en minister, som de aldrig kunnat fördraga, och som nu till på köpet är i en särdeles olycklig position, hvilken det faller sig mycket svårt att försvara. De måste kämpa för en sak som de veta är sjuk, och som de hafva den största anti-patí emot. Det är icke roligt, men det är ett rättvist straff för det de icke haft tillräckligt mod att öppet ställa sig i opposition mot Estrup. De hoppades ända till sista stunden att kunna undgå denna för dem så pinsamma situation genom att hindra upplösningen, men detta lyckades icke.

Så kommo valen af 26 juli. Godsegarne agiterade alldeles enormt. De kände, att det gälde lifvet, att Estrup måste räddas, så vida det på något sätt lät sig göra. Och så infunno de sig i en mängd kretsar; 3 med namnet Wedell-Wedellsborg, 2 Holstein-Holsteinborg, Reetz-Thott, Brink-Seidelen, Rewentlow, o. s. v. o. s. v. Af officerarne hade man fått nog vid senaste val, om dem viste man, att de icke slogo an; nu skulle godsegarne försöka sin lycka, men det gick dem icke en hårsman bättre. De föllo alla som en, och det minsta antalet af dem fick en blott någorlunda passabel minoritet.

I det hela voro valen ett alldeles storartadt nederlag för Estrup. Det på förhand starkt reducerade högerpartiet, som efter att vid förra upplösningen hafva förlorat två kretsar, blott hade 33 af folketingets 102 platser, förlorade ytterligare 6 och har alltså nu endast 27 röster att råda öfver. Partiet var lika så litet innan Estrup inträdde, men genom de val, som 1879 egde rum under vensterns splittring, vann det ett icke ringa antal platsér från detta parti. Nu äro dessa åter förlorade.

Det har alltså lyckats ministéren Estrup att sätta på spel och förlora allt som var vunnet. Vi stå nu på alldeles samma punkt, som då kabinettet organiserades, blott med den skilnaden, att Estrup, af hvilken man då väntade sig något, och som åstadkom mycket, nu har visat att äfven hans tid är förbi, så att högern nu står svag, förlamad, mera vanmäktig än någonsin förr.

Men det är icke blott förlusten af de 6 platserna, som angifver att nästan hela landet nu är uttröttadt af den estrupska motstånds- och upplösningspolitiken, som blott vill strid, icke mäkling, icke fred. Hvad som är af långt större betydelse, det är den märkvärdigt stora minoriteten som venstern har uppnått i mångfaldiga kretsar. På ett ställe segrade högern med 4, på ett annat med 9 rösters majori-

tet. På många ställen samlade vensterns kandidat 2 à 300 röster mera än förut, och i kretsar der partiet förut alldeles icke har kunnat prestera något, nådde det nu långt öfver hälften af högerkandidatens röster. I en köbenhavnsk krets samlade venstermannen $\frac{2}{3}$ röster i förhållande till den segrande, och i ett par andra köbenhavnska kretsar nådde venstern en respektabel minoritet. Allt detta är något, som man förut skulle hafva försvurit. Fortfar det på detta sätt, så är högern snart så godt som reducerad till det dussin kretsar, den får från hufvudstaden och närmaste omgifning.

Upplösningarne, som regeringen har rätt att företaga alldeles obegränsadt, äro säkert nu afslutade. Det är dock en alltför löjlig politik, att sörja för sina motståndares tillökning. Och för öfrigt, den som i kabinettet varit ifrigast stämd för dessa upprepade upplösningar, kultusministern Scavenius, segrade i sin krets med en så ringa majoritet, att han knappast känner lust att snart å nyo komma upp på tribunerna.

Huru det skall gå? Det är alltid svårt att vara spåman, det är omöjligt gent emot något så oberäkneligt som dansk politik. Det är gifvet, att så vida Estrup lemnade sin plats, och man vid bildandet af ett nytt kabinett tog tillbörlig hänsyn till venstern, så skulle vi i hvarje fall under lång tid gå till mötes en fredlig och lugn utveckling, och en lagstiftande reformperiod, hvilken vi så starkt behöfva, kunde åter börja. Men tyvärr är reaktionen här hemma icke bättre än i det öfriga Europa; den hakar sig fast vid makten med en energi, genom hvilken det är lätt att se egoismen, stundom svårt nog att få en skymt af fosterlandskärleken. Derfor ljuder der från hela vår tillbakagångspress ett skri af förakt mot det senaste utslaget af den allmänna valrätten, åt hvilken man skulle hafva sagt de näpnaste komplimanger, om den blott hade gifvit ett mera reaktionsvänligt resultat. Och alla de, hvilkas glans

försvinner med reaktionens, blanda sina illa låtande röster i kören och drömma om ett tillstånd, då man icke är beroende af folkets vilja och af nationens val.

Emellertid är det danska folket ett segt folk, som kan tåligt finna sig i en väntans tid, en mycket lång väntan, men det låter sig icke genom finter eller vackra talesätt drifvas bort från sin position, det värnar de rättigheter, det en gång har fått, och det skall förstå att visa tillbaka hvar och en som skulle vilja försöka att tillintetgöra dem.

Studier öfver Gambetta.*

Iakttagelser på ort och ställe af en svensk.

Franska deputerade kammarens ryktbare president, mr Leon Gambetta, kände sin magt tillväxa och hade, t. ex. under sitt triumftåg till Cahors i maj månad, tydligen funnit att hans person och hans politik inom landet hade afgjorda sympatier; men ändock måtte han sjelf hafva funnit att marken under hans fötter icke var riktigt säker, att han stod på ett gungfly eller en piedestal af flygsand.

Så förhöll det sig ock i sjelfva verket. Den basis, som uppar den illustre politikerns status quo, var en af de osäkraste i världen: understödet af valmännen i förstaden Belleville, Paris' tjugonde arrondissement, inom hvilket man på senare tiden börjat visa tydliga tecken till missnöje med sin representants åtgöranden. Det var detta arrondissement radikale invånare, som första gången beklädt Gambetta med folkrepresentantens myndighet och gjort det på grund af hans rundliga och långt gående löften om reformer och lagförändringar. Men då representanten en tid varit i elden, då hans ungdomliga hänförelse och radikala idéer en smula afslipats mot erfarenhetens klippställar, då hade han gång efter annan tvungits till koncessioner och eftergifter; och när han slutligen hunnit så långt, att han inom politikens värld intog en af de mest framskjutna och bemärkta platserna och hans ord vägde tungt i afgörandets vågskål, då blef det allt mer klart för en hvar, att den unge folktribunens radikala program icke längre var kammarpresiden-

* I betraktande deraf att Gambetta för närvarande mera än någonsin har den politiska världens blickar fästa på sig, hafva vi ansett det vara af ett särskildt intresse att af en i den franska hufvudstaden bosatt landsman erhålla en fortlöpande skildring af de senare månadernas tilldragelser i Frankrike, grupperade kring den ryktbare statsmannen.

tens rättesnöre samt att han i viss mån brutit med det förflutna och slagit in på en annan väg.

Man beskyldde honom öppet för inkonsekvens; hans bitt-raste motståndare kallade honom rent ut för förrädare.

Vi skola här ej undersöka, huruvida det varit möjligt för Gambetta eller hvilken annan som helst i hans ställe, att med oböjlig konsekvens fasthålla vid ett oppositionellt program, ännu sedan han på sätt och vis höll nationens öde i sina händer, ty detta skulle föra oss för vida. Vi ha blott att konstatera, att missnöjet bland hans förra vänner var ganska stort samt att det skickligt underblåstes af de radikales och af de oförsonliges röda skara, med Clémenceau och Rochefort i spetsen.

Det var icke endast i de intransigentes tidningar, som Gambetta smädades, utan man angrep honom öppet vid möten och sammankomster. På ett par réunioner i Lyon i slutet af maj månad uppträdde, bland andra, sådana notabiliteter som Paula Mink, från Marseille, och Louise Michel, petrolösen, från Paris, och skymfde honom med en hop af de mest cyniska grofheter. Man må icke tro, att dylikt är utan betydelse för och på en samling valmän, så kvalificerad som den i Belleville. När den okunnige, oreflekterande mannen en gång intagits af misstankar, liknar hvarje liten tillstötande omständighet snöflingan, som — obetydlig i och för sig — dock bidrager till att af snöbollen skapa lavinen. Vi tro knappast, att de fleste af valmännen i Belleville sjelfve för sig kunde klargöra Gambettas politiska ställning eller i hvad mån han svikit sitt program; men detta betydde i sjelfva verket mindre, ty det fans godt om personer, som gjorde sig ett nöje af att förklara den saken. Att de förklarade den samma på sitt sätt, behöfver ej sägas.

Emellertid väckte deputeraden Bardoux i kammaren ett förslag till röstlagens ombildning. Hittills hade valen till nämnde kammare skett arrondissementsvis, d. v. s. hvarje krets hade genom omedelbar omröstning utsett sin representant; men nu föreslog mr Bardoux, att departementet samfäldt skulle välja det antal representanter, genom hvilket det hade rätt att deltaga i lagstiftningen och vården af landets angelägenheter i öfrigt. »Det är Gambetta, som uppfunnit detta förslag!» ropade kammarpresidentens motståndare af alla färger, från och med legitimisterne ända ned till de rödaste bland de röde. Hvarken Gambetta eller Bardoux brydde sig om att vederlägga det påståendet; men visst är, att den förstnämnde gaf förslaget sitt

mäktiga stöd samt att saken ädrog sig hela den politiska världens odelade uppmärksamhet. Kommentarer saknades icke. Kontinentens, Englands och Amerikas förnämsta tidningar hafva, som bekant är, i Paris framstående korrespondenter, hvilka nu, tillika med de inhemska bladen af alla färger, skyndade sig att göra betraktelser och anmärkningar. Allmännast kom man till den slutsatsen, att Gambetta, som satte ett slags ära i att fortfarande representera Belleville, hvilken valkrets först för honom öppnat ingången till den politiska vädjobanan, nu kände sig så osäker i fråga om dervarande valmäns sympatier, att han ansträngt hela sitt snille i och för utfunderandet af ett sätt att komma ifrån den fatala ovissheten och uppnå en fast grund, samt att han därför skickat sin vän Bardoux fram med det nya vallagsförslaget. Gambettas medhållare påstodo åter, att förslaget endast afsåg att trygga den bestående ordningen samt att konsolidera republiken och föra densamma allt mer framåt på den lugna, fredliga utvecklingens breda stråt. Det kunde ock för visso med skäl sägas, att förslaget var egnadt att främja ett sådant syfte; ty republikanerne af hofsam färg hade en obestridd majoritet inom landet i dess helhet; och komme nu valen att ske departementsvis, kunde det ej vara det ringaste tvifvel underkastadt, att ju icke en hel hop legitimister, bonapartist, klerikale och intransigente, som af ett eller annat skäl hade sympatier inom något visst arrondissement, skulle ohjelpigen falla igenom, om valen skedde genom en enda lista för hela departementet. Å andra sidan var det dock ännu tydligare, att kammarspresidenten på godkännande af förslaget skulle vinna en trygghet, som han nu icke egde; och man drog, som sagdt är, icke i betänkande att påstå, att detta var hufvudskälet till lagförslagets framkomst samt att det andra omförmälda syftet var jmförelsevis underordnad.

Inom deputerade kammaren väckte förslaget mycket lif. De oförsonlige uppbjodo hela sin magt för att kullstörta planen; men Gambetta hade inom folkombudens krets allt för många vänner och lagen antogs omsider, ehuru med en ej just betydande majoritet. Men öfverhuset, senaten, återstod och på denna riktade nu Frankrike och Europa sina intresserade blickar. Den 9 juni kom förslaget inom senaten till slutligt afgörande och framkallade der äfven, mycken storm; men ännu kl. $\frac{1}{2}$ 5 på aftonen sade Gambetta till en vän, att »han var säker på en majoritet af 19 röster».

Det var senatoren Millaud, som började debatten och på det varmaste försvarade förslaget, hvarvid hans kamrater i utskottet, som afstyrkt detsamma, allvarsamt finga sitta emellan. Mr Janin talade dock ur annan ton och understöddes i sin mening af förre ministern Waddington, under det åter mr Dauphin m. fl. kämpade till det yttersta pro aris et focis. — Slutet blef emellertid att senaten, med 148 röster mot 119, beslöt att icke till behandling upptaga de särskilda paragraferna i Bardoux' förslag.

Den 9 juni är Gambettas 9:de Thermidor — det var presens slagord om nederlaget.

Ty att vallagsförslagets fall i senaten var ett svårt nederlag för Gambetta, lät sig på intet vis bestridas. Upphetsningen mot honom bland de radikale tillväxte allt mer, och då nu de förestående valen skulle komma att ega rum på sedvanligt sätt, måste han underkasta sig den verkligen rätt betydande risken af en lokal kandidatur i Belleville, så vida han ej ville se sig om efter någon annan valkrets, hvilket ej skulle fallit sig svårt, men hvilket naturligtvis af de brandröde skulle helsats såsom ett ytterligare nederlag. Sanningen att säga, skulle också ett sådant tillvägagångs-sätt ovilkorligen varit en reträtt i en kamp, som ännu ej ens var officielt börjad.

Till något sådant kunde ej Gambetta besluta sig; han föredrog därför att bita i det sura äpplet.

Den sista tiden af kamrarnes sammanvaro förföt temligen lugnt; men den 26 juli inträffade en episod, som åter drog allmänhetens blickar till Frankrike och dess politiska förhållanden.

De radikales chef, mr Clémenceau, deputerad för Paris' adertonde arrondissement, begärde nämnde dag ordet i kammaren och interPELLERADE regeringen om, när de nya valen skulle komma att ega rum. De nuvarande representanternes mandat utginge — sade han — ej förr än den 14 oktober. Egde nu valen rum långt förut och någon trängande angelägenhet påkallade folkombudens hörande före nämnde dag, så var det den gamla kammaren, regeringen måste inkalla, fastän en ny redan vore vald. »Journal officiel» för den 14 juli innehöll ett cirkulär af krigsministern, af hvilket tycktes framgå att valdagen skulle komma att bestämmas till den 18 september eller den 2 oktober; men ryktet hade emellertid velat veta att regeringen i stället komme att taga fasta på den 21 augusti, hvilket skulle

vara i hög grad olämpligt, enär folket, som tryggt sig vid krigsministrernas cirkulär, icke vore beredt på att så snart framträda till valurnorna. Talaren kände visserligen ganska väl, att regeringen egde magt och myndighet att i denna sak följa sin egen vilje, men han påminde om, att den i lag fastställda tiden af en 20 dagars valperiod endast vore ett minimum, samt att regeringen, om den ville stå fri för alla misstankar om ett tryck på de väljande, borde medgifva en längre beredelsetid. Han frågade slutligen rakt på sak, hvilken dag valen skulle komma att ega rum.

Konseljpresidenten, mr Jules Ferry, gick att besvara denna interpellation. Noga taget — sade han — skulle regeringen, som af författningen i denna fråga fått sig tillerkänd full handlingsfrihet, kunnat lemna mr Clémenceaus interpellation utan svar, men af uppmärksamhet mot kammaren ville han klargöra ställningen. Styrelsen var bättre än någon i tillfälle att bedöma lämpligheten af den ena eller den andra dagen i och för valens förrättande, och dessutom egde tidens fixerade rum på dess ansvar. En längre valperiod vore nu hvarken önskvärd eller af behovet påkallad, och valen skulle därför blifva utsatta till en dag, så nära den 21 augusti, som möjligt; men härmed hade regeringen alls icke velat öfverraska valmännen eller söka åstadkomma någon pression på deras fria bestämmelserätt. Under kejsaredömet var valperioden af större betydelse, ty den utgjorde då den enda tid, under hvilken man egde att församlas och öfverlägga; men under den nuvarande fria regimen kunde man säga, att valperioden ständigt var öppen.

Mr Clémenceau var långt ifrån nöjd med detta svar och det vexlades några rätt skarpa repliker mellan honom ochonseljpresidenten. De moderate republikanerne stälde sig utan betänkande på regeringens sida; de radikale slöto sig naturligtvis kring sin chef, och den karakterslösa högern rangerade sig äfven på denna sida, lifligt deltagande i de mot regeringen fiendliga demonstrationer, som nu följde. Clémenceau stod som en fältherre midt i tumultet. Han räknade sina kämpar och föreslog till sist ett misstroendevotum mot regeringen, men detta förslag föll vid voteringen, ehuru endast med 13 rösters öfvervigt; regeringen hade emellertid segrat och kammaren öfvergick derefter till behandling af löpande ärenden.

Denna lilla scen utgjorde på sätt och vis signalen till valstridernas början och bidrog framför allt att friska upp de un-

der sommarhettan något dufnade sinnera. Ett par dagar senare inträffade ytterligare något, som gaf ny fart åt kannstöperiet. Bonapartismens gamle talangfulle ledare, Eugène Rouher, vice kejsaren, som han länge kallats, tillkännagaf öppet att han nu ämnade afträda från den politiska skådebanan.

Den handling, hvori denna nyhet frambars för världen, var ett öppet bref till Roubers gamla valmän i Riom (Puy-de-Dôme).

Detta bref var utan gensägelse bonapartismens sjärläringning, det sista ordet i en historia, hvars början skrifvits med blod af en gigant. Imperialismens sol sjönk i mist och dimma. Det blodiga återskenet från valplatsen i Zululandet bleknade nu fullständigt bort.

Skrifvelsen framkallade nästan en känsla af vemod, och visst är, att densamma allestädes ådrog sig berättigad uppmärksamhet. Ty Rouher var det kejsarliga partiets erkände ledare. Då han nu nedlade sina vapen, kunde partiet betraktas såsom fullkomligt sprängdt.

Den 31 juli var kamrarnes sista dag. Stämningen var temligen matt och Gambettas afskedstal innehöll ingenting märkligt. Det var de vanliga ordförandefraserna om tacksamhet mot församlingen, som genom sin välvilje och sitt uppförande hjälpt honom att fylla sin ofta svåra uppgift, samt en anmärkning att han ej nu ville ingå på några betraktelser öfver framtidens politik, öfver hvilken för resten den allmänna meningen snart skulle döma. Han framhöll särskildt, att folket var kamrarnes herre, och hoppades att dess representanter alltid skulle komma att hafva landets välfärd och lycka såsom sitt egentliga ögonmärke.

Och under ropet: lefve republiken! skildes ledamöterna af kammaren från år 1877 för sista gången från hvarandra.

Redan påföljande morgon kunde man i »Journal» officiel läsa ett af inrikesministern Constans utfärdadt och till prefekterna adresserat cirkulär, i hvilket anbefaldes dem den strängaste neutralitet under den förestående valkampagnen. Ministern för post- och telegrafverken, Cochery, samt finansministern Magnin hade också utfärdat lika lydande rundskrifvelser.

Samma dag började de privata öfverläggningarna i valfrågan. De första offentliga sammankomsterna i Paris egde rum den 3 augusti i 6:te arrondissementet (Luxembourg) samt inom det 11:tes (Popincourt) andra valkrets.

Det måste nemligen här anmärkas, att 5:te, 9:de, 10:de, 11:te, 17:de, 18:de och 20:de arrondissementen inom Paris de-

lats i tvänne valkretsar, när befolkningen inom dem tillväxt, så att staden nu skulle välja tillsammans 27 representanter. Gambetta stälde sig såsom kandidat för Bellevilles båda kretsar, men fann sig ej böjd att genast kasta sig in i striden, när han förut ville verka på annat sätt.

Men då Gambetta vill vinna något stort mål, skriver han icke — han talar. I skrift är han mången mindre betydande talang underlägsen; i tal beherskar han de fleste. Han ämnade också göra bruk af sin glänsande gäfvu i detta fall och den 4 augusti begaf han sig till Tours.

Naturligtvis blef färden ett triumftåg. Då bantåget några minuter stannade i Blois, blef han der föremål för mycken hyllning; i S:t Pierre des Corps mötte deputerade från Tours, och omsider dit anländ helsades han med tonerna af Rouget de l'Isles härliga hymn samt af en oräknelig menniskomassa.

Mairen höll tal på bangårdens plattform och hade af omständigheterna fått ett tacksamt motiv, som han ej underlät att begagna. Då Gambetta 1870 utförde sin bekanta balongfärd från Paris, var Tours hans första hufvudstation efter lyckligen fullbordad »jordstigning». Hvilken skilnad emellan sättet för ankomsten då och nu, hvilken skilnad i tider, i omständigheter och förhoppningar — se der ämnen, som dugde att göra något af; mairen gjorde ock sitt bästa och Gambetta svarade. — De händelser, hvarom han påmindes, stodo så lifligt för hans minne och framkallade i hans själ så öfverväldigande känslor, att han nu knappt nog kunde finna ord till tack för det vänskapsfulla emottagande, som kom honom till del. Han kände sig viss om, att ingen kunde åse hans förnyade ankomst till Tours med likgiltighet, ty af olikheten mellan åren 1870 och 1881 framgick klart det framåtskridande, hvaråt landet under nämnda tidskede hade att glädja sig. Om vi ock, sade han, ännu lida af minnena från nederlagen, mötas vi dock under lyckliga förhållanden, och nu, då republiken segrat, in finner jag mig hos eder med samma känslor af tillgifvenhet och broderskap, som i forna tider.

Det »stora talet» hölls dock på qvällen, vid en bankett, som staden gaf till ära för den celebre mannen. Vi våga oss icke på en öfversättning af detta tal, ty det skulle i och för sig bilda en liten volym om ett par tre ark.

Han lemnade en temligen fullständig bild af ställningen inom landet, men begick dervid det felet att se det mesta ur en för hans egen position så betecknande synpunkt, att han

derigenom gaf hugg på sig. Han gillade t. ex. representationens fördelning i tvänne kamrar, men önskade att se dessa båda besjälade af samma nit för utvecklingen. Systemet för senatorernes utseende borde därför ändras, och de på listtid valde borde underkasta sig nya omröstningar. Naturligtvis beklagade han lifligt, att icke listvalsförslaget gick igenom, och sammanfattade slutligen hvad han önskade och ville i följande postulat:

Partiel ändring af författningen, särskildt rörande senaten; åstadkommande inom representationen af en homogen och landets verkliga tänkesätt representerande majoritet; och de administrativa myndigheternas ombildning.

Gambettas anhängare helsade naturligtvis talet med lifligt bifall, men hans fiender försummade icke att haka sig fast vid alla verkliga eller blott skenbart svaga punkter i detsamma. Rochefort lät isynnerhet sitt gift och sin qvickhet fritt flöda samt påstod att kammarpresidenten nu offentliggjort sin sjunde eller åttonde principförklaring och lade med obarmhertig konsekvens i dagen, hvilka divergenser, som förefunnos mellan detta och andra ryktbara tal, förut hållna af denne »programscheckrare» i Belleville, Marseille, Cherbourg och Cahors. Man kunde nog lika fast trygga sig vid allesammans.

Redan dagen efter det talet hållits lemnade Gambetta Tours och begaf sig, öfver Chateaudun, tillbaka till Paris.

Emellertid hade konseljpresidenten Jules Ferry också företagit en liten landsortstripp och hållit tal, äfven han. Han hade först uppträdt i Epinal, och der temligen bestämdt proklamerat: »ingen revision, ingen delning»; men vid förnyade orationer i Raon l'Etapp och Nancy märkte man att äfven han gjort en ganska anmärkningsvärd frontförändring. Talet på förstnämnda stället var en smula sväfvande och gaf ingen fullt klar bild af ställningen. Han utlät sig om republiken, som nu var segerherre och erkänd af alla, samt påstod att valen skulle utfalla i moderat riktning; och det såg ut som om han haft för afsigt att omkring sig samla en del smågrupper bland republikanerne emot Gambettas parti, »Union républicaine», under påstående att bättre än detta vore en »Union des républicains». Han talade äfven om monarkisterne såsom fullständigt slagne till jorden, angrep häftigt den yttersta venstern, men hade ett vackert florigium af komplementer åt deputerade kammarerna samt åt sig sjelf och sina medbröder inom konseljen. Senaten fick sig der-

emot till lifs ett ganska bittert piller, men om någon författningsrevision talades ej.

Den känsla, detta tal uppväckte, var ett slags undran och förvåning, och de knipslugaste politici visste knappast hvar de sjelfve och konseljpresidenten voro hemma. Den ene kom med sina konklusioner till alldeles motsatt resultat mot en annan, och ställningen var, med få ord, så beslöjad att mr Ferry sjelf tyckes hafva erfarit ett behof af att göra horisonten klarare. Det dröjde heller icke länge förr än han åter uppträdde, denna gång i Nancy, och efter den betan var hvarje tvifvel omöjligt. Nu kunde äfven en blindfödd se hvartåt kompassnålen pekade.

Jemväl denna gång hade mr Ferry lagat diverse smicker åt den afgående kammaren, hvilken han förklarade hafva gjort sig väl förtjent af fäderneslandets tacksamhet, så att dess medlemmar borde vara försäkrade om återval. »Det skall ej, yttrade han, lyckas att genomföra val, genom hvilka de 363 utslutas, och ännu mindre skall det gå för sig att arrangera revolutions- eller protestval mot den parlamentariska republiken. I stället skola valen stärka den ande af lugn endragt, som besjalar republikens vänner. Denna ande är det, som i forntiden varit Frankrikes styrka och i framtiden bör bli dess evangelium. Kammarens hållning gent emot det klerikala partiet samt dess åtgärder i fråga om undervisningslagen och marsdekreten förtjena det lifligaste erkännande och äro bevis på att vi hylla en reformpolitik och äro framstegsmän. För egen del är jag anhängare af en varsam revision utaf författningen i en viss riktning, d. v. s. så som densamma nyligen blifvit utvecklad i Tours, af en stor talare. Men denna revision får ej förblandas med den hänsynslösa och ödesdigra, som af de intransigente påyrkas. Jag anser, att en partiel ändring af författningen ej innebär någon fara» . . .

Nu hade man sålunda fått höra rena verba och situationen kunde ej vara klarare. I Cahors hade Gambetta ej velat veta af någon som helst revision; i Epinal var detta äfven förhållandet med Jules Ferry. Men i Tours visade sig den förre vilja åt senaten och talade sålunda för en partiel författningsreform, hvartill den sistnämnde i Nancy sade sitt ja och amen. En kompromiss hade tydligen egt rum. Kammaren och regeringen hade slutit allians med hvarandra, och — för landets framtid kunde ju detta vara ganska godt.

Den 11 augusti framlade Gambetta i »République Française» ett fullständigt program. Han gifver i detsamma, till en början, en öfersigt af hvad republiken utträttat och framhåller der- efter, hvad den nya kammaren skall få på sin lott att utföra. Författningen af 1875 lider af betänkliga brister och isynnerhet det sätt, hvarpå de offentliga myndigheterna äro konstituerade, är otillfredsställande samt måste ändras. Deputerade kam- maren bör gifva större oberoende och enhet, hvilket densamma kunde erhålla genom departementsval, och senaten skall jemväl vinna på att få en solidare basis. Den upplösningsrätt, senaten eger tillsammans med chefen för verkställande magten, gifver densamma en så hög ställning, att gerna kunde efterskänkas vissa rättigheter, hvilka företrädesvis kunna vara egnade att fram- kalla konflikt mellan de båda kamrarne. Vidare fordras: dom- rarnes oafsättlighet, tre års värnpligt för alla o. s. v.

Under tiden hade de förberedande valmötenas oändliga rad obehindradt fortgått, men endast helt få lyckades tilldraga sig någon allmännare uppmärksamhet. Paris öfersmetades med val- program — bokstafligen taladt — i alla färger. Bonaparti- sterne hade ej aldeles gifvit upp striden, men det var tydligt, att den egentliga tvekampen skulle komma att stå mellan Gam- bettisterne å ena samt de radikale under Clémenceau's och de intransigente under Rocheforts ledning å andra sidan. Riktig fart ville dock icke valstriden taga. Man afvaktade tydligen den 12 augusti, då Gambetta skulle hålla sitt första tal i Belleville.

Och dagen kom omsider. Nu skulle det blifva något af. * Till plats för mötet hade valkomitén utsett en temligen ruslig lokal, »Elysée-Menilmontant», belägen utmed Rue Julien Lacroix, en krokig och skräpig gata öster om Boulevard de Belleville och hvilken i norr sträcker sig till Rue de Belleville, i söder till kyrkan Notre Dame de la Croix. Det var till en början meningen, att mötet skulle bli offentligt; men så kom det i da- gen vissa rykten om tilltänkta demonstrationer från de intran- sigentes sida, och därför gaf man sammankomsten i sista ögon- blicket enskild natur, genom att bestämma, att endast med kort försedde medborgare skulle få inträde. Redan detta väckte inom

* Hvad nu följde, har blifvit äfven i svenska tidningar i korthet be- rättadt och kommenterad. Med så mycket mera nöje torde våra läsare in- hemta ett ögonvitnes utförligare framställning.

valkretsen ond blod, men ännu mer ökades oviljen, då det blifvit bekant på hvad sätt korten utdelats. Lokalen kunde endast rymma 1,500 personer. Gambetta hade sjelf förbehållit sig 500 biljetter; de återstående utdelades bland hans närmaste vänner.

En hel armé af stadssegeranter hade sammandragits till ordningens upprätthållande, och desse slogo en tät kedja omkring möteslokalen, i hvilken endast den, som på vederbörligt sätt dokumenterade sig, blef insläppt.

En ofantlig människomassa samlade sig under loppet af aftonen framför Elysée-Menilmantant och man märkte tydligt, att stämningen bland densamma icke var den bästa. »Mannen med lyktan», Henri Rochefort, och flere af hans meningsfränder fraterniserade hjertligt med blusmännen från Belleville och eggade dem med väl afpassade meddelanden och fraser. En nervös oro skalf genom hela den väldiga hopen, och det var klart att en stormande opinionsyttring förbereddes till det ögonblick, då Gambetta skulle visa sig. Men Gambetta syntes icke till. Han hade föredragit att fara en bakgata, och inkom på detta sätt i möteslokalen, der han mottogs af sina trognes lifiga bifallsyttringar.

Men jublet der inne gaf signalen till ett frenetiskt oväsen på gatan. Hopen, förbittrad öfver att vara dragen vid näsan, hvisslade och tjöt ursinnigt och gaf sin harm luft i lidelsefulla utrop och smädelser. Ned med den enögde från Cahors! ropade en; till Numea med opportunisterne! tjöt en annan, och samtidigt trängde folkhopen våldsamt in på polismännen, som hade all möda i världen att hålla stånd. Och nu följde ett infernallikt oväsen. Man sjöng smädevisor, hurrade för Gambettas intransigente motkandidater, hvisslade, skrek och begick alla de excesser, man i ett fritt land kan tillåta sig utan fara att komma i kollision med lagen och rättvisan.

Trots all försigtighet hade emellertid några getter lyckats slinka in i salen tillsammans med färens fromma skara. Då den första bifallsstormen lagt sig, frågade en impertinent stämman: »Hvarför infann ni er icke för två år sedan?» — »Derför att ingen derom anmodade mig», svarade Gambetta.

»Jag kommer ej heller nu», fortsatte han, »till följd af några personliga hänsyn, utan af önskan att tjena fäderneslandet och mina medborgare.»

»Ni är icke någon medborgare!» utropade en af de närvarande, och detta afbrott blef signalen till ett larm, som räckte

en lång stund och under hvilket Gambetta ej kunde få ordet. Omsider begärde han att dörrarne skulle öppnas; då detta skett och salen blifvit alldeles fylld, kunde han, ehuru med möda, fortsätta sitt tal. Han sade sig hafva kommit af tvänne skäl: derför att hans politiska ställning ledde sitt ursprung från Belleville och derför att han ville vederlägga de illvilliga rykten, som beskyldde honom för att eftersträfva diktaturen. I detta afseende sökte han fullkomligt rentvå sig, och sedan han lemnat en öfersigt af hvad som blifvit åtgjort under senaste deputerade kammarens sammanvaro, öfvergick han till en utveckling af sina åsikter om, hvarthän den nya representationen måste sträfva. Och detta var: reformer i rättegångsväsendet, armén, kyrkan, förvaltningen och skatteväsendet. Han ogillade den ett-åriga, frivilliga krigstjensten, men hade intet emot att tjänstetiden nedsattes till tre år, för den händelse dock, att cadrerne befunno sig i godt skick och behöfligt underbefäl städs funnes. Han förordade en värdig, fast och öppen utrikespolitik samt endragt och samverkan i alla industriella och kommerciella intressen. Nationen vore nu sin egen herre, sedan det personliga regementet tagit en ända, och borde blott tänka på att återupprätta sin prestige genom lugn och sans. Den politiska klokheten bestode i ögonblickens begagnande samt i att vara fast, men hofsam i sina fordringar. Han trodde att det skall gry en dag, då alla sväfvande frågor komma att lösas af den mellanfolkliga rätten, varnade för alla våldsamma omstörtningar och hoppades att Frankrike en gång, i kraft just af rättens majestät, skulle kunna återförenas med sina fränskilda delar.

Ett intensivt bifall helsade denna antydan, men då talet omsider var slut, stälde ett brushufvud åter till en scen, i det han ropade: »Ni har mist ert mandat!» — »Jag skulle alltså ej hädanefter kunna blifva folkrepresentant i Frankrike?» sporde Gambetta. — »Jo, gerna det, men icke här i Belleville», svarade oppositionsmannen. — »Det är detta vi skola se den 21 augusti», gentog Gambetta med mycket lugn; och så var mötet afslutadt.

Noga taget hade kammarpresidenten denna gång behållit valplatsen, om man ock tar i betraktande att stora försigtighetsmått på förhand voro vidtagna. Men det var tillkännagifvet, att han ännu en gång skulle uppträda inom valkretsen. Det kändes i luften, att då skulle de intransigente nog låta höra af

sig på ett eftertryckligare sätt än hvad som nu varit dem möjligt.

På detta tal följde naturligtvis ändlösa kommentarier. De moderata tidningarna prisade detsamma, och temligen allmänt ansåg man att Gambetta nu hållit sitt ministertal. Radikalismens organ skymfade honom emellertid på vanligt sätt, och påstodo att hans löften voro af samma värde, som dem han förut afgifvit.

Strax på detta möte följde ett annat inom adertonde arrondissementet, Montmartre, hvars förutvarande representant, mr Clémenceau, dit sammankallat sina valmän. I motsats mot Gambetta, firade de radikales chef en lysande triumf, men så rensade han ock i sitt program bort en stor del af institutioner och förhållanden, som af ett eller annat skäl icke är i massans smak. Sämre tur hade emellertid tvänne af hans vänner, radikalerne Lockroy och Floquet, hvilka ungefär samtidigt, på ett möte i elfte arrondissementet, mottogos af ett sådant oväsen, att de slutligen måste försvinna utan att hafva kunnat yttra en enda sammanhängande mening.

Partiyran kulminerade emellertid den 16 augusti vid Gambettas andra privata réunion, som denna gång hölls i en hall utmed gatan Saint-Blaise, på östra sidan om kyrkogården Père Lachaise och helt nära intill befästningsmuren,

Det regnade skarpt på qvällen, men tusentals män samlade sig, detta oaktadt, i god tid på nämnda och angränsande gator. Denna lokal hade blott ingång från en sida och man var sålunda säker om att Gambetta nu skulle nödgas passera genom hela folkhopen för att komma fram; men äfven denna gång blef man bedragen i hoppet och i sin lystnad efter uppträden. Gambetta hade ätit middag hos en strax intill möteslokalen boende vän och hade endast några steg att passera, för att komma fram. Detta gick för sig i det närmaste obemärkt och kl $\frac{1}{2}$ 9 stod kandidaten plötsligt midt inne i salen, helsad med blandade hvisslingar och bifallsrop.

Redan då det blef tal om att välja ordförande, visade sig att oron i sinnena var betydlig. Man valde mr Métivier, Gambettas vän; men då till vice ordförande föreslogs Rabagny, medlem af municipalarrådet, brast stormen lös, och mr R. fick på ett klatant sätt förnimma, att han just ej hade starka sympatier inom detta område. Rabagny är en förrädare! ned med Ra-

bagny! vi vilja ha Massy i stället! skränade hopen. Denne sistnämnde, som är Rocheforts förtrolige kamrat och därför naturligtvis en af Gambettas bittraste motståndare, syntes vara fullt beredd på att verksamt ingripa i uppträdet. Han stod strax nedanför tribunen och riktade på Gambetta blickar, fulla af hån och trots. Under det Rabagny tog plats vid bordet, gick Métivier ned till Massy. — »Ni stör sammankomstens lugn, min herre», sade han. »Jag ber, att ni måtte aflägsna er.» — »Jag ämnar icke åtlyda några befallningar af Gambettas legohjon!» utfor Massy. »Jag är valman inom tjugonde arrondissementet och behåller min plats.» — Då ingenting med ett vidare ordskifte syntes vara att vinna, vände Métivier honom ryggen, intog sin plats och uppmanade medborgaren Gambetta att utveckla sitt program.

Kandidaten reste sig, men detta var signalen till skandalens början. Hvisslingar, tjut, gapskratt och smädelser gjorde det omöjligt, vare sig att tala eller höra. — »Medborgare! Jag tror . . .» började han. — Ned med diktatorn! Ned med Gambetta! På porten med förrädaren! vrålade hundradetals strupar. Den store talarens enda, svarta öga sköt blixtar af härm och vrede och man såg hans väldiga bröstkorg våldsamt höja och sänka sig, antydande hans känslor vid detta mottagande. Han slog med sin käpp i bordet, der han stod, men lika gerna kunde han försökt att mot Niagara bygga en dam af halmstrån eller att hejda en orkan med en solfjäder. De ursinnige skrikhalsar, som här med oljudets vapen bekämpade honom, voro tydligen af den sort, som aldrig tar skäl.

Flere gånger sökte han sålunda få ordet, men allt förgäfvess. Då han öppnade munnen, ropade hopen lefve för Rochefort. Hans vänner svarade med lefverop för honom och för republiken; men antingen voro deras lungor svagare eller deras energi mindre. Oppositionens män beherskade situationen. Då Gambetta ännu en gång sökte få ljud, nedtystades han af en unison hvissling, värre än en kör af tjugu ångpipor.

Nu betogs kammарpresidenten tydligen af raseri.

»I, som hvisslen der borta», röt han med en stentors stämma, »jag förklarar er alla för fege uslingar. Medborgare! I ären här 10,000 och I gören er till nollor inför en handfull galningar. Inbillen I er, att det är på detta sätt man grundlägger ett folkvalde, som vet att beherska sig sjelf?»

En åska af applåder döfvades af en ny hvissling.

»Den som hvisslar är en skurk!» fortsatte Gambetta. »Hvad! I ären urständsatte att upprätthålla ordning och skick; I viljen, att Frankrike i morgon skall erfara, att I icke hafven vett att bruka friheten, att I icke ären värde annat än trældom och slafveri . . . I viljen icke låta mig tala, välan! Jag har i mitt lif tillräckligt många gånger utvecklat mina tankar, och det är knapt nödvändigt att här upprepa dem. . . Den 21 augusti skall döma öfver er gemenhet i dag. Jag qvarstår troget som kandidat för det tjugonde arrondissementet och jag afvaktar med tillförsigt mina medborgares dom. . .»

Endast de allra närmast stående kunde höra hvad Gambetta yttrade; ty det frenetiska larmet fortfor alltjemt både inne i hallen och ute på gatan, der man höll på att klämma ihjäl polismännen mot väggen samt sökte bryta sig in genom de barrikaderade dörrarne. Gambetta sjönk alldeles utmattad ned på en stol, och man fruktade en stund, att ett slaganfall skulle träffa honom, men sedan han af sin vän Spuller blifvit införd i ett sidorum, hemtade han sig snart. Mötet upplöstes under det allt jemt fortfarande larmet, och under loppet af flere timmar såg det ut, som om det skulle komma till formligt krig mellan de å ömse sidor ytterligt uppretade partimännen.

Så slöt Gambettas andra möte i Belleville. Det sades öppet, att de intransigente inkommit i samlingslokalen på falska kort.

Strax derefter fick Spuller pröfva på ett liknande mottagande vid en réunion i Gaité-teatern, inom tredje arrondissementet, Temple. Man sade honom der midt i ansigtet, att han var Gambettas kreatur och att han icke förtjenade valmännens förtroende.

Några anmärkningsvärda dyningar följde visserligen på denna storm, men i allt väsentligt hade ovädret nu rasat ut, och omsider uppgick den stora valdagen, öfverallt företeende det fredligaste skaplyne i världen.

Det var en solig, men sval och förtjusande högsommardag. Paris hade aldrig sett älskvärdare och mer leende ut än det nu gjorde, och det föreföll som om naturen sjelf stått med hatten i hand och inbjudit det suveräna folket till domshandlingen vid valurnorna. Det var redan tidigt på morgonen ett lifligt vimmel på gatorna, men utan svårighet kunde man passera

allestädes, äfven förbi vallokalerna, der några unge män postade, för att åt de ankommande tillhandahålla tryckta voteringseddlar.

Inne i staden gick allt för sig med mönstergill ordning och äfven i förstäderna förblef lugnet ostördt. Belleville utgjorde härifrån intet undantag. Småborgarne och arbetarne vandrade till urnorna en och en eller i spridda, smärre grupper. Här och der hördes visserligen ibland lifliga samtal, men af de uppjagade lidelser, mot hvilka Gambetta den 16 förutgående lidit ett afgjort nederlag, kunde nu ej ens spår upptäckas. Saken lär varit den, att största antalet af de orolige icke egt rösträtt, vare sig i Belleville eller på annat ställe.

Fram emot qvällen, då omröstningen var afslutad och man antog att resultatet skulle vara bekant, började det blifva lifligare bland allmänheten. Utanför tidningen Gaulois' byrå på boulevard des Italiens samlade sig t. ex. tidigt en kompakt människomassa, hvilken med otålighet betraktade några ofantliga, bakom de blanka jettefönstren upphängda anslagstaflor, som ännu voro tomma. De nyfikne visste dock, att här skulle de få sin vetgirighet stillad och stannade därför qvar.

Omsider uppenbarade sig i rummet mellan fönstret och taflan en man, som bar en färgkopp och en pensel i handen. Han kastade i förbigående en blick utåt trottoiren, på dessa hundratals vältande medborgare, för hvilka han nu var ett slags orakel, upplättrade sedan på en steg till ena taflans öfversta, venstra hörn och skref der:

Première arrondissement, Louvre.

M. Tirard, dep. sort., ministre:	ELU	6,013 voix.
M. Yves Guyot, intransigeant		3,990 »
M. Despatys, royaliste		193 » o. s. v.

Folkhopen utbröt i applåder. Åkerbruks- och handelsministern, P. Tirard, som med glans gått igenom inom första arrondissementet, hade synbarligen att glädja sig åt en viss popularitet.

Sedermånga penslade mannen på stegen i oafbruten följd fram resultatet af de öfriga valen inom hufvudstaden. Det befans att republikanerna vunnit en afgjord seger.

Förnämsta intresset samlade naturligtvis tjugonde arrondissementets val omkring sig, och ehuru den stackars penselmannen

der inne arbetade så att svetten strömmade af hans panna, kunde publiken knappt nog bemästra sin otålighet. Omsider hade dock oraklet hunnit till slutet på hufvudstadens område, och de nyfikne fingo se, att Gambetta inom Bellevilles första valkrets erhållit 4,510 samt inom den andra 4,894 röster. Men inom första kretsen hade den radikale Sigismund Lacroix 3,536 och inom den andra redaktören Tony Revillon, intransigent, 4,116 röster. Majoriteten för Gambetta var sålunda inom första kretsen mycket knapp, inom den andra t. o. m. tvifvelaktig. Mest glänsande hade omrösningen utfallit för mr Clémenceau, som i Montmartres båda valkretsar erhållit tillsammans 16,494 röster.

Aftonens och följande dagens tidningar hade en strykande afgang och alla menniskor studerade valresultatet med det lifligaste intresse, görande reflexioner öfver detsamma i kapp med tidningarnas ordinarie politici, hvilka naturligtvis skrifvit långa ledare om saken. De antirepublikanska organen sökte förringa värdet af motståndarnes seger med påståendet att deltagandet i valen varit vida mindre lifligt nu än 1876 och 1877, men med siffror bevisades från motsidan att så ej kunde sägas hafva varit fallet.

Saken var emellertid ej slut med hvad som redan förekommit.

Vallagen i Frankrike fordrar, som bekant, att en kandidat vid första omröstningen skall erhålla absolut majoritet för att vara lagligen utsedd till deputerad. Då voteringen är verkställd och röstsummorna antecknade, öfverlemnas dessa till en för hvarje särskildt departement utsedd kommission, som har i uppdrag att granska beräkningarna och öfver dem afgifva sitt utlåtande, mot hvilket intet annat vad finnes än till deputerade kammaren själf, som utgör högsta forum för dylika frågor. Denna kommission sammanträdde inom Seinedepartementet den 25 augusti och fann då, att det för Gambetta fattades 51 röster inom andra valkretsen. Inom den första var han dock vald, ehuru blott med 62 rösters öfvervigt.

Detta utlåtande väckte mycket uppseende; men Gambetta själf tyckes på egen hand ha kommit till liknande resultat, ty redan samma dag, som tidningarna meddelade denna underrättelse, offentliggjorde de ett af honom till valmännen i Belleville utfärdadt bref, hvori han, bland annat, upprepar, att han hållit det för sin pligt att underställa sin politik bedömandet af val-

männen i båda kretsarne. Flertalet hade nu gillat hans handlingssätt och dermed var han nöjd. Det skulle vara utan praktiskt resultat att vidhålla kandidaturen i andra kretsen.

Han antog nu uppdraget att vara deputerad för första, och önskade lifligt att medborgarne inom den andra måtte med sitt val falla på någon, som vore fullt hängifven fäderneslandets heliga sak och för det allmännas bästa visste att bortse från alla personliga intressen.

Gambetta hade sålunda gått med seger ur striden mot de revolutionära elementen i Belleville, men det låter sig ej bestridas, att det för honom var en Pyrrhusseger, liksom det är troligt att han ej ännu en gång velat utsätta sig för risken af en sådan. Dock detta kan endast ega sin tillämpning om och i hvad nämnda förstad beträffar. Inom landet i sin helhet hade han så afgjorda sympatier, att både vänner och motståndare nu i honom sågo situationens herre.

Af allt att döma, hade regeringen troget vidhållit sin afsigt att låta valen försiggå i full frihet, men detta oakadt råkade han ut för en rätt bitter kritik, med anledning af en tydliga i dagen trädande brist på sjelfständighet och fasthet. Tidningen National angrep med skarpa vapen ministrarne Cazot, Farre, Magnin och Constans, hvilka alla syntes hafva böjt sig under Gambettas välde. Jules Ferry erhöll också till lifs bittra piller för sin öfvergång på kammarpresidentens sida.

Mer än sextio omval måste ega rum och dessa företogs den 4 september. Det visade sig då, att Gambettas parti vunnit en afgörande seger. Bonapartisterne hade svårast fått sitta emellan, legitimisterne voro försvagade och radikalismen med dess utväxt, »de oförsonlige», hade jemväl lidit ej så ringa afbräck. Republiken hade med få ord aldrig synts fastare rotad i folkmedvetandet än just efter dessa val, hvilka utan tvifvel af det allmänna tänkesättet i landet gaf ett tillförlitligt uttryck.

Gambetta hade nu hunnit en sådan ståndpunkt att det blott och bart syntes bero på honom sjelf att taga högsta ledningen af landets angelägenheter om hand. Det ansågs också redan vid denna tid fullt säkert, att han skulle komma att efterträda Jules Ferry såsom ministerpresident, och dessa antaganden vunno med hvarje dag allt mer stadga. Det dröjde ej länge innan man upprepade gånger hörde berättas, att det gamla kabinettet inlemnad sin afskedsansökan samt att presidenten Grévy upp-

dragit åt Gambetta att bilda en ny ministèr, men dessa rykten dementerades alltid, och så förföt tiden under gissningar hit och dit.

Yttersta vensterns ledare kunde emellertid icke smälta Gambettas framgångar, och gjorde honom därför till mål för så mycken smädelse och cyniskt förtal att detsamma stod på gränsen mellan ursinne och vanvett. Expeditionen till Tunis gick illa och häraf begagnade sig venstern för att draga till ordkamp mot ministèren, hvilken man på flera offentliga meeting förklarades böra försättas i anklagelsetillstånd. Gambetta fick på dessa möten också sin vederbörliga andel af ovettet; men både han och regeringens ledamöter betraktade saken med det föraktets öfverseende, densamma förtjenade, och gjorde sig beredda att svara den till den 28 oktober sammankallade representationen på de interpellationer, som utan tvifvel skulle komma att framställas.

De senaste dagarnes händelser äro i allt för friskt minne, att vi här skulle tillåta oss att utförligt rekapitulera dem. Vid kammarens första sammanträde valdes Gambetta, efter ett af venstern tillstådt litet uppträde, till provisorisk president, för att om några dagar efterträdas af mr Henri Brisson. Så uppstod en fyra dagars diskussion med anledning af interpellationerna i Tunisfrågan, vid hvars slut Gambetta tog till ordet och i ett kort tal föreslog öfvergäendet till dagordningen, hvilket förslag antogs med 379 röster mot 71.

Efter debattens slut begaf sig Ferry till presidenten Grévy och förnyade kabinettets förut ingifna afskedsansökan. Och nu beviljades denna, hvarpå Gambetta erhöi i uppdrag att bilda en ny ministèr. Dess medlemmar äro för läsaren på telegrafisk väg bekanta innan detta bref hinner fram till Stockholm.

Mannen från Cahors står nu vid en betydelsefull gränspåle i sitt lif. Af stort intresse skall det utan tvifvel blifva att erfara, huru han kommer att infria sina förbindelser.

Paris den 10 november 1881.

Reinhold Winter.

Huru man blir riksdagsman.

(Ett skämt.)

Det var i September. Ingen människa hade ännu tänkt på riksdagsmannavalen. Man hade två, tre veckor på sig. Man var knapt hemkommen från sommarlifvet. Då träffade hr A. en dag hr B. och började tala om vinterkampanjen.

— Vi ska' väl snart ha våra små partier i gång igen — sade hr A.

— Ska' väl det — sade hr B. — Kom till mig i morgon qväll. Jag skall säga till C. och D. Jag träffar dem i eftermiddag på Sällskapet.

Dagen derpå var spelpartiet i full gång hos hr B. En liten fin supé med hummer och tryfferad kalkon och några andra goda saker samt flere sorter vin gjorde vid midnattstid afbrott i den allvarliga delen af festen. Man drack några glas för en lyckligt slutad Karlsbaderkur och för ett gladt återseende med förnyade krafter vid spelårets början samt önskade hvarandra hälsa och god tur under årets fortgång. Derefter tog man åter till korten.

När detta partimöte äntligen var till ända, och gästerna redan stodo i tamburen med ena armen i öfverrocken, nämde hr B. något om valen till Andra kammaren.

— Vi ha god tid på oss — sade hr A.

— Men vi kunde gärna tala om saken litet — menade hr C. — De andra börja kanske röra på sig.

Hr A. smålog och tänkte en åf världens havannas.

— Hvad bry vi oss om de andra! Vi ha ju stora börsmötet nu, som alltid.

Så gick man hem.

Man kom litet längre fram i September. Målaremästaren Haquini, den store folkledaren, var i rörelse från morgon till qväll. Han hade inga penlar med sig, men målade likväl i de bjärtaste färger vådorna af kungadömet's längre tillvaro.

— Här måste göras något — sade målarmästaren och sparade icke på cinobern.

Det var qvicksilfver och svafvel i hans färgblandning.

Vännerna E., F. och G. bildade en förening för att bygga hus på Ladugårdslandet.

— Inte är det brådt med huset — sade Haquini. — Det får ni nog uthyrdt, om det också inte är färdigt. Först och främst måste vi göra riksdagsmän. Konstituera er som valkomité. Annonsera efter kandidater!

Då kommo E., F. och G. tillsammans och satte upp en kandidatlista. Haquini sprang omkring med listan och kallade den för allmänna opinionen.

— Nu kanske vi ska' ta i tu med valen — sade hr A. då han träffade B., C. och D. på ett af de vanliga partimötena. — Om jag skulle sätta upp listan medan D. blandar?

Det gick man in på. Listan sattes upp och föredrogs sedan under gifningen.

— Usla kort! — knotade B.

— Bara hackor! — mumlade D.

— Hvad säger ni om listan? — frågade A. och spelade ut.

— Å, den är väl bra, bara jag kunde få in ett enda spel.

— Jag såg Haquini i dag. Han gnodde som en röd hu... se så, nu gick ju spelet från oss!

— Ja, hvarför har du inte tankarne med dig? Listan kunna vi ju tala om, när partiet är sluf.

Man egnade odelad uppmärksamhet åt sitt parti.

— Nå äntligen gingo vi hem... Ja, listan, ja! Den har ju A. gjort upp. Inte behöfva vi bråka om den.

— Nej, visst inte! Vi ska' bara skriva af henne. I morgon ha vi enskildt valmöte på Rydbergs. Der lägges listan fram, och de som stå på den listan bli naturligtvis riksdagsmän... Låt oss nu fortsätta.

Dagen derpå var ett litet, väl valdt valmöte på Rydbergs. A. föredrog sin lista helt hastigt och lustigt.

Listan gick igenom med pukor och trumpeter, det vill säga med bifallande nickningar af det väl valda valmötet, och skulle spridas i staden och antagas på det stora allmänna valmötet å Stora Börssalen. Det vardt det lilla, väl valda valmötets beslut.

Det stora mötet i den stora salen var inne. Salen var fullpackad med valmän. Byrån konstituerades, d. v. s. att en excellens stälde sig vid bordsändan och frågade, hvilken ordförande mötet ville ha.

— Om excellensen sjelf ville vara god och sitta ned — sade ett par af de närstående.

Excellensen satte sig och var ordförande. Mötet var öppnadt. En talare stod fram och förklarade, att han ansåge sig skyldig sig sjelf att bli riksdagsman, och till stöd för denna åsigt nämnde han något om stadsparker och Helgeandsholmen. Han tänkte riktigt knipa stockholmarnes.

— Står han på listan? — hviskade en medborgare.

Han stod icke på listan. Förkastad. En annan medborgare begärde och fick ordet och läste upp en afhandling på grekiska om det icke-varandes idé, och likväl lär afhandlingen icke vara af Plato; men som de fleste valmännen ha glömt sin grekiska, så tyckte de afhandlingen vara tråkig och bara gäspade.

Det började se oroligt ut vid excellensens bord. En af kandidaterna på »listan» hade bedt för själ och pina att slippa ifrån riksdagen. Han ville draga sig till baka för att plantera kål, hans egentliga uppgift. Hvad var att göra? Några talare uppehöll församlingen med fagert snack, men sanningen måste dock fram. Det var icke att leka med. Listan kunde sprängas.

Alla de öfriga namnen föredrogs och vunno naturligtvis bifall. Det var *derför* man hade infunnit sig på det stora börmötet. Men hvem

skulle man få i stället för Diocletianus (mins kålgården!) Då uppstod en glad valman och föreslog hr X.

— Vi äro räddade! — utropade hr A.

— Ja-a, det är kanske inte så dumt — hviskade hr C. till hr A.

— Vi ta honom — hviskade A. tillbaka.

— Känner du honom?

— Inte det ringaste. Jag har aldrig hört talas om honom.

— Om vi skulle låta honom bekänna färg? — sade hr D.

— Är du tokig? Det kunde skämma bort allt ihop. Han står inte på Haquini-listan, och det är oss nog.

Under allt detta fortfor den glade talaren att anbefalla sin kandidat. Och kandidaten stod i andra ändan af salen och smålog i glad öfverraskning, men han var lugn, ty han viste, att ingen skulle vara nog orimlig och begära, att han borde läsa upp sin trosbekännelse.

— Känner herrn den der X. — hette det här och der i församlingen till den närmaste grannen, till höger och venster. — Inte? ... Inte herrn heller? ... Nå, då ta vi väl honom.

— Det problem som här skall lösas — yttrade högtidligt en af herrarne vid excellensbordet — måste ske genom X:s upphöjande till högre dignitet.

— De af mötet, som önska, att det obekanta X. uppföres på kandidatlistan, behagade sträcka upp högra handen.

Det var ordförandens uppmaning, och alla sträckte sin högra i det tomma intet i börssalen.

— Så skall det gå till — sade hr Y., en inflytelserik valman. — Inga offentliga kandidater, som underkastas diskussion! Det är bara skoj!

— Ja, nu ha vi gjort vår skyldighet — sade hr Z. — Nu kunna vi gå och få oss middagssupen.

Det var några, naturligtvis icke af dem som egentligen hörde till *detta* möte, hvilka gjorde invändningar mot uppfattningen af ett par voteringar, men då reste *majoren* sig och kommenderade »tyst i ledet!» Och det vardt tyst. Segern var vunnin. Hr X. hade aldrig kunnat tro, att han skulle hedras med valmännens förtroende, och icke hade någon annan, ett par timmar förut, trott det häller.

Samma dag på aftonen var ett annat möte, i Nedre börssalen. Der gick det mycket lifligt till. Man talade, skrek, anfäktade sig och sökte rifva ned Stora börssalen. Men det hjälpte icke. Vår börs är tillräckligt solid. När valdagen kom, och valmännen fritt och otvunget lagt sina röstsedlar i urnorna, så vardt hr X. riksdagsman och med ett enda undantag — den tillbakadragne — alla de som stått på den lista, hvilken hr A. gjorde upp, under det hr D. blandade korten. Så blir man riksdagsman. *Sic itur ad astra.*

Claudius (non Marce us).

Karaktersdrag och anekdoter.

Ett hittills okänt skaldestycke af Bernhard Elis Malmström.

»Har du erfarit» — skriver Malmström 1838 uti ett i hans biografi intaget bref — »hvad det vill säga att ensam sitta, när tusendes röster sorla omkring en? Det är liksom man icke förstod deras språk. Träffas man då af en välkänd röst, ett barndomsljud, så spritter man ur sina drömmar, vill gripa den kommandes hand, vill — öra vid mun — uppsnappa de kära ljuden och tror sig lycklig såsom förr en gång.» — Om dessa ord påminnes man vid läsningen af ett poem från samma år, hittills hvilande i handskrift. Äfven erinras man dervid om ett annat hans uttalande i bref från samma år: »Under mina bedröfliga stunder i höst har jag sjelf ofta tänkt att öfvergifva mina studier och antaga ordination,* för att derigenom möjligen blifva i tillfälle att underlätta mina anhörigas bekymmer». Det var äfven 1838, Malmström, medelst den episka dikten »Ariadne» för första gången offentligen framträdde såsom författare inför allmänheten, med begagnande af samma signatur (M—m), som innan kort blef välbekant och älskad. En hittills okänd dikt från detta år har alltså ett dubbelt intresse, dels såsom vitnesbörd om den unge vitterhetsidkarens svärmod och kärlek till de sina, dels såsom ett melodiskt välljud från den då nyligen strängade lyran. Poemets upprinnelse är nämligen den, att i Örebro bodde vid denna tid Malmströms mor och syster, hvilka befunno sig i knappa ekonomiska omständigheter. En flicka der i staden, väninna till skaldens syster, gjorde sitt bästa för att lindra de torftiga vilkoren; han fick kännedom derom och sände henne då som ett vitnesbörd om sin tacksamhet den djupt melankoliska men vackra och egenomligt gripande dikt; hvilken vi nu anföra.

* År 1837, före den ålder som erfordrades för att erhålla prestvigning, hade Malmström aflagt dimissionsexamen.

Konvaljen.

Till S. B.*

Det var en kulen vårgväll. Aftonvinden
 Kring ödslig himmel förde sky vid sky,
 Nyspruckna löfvet satt och frös i linden,
 Och månen sörjde i sitt bleka ny.
 Se, då en yngling uti drömmars yra
 Med snabba fjät utöfver ängen drog;
 Vål hängde på hans arm en nystämd lyra,
 Men ingen ton han på dess strängar slog.
 Mörkt var hans öga, tecknad utaf tårar,
 Blek var hans kind, vildt flygande hans hår;
 Men hvilken sorg hans bleka panna fårar,
 Ej sångens silfverstämma yppa får.
 Så tycktes det, ty när i tankar sluten
 Han satte sig uppå en mossig häll,
 Hans lyra slumrande och daggbegjuten,
 Låg på hans knä och drömde tyst och säll.
 Men sjelf han hvilade sin kind i handen
 Och teg som svanen vid den öde stranden.

Då stod i dalen, under häckar gömd,
 En älsklig blomma ibland blommors skara —
 Visst måste älskansvärd den hilda vara,
 Ty ljuf var doften, ur dess hjertblad tömd.
Konvaljen var den blomman ner i dalen,
 Som spred sin vällukt öfver nejden ut.
 Lugn stod hon under grenarne af alen,
 Lugn under stormen, glädtig som förut!
 Hon hörde sångarn vandra öfver ängen,
 Ty sedan sist hon kände väl hans gång;
 Hon väntade ett slag på silfversträngen,
 Ty icke blomman hatade hans sång.
 Men intet hördes. Stegen tystnat hade.
 Då doftade konvaljen skönt och sade:
 »O sorgsne yngling, grip ditt strängaspel
 Och gif mig af din tysta tanke del!»
 Då sade ynglingen: »Hvem är du, blomma,
 Som doftar genom mina tankars natt?
 När alla andra blomsterbröst stå tomma,
 Så eger du af vällukt än en skatt.

* Sophie Bruhn. Hon blef sedan gift, och en af hennes nära anförwandter, hr J. Svanberg, har godhetsfullt ställt poemet till vårt förfogande.

Likväl! jag känner dig: **Majblomman*** är du,
 I dag du föddes. Nejdens vällukt blif.
 Till mångt bröst en doftrik svalka bär du:
 Lef länge glad ditt sköna sommarlif!»
 Då sade blomman: »Sångare, jag känner
 Väl icke dig, jag såg dig aldrig än,
 Men dock jag räknar dig bland mina vänner,
 Se'n jag förnam din sång ej längese'n.
 Dessutom har man vetat att förråda
 Att, fastän fjerran, du befryddad är
 Med systerblomman vid min sida här —
 Tag lyran, yngling, nu — och sjung för båda.»

Men ynglingen sin lyra grep förnöjd,
 Och hennes strängar klingade af fröjd.
 Se'n svarte han konvaljen ner i dalen:
 »Nu vet jag bättre, hulla, hvem du är!
 Du är densamma då, som **Hon** har kär!
 Det är I båda, som dernere talen
 Om sångarynglingen, som fångslas här.
 Hur gerna bröt han icke hvarje hinder
 Och smög sig in uti er lugna krets,
 Men ve! ett mäktigt öde binder,
 Han måste vara med sin lott tillfreds.
 Rätt sade du, du honom icke känner,
 Så hör då, blomma, hvem han är en gång:
 Har du sett gasen, som sig sjelf förbränner?
 Har du sett svanen dö uti sin sång?
 Har du en vårdag sett en insjös spegel
 Afteckna himlen i dess morgonljus,
 Afteckna jullen med dess hvita segel,
 Afteckna udden med dess hvita hus?
 Har du sett samma sjö i stormars hvimmel
 Sig resa trotsande mot samma himmel?
 Och öppna jullen i sitt djup en graf?
 Och dränka udden, som han speglat af!
 Och har du sett en gång, när östern randas,
 En dimblå sky kringsväfvad i det blå?
 Han flyger säll och hör hur jorden andas
 Och ser hur stjernorna till hvila gå,
 Och kastar sig, när utur fjerran vågor
 Med gyllne fjät nyvaknad sol uppgår,
 Liksom en luftig slöja kring dess hår
 Och gläds att smälta få uti dess lågor,
 En herrlig bana då den svärmarn får!
 Har du sett höstlig sky i rymden jagas
 Tills midnattsstormen honom sönderstlet?
 Utaf en tårögd måne han beklagas —

* Konvaljens botaniska namn är *Convallaria majalis*.

Men hwart han spriddes, ingen, ingen vet.
 Han flög så ängslig, ärnade kan hända
 Att stanna i en älskad nejd till slut
 Och der sitt töckenväsen gråta ut,
 Och sedan aldrig, aldrig återvända.
 O! har du, hulda, skådat allt det der,
 Då vet du äfven huru sångarn är.
 Ditt lif, o blomma, det är annorlunda,
 Din himmel städs är lika ren och klar,
 Du sörjer icke öfver flydda dar
 Och fruktar icke för de dar, som stunda.
 Du är, o blomma, hvad jag fordom var,
 Du eger kärleken och friden qvar.
 Lef lycklig! Mins den tid som är förfluten
 Din framtid mottag som en älskad gäst,
 Som öfvervara vill din bröllopsfest,
 Och bli din engel uti dödsminuten.
 Men har du någon med din kärlek fäst,
 Så älska honom evigt. Men dernäst
 Håll systerblomman till ditt hjerta sluten.
 Var henne huld, när hon är tårbegjuten,
 När hon vill digna, var den trognas tröst!
 Farväl! — och länge dröje än din höst!

Så var den bleka vårnattsdröm jag hade —
 Och en betydelse jag deri såg.
 Jag vill den teckna upp för mig — jag sade —
 En färgrik aniny i mitt sinne låg.
 Jag tecknar upp den, nu jag vill den skicka
 Till **Henne**, som mitt öga aldrig såg,
 Men som dock ofta sväfvat för min håg.
 Tag drömmen här och tyd den för mig, flicka!
 Och drömmens bilder i ditt sinne göm —
 Men sjelf en bättre vårnatt genomdröm!
 Och säg mig: hvem konvaljen är i dalen?
 Och hvem är sångarn med de mörka talen?
 Du är konvaljen uti dalen der.
 Men gissa nu, hvem sorgsne sångarn är.

Ett infall af Tegnér.

I ett bref till den såsom konstnär och konstnärsvän bekante kaptenen Wetterling* skildrar skalden Karl Aug. Nicander åtskilliga literära Stockholmsförhållanden från slutet af 1820-talet och anför då äfven ett spetsigt utlåtande af Tegnér, hvilket, så vidt vi veta, icke blifvit annorstädes tillvarataget. Nicander skrifer (under datum af 1 Januari 1830): »I den literära världen står det så till, att *Leopold* är död och begrafven. Gubben *Skjöldebrand* krossade hans vapen i Klara kyrka. Då vi sedan frågade Tegnér hvad han tyckte om begrafningen, sade han: »Jag satt så illa i kyrkan». — Hur då? »Jo, jag satt så nära, att jag hörde talet».

* Alexander Clemens Wetterling, född 1796, död 1858. Hans rätt intressanta korrespondens med åtskilliga af samtidens ryktbara personligheter är välvilligt stäld till vårt förfogande af herr konsthandlaren Bukowski och torde komma att af oss publiceras i ett under förberedelse varande arbete om svenska konstnärslifvet i flydda dagar.